

Беларускія
народныя
казкі

Складальнік І. РАЗАНАУ

ВЫДАННЕ ДРУГОЕ

Мастак А. ЛОСЬ

МІНСК «ЮНАЦТВА» 1981

Бел Ф
Б 43

Для дзяцей малодшага школьнага ўзросту

Беларускія народныя казкі: [Для мал. школ.
Б43 узросту] /Склад. І. Разанаў; Маст. А. Лось.— 2-е
выд.— Мн.: Юнацтва, 1981.— 144 с., іл.

У пер.: 95 к.

У зборнік уключаны чарадзейныя, бытавыя, а таксама казкі пра жывел.
Кніга разлічана на вучняў малодшага школьнага ўзросту. Яна дапаможа ім блі-
жэй пазнаёміцца з багатымі духоўнымі скарбамі беларускага народа, яшчэ больш
палюбіць мастацкае слова.

70802—041

Б—————18—81 4803010200

М 307(05)—81

ББК 82.3Бел-6
Бел Ф

© Выдавецтва «Народная асвета», 1973.

© Са змяненнямі. Выдавецтва
«Юнацтва», 1981.

АД СКЛАДАЛЬНІКА

Ці даўно вы пачулі першую казку? Мусіць, яшчэ задоўга да таго, як пайсці ў школу. Першыя казкі ўваходзілі ў ваша жыццё з дапамогай старэйшых. Бабуля, маці, бацька або выхавальніца дзіцячага сада расказвалі вам казкі, калі вы былі яшчэ зусім маленькія. Цяпер жа, калі вы вучыцеся ў школе, ужо самі з вялікай ахвотай іх чытаеце і пазнаеце ад гэтага яшчэ большую радаць. Амаль кожны з дарослых скажа, што яго ўяўленні аб справядлівасці, дружбе, сумленні пачалі складвацца ў маленстве пры знаёмстве з творамі фальклору: казкамі, калыханкамі, пацешкамі.

Займальныя і паэтычныя, вясёлыя і страшныя, казкі — вашы спадарожнікі на жыццёвым шляху. Знаёмыя з маленства, яны чытаюцца з неаслабнай увагай і ў сталым узросце.

Казкі — гэта найбагацейшы скарб, у іх увасоблена сапраўдная народная мудрасць, глыбокі роздум чалавека над жыццём, яго вопыт, назіранні за навакольнымі з’явамі, звычкамі звяроў і птушак. Людзі імкнуліся выказаць свае думкі пра лепшае жыццё, пра шчасце. Так, калісьці народ марыў аб кілімах-самалётах. А сёння ёсць не толькі самалёты са звышгукавой хуткасцю. Касмічныя караблі і аўтаматычныя станцыі вядуць разведку на Месяцы, Марсе, Венеры.

Хто з вас, рабяты, не марыць аб цудах? Дык вось у казках гэтых цудаў вельмі многа. Можна сказаць, што няма казкі без цудаў. Толькі трэба ўмець іх разглядзець. Цуды ў большасці сваёй — гэта проста добрыя справы, вынік дружбы, смеласці, вернасці слову, сябру, справе. І хоць тое, аб чым гаворыцца ў казках, было даўно, казкі не аддаляюць нас ад сучаснага жыцця. Яны дапамагаюць лепш пазнаць свет, узаемаадносіны паміж людзьмі. Народныя казкі даюць нам магчымасць добра адчуць і ўявіць, што асабліва турбавала людзей у далёкія часы.

Беларускія народныя казкі, як і рускія, украінскія, узніклі вельмі даўно, яшчэ ў старажытныя часы. Яны складаліся не адным чалавекам, пераходзілі з пакалення ў пакаленне, няспынна змяняліся і ўзбагачаліся.

Больш за сто гадоў таму назад, прыкладна ў другой палове мінулага стагоддзя, беларускія народныя казкі збіраць і запісваць. Асабліва плённай была праца такіх вучоных-фалькларыстаў і збіральнікаў, як

М. Федароўскі, Е. Раманаў, П. Шэйн, У. Дабравольскі, А. Сержпутоўскі, Я. Карскі. Адзін толькі Еўдакім Раманавіч Раманаў сабраў больш 800 казак.

Бываюць казкі чарадзеіныя, сатырыка-бытавыя і пра жывёл. Героямі іх выступаюць часта побач з людзьмі фантастычныя істоты, незвычайныя асілкі, розныя звяры і птушкі. Асноўнае ў характары станоўчых герояў казак — дабрата.

Чарадзеіныя казкі — гэта цэлыя фантастычныя гісторыі, якія разыгрываюцца па пэўных правілах. Калі вы чытаеце такія казкі, вы быццам бы ўключаецеся ў гэтую гульню фантазіі, робіцеся яе раўнапраўнымі ўдзельнікамі.

Чытаючы казкі пра жывёл, вы, напэўна, захапляецеся ўчынкамі пёўня, ката, зайца, якія дапамагаюць у бядзе сваім сябрам, смеяцеся з хітрыкаў лісы, абураецеся паводзінамі воўка і мядзведзя. Ацэнкі паводзін таго ці іншага казачнага героя ў кожнага з вас могуць быць свае.

У многіх казках адкрыта не асуджаюцца ўчынкі лісы, мядзведзя, воўка, але калі задумацца, то няцяжка пераканацца, што ў іх трапна высмейваюцца тыя, хто крыўдзіць слабейшага, не прыходзіць на дапамогу ў бядзе сябру, клапоціцца толькі пра сябе.

Народныя казкі ствараюцца і ў наш, савецкі час. Яшчэ да вайны была шырока вядома народная казка «Ленінская праўда». У гады Вялікай Айчыннай вайны народ стварыў шмат казак пра мужных змагароў супраць фашызму, у прыватнасці пра легендарнага беларускага героя Канстанціна Заслонава.

Беларускія народныя казкі ведаюць, чытаюць у многіх краінах. Яны перакладзены на польскую, нямецкую, чэшскую і іншыя мовы.

Каб вы маглі лепш успрымаць народныя казкі, беларускія пісьменнікі Якуб Колас, Алесь Якімовіч і іншыя частку з іх апрацавалі. У гэтай кнізе змешчаны беларускія народныя казкі, якія вы з прыемнасцю прачытаеце. Напэўна вам спадабаюцца і цікавыя малюнкi, яны ажывілі старонкі зборніка, зрабілі яго больш даходлівым.

ЗАЙЧЫКІ

Селі два зайкі ў лясочку пад бярэзінкаю, грэюцца на сонейку і гутараць.

А ў лясочку так добранька!.. Мушкі гудуць, адна за адною ганяюцца, крыльцамі звоняць, як бы смяюцца. А там дроздзік пасвітвае, хлопчыка Піліпку падражнівае:

— Пюліп! Пюліп!

А Піліпка па верасочку з кошыкам ходзіць, на баравічкі прыглядаецца.

Яшчэ далей зязюлька кукуе.

Ну так ясна, цёпла, весела!

Але не весела зайчыкам, невясёлыя гутаркі іх.

— Ох, якая горкая долечка наша! — кажа адзін зайчык. — Бойся кожны дзянёчак, трасіся кожную часінку, прыслухоўвайся, ці не ходзіць вораг твой блізка.

— А колькі ў нас ворагаў! Хто толькі не крыўдзіць нас, бедных зайчыкаў! Крыўдзяць нас людзі, крыўдзяць звяры, нават птушкі-драпежнікі — каршунны, совы, пугачы — і тыя нас, зайчыкаў, ушчуваюць.

— І як бараніцца нам ад злых нашых ворагаў? Чым ратаваціся! Адна толькі надзея на нашы ножкі: выбавяць з бяды — наша шчасце, не выбавяць — прапала наша скурка!

І заплакалі горкенька зайчыкі.

Плачуць і слёзкі лапкамі выціраюць.

— Ці ж можна нам жыць на свеце? — кажа другі зайчык. — Ніхто не баіцца нас, — ну ніхтосенькі!.. Пойдзем, хіба, ды ў ваду кінемся!

Наплакаліся, надумаліся бедныя зайчыкі і пайшлі ў возера тапіцца з гора.

Прышлі да возера, прыпыніліся, развіталіся. Да самага беражка падышлі, каб у ваду кінуцца, аж бачаць — скок жаба на купіну: убачыла зайчыкаў і спалохалася.

— Эге, — кажа адзін зайчык, — ёсць жа на свеце стварэнні, што і нас баяцца. Відаць, ім яшчэ цяжэй на свеце жыць.

Глянулі зайчыкі адзін на аднаго і пабеглі назад у лясок.

ПЧАЛА І ШЭРШАНЬ

Прышла вясна. Выраслі ў лесе пахучыя красачкі. Зацвіла чаромха ў гаі. Цёпла, весела. Зазвінелі камарыкі, мушкі. Замільгалі ў паветры матылькі.

Вылецела пчолка з вулля. Паляцела яна мядок збіраць. Збірае яна мядок, аж чуе — шэршань гудзе. Падлятае шэршань да пчолкі.

— Пчолка, будзь маёю жонкай.

— Пачакай, шэршню. Давай наўперад мёду прыстараемся, а на восень пажэнімся.

І паляцела пчолка на красачкі, мядок збірае.

Цэлае лета працуе яна, мядку прыпасае.

А шэршань цэлую ноч у гнілой асіне сядзіць. Дзень настане — выпэўзе з асіны, пагульвае. І так прагуляў ён цэлае лета.

Прышла восень. Холадна стала. Павялі красачкі.

А пчолка мёду нанасіла і сама ляціць да шэршні.

Сядзіць шэршань на асіне каля дзірачкі. Холадна там. Адубеў шэршань, ляцець не можа.

— Ну што, шэршань, будзем жаніцца? — пытае пчолка.

А шэршань толькі лапкамі паварушыў і піснуў:

— Не лезь, не лезь, бо ўдавою застанешся.

МУЗЫКІ

Жылі-былі асёл, сабака, кот і певень. Калі яны пастарэлі, дык гаспадары павыганялі іх з двара. Вось раз уночы сышліся ў лесе гэтыя выгнаннікі. Пазнаёміліся, здружыліся. Пачалі думаць, як на свеце ім жыць, чым заняцца. Самы разважлівы з іх, асёл, і кажа:

— А давайце спрабуем быць музыкамі.

Усім спадабалася такая думка, бо кожны з іх лічыў сябе артыстам у справе музыкі. І сапраўды ж: певень, як вядома, спявак з уроды, кот таксама, а сабака не толькі гаўкае, але і выць умее. Ну і асёл з голасам, іначай ён і думкі такой не падаваў бы. Выстраіліся прыяцелі і пайшлі: асёл наперадзе, сабака за аслом, кот за сабакам, а певень за котом. Ідуць яны, аж бачаць — далёка ў лесе хата стаіць. Спыніўся асёл.

— Давайце заспяваем! — кажа ён. — Сядайце на мяне!

Разагнаўся сабака, ускочыў на спіну аслу, кот сеў на сабаку, а певень на ката, ды як гаркнулі ўсе разам, ды на свой лад, дык аж лес задрыжэў. Звяры папалохаліся і пахаваліся хто куды.

— Добра выйшла! — пахваліў асёл.

Падышлі яны да самай хаты.

— Пачынай! — камандуе асёл.

Як грывнулі музыкі, дык аж хата затрэслася. А ў той хаце жылі бандыты. Папужаліся яны і кінуліся наўцёкі. Адчыніў асёл дзверы, і ўся капэла ўвайшла ў хату. А там яды і рознага добра не злічыць. Наеліся, напіліся артысты і пачалі нанач ладзіцца.

— Як я заўсёды на сметніку сплю, дык і сёння я лягу на сметніку, — кажа асёл.

— А я прывык спаць каля дзвярэй, дык і тут каля дзвярэй лягу, — азваўся сабака.

— А мне месца заўсёды на прыпечку, і сёння займу я прыпечак, — падае голас кот.

— А я прымайструюся на жэрдачцы пад страхой: такі ўжо звычай завялі мае бацькі і дзяды, — кажа пеўнік.

Размясціліся сябры і паснулі.

А бандыты гэтым часам у лесе стаіліся ды разважаюць, хто ж гэта перапалохаў іх і што сталася з іхняю хатаю. Пасылаюць аднаго бандыта.

— Ідзі,— кажуць,— праведай, што там робіцца.

Падыходзіць бандыт да сваёй хаты. Ціха, нічога не чуваць. Заходзіць у хату — цёмна, нічога не відаць. Дастаў ён з печы смалячок, ідзе да прыпечка, каб агонь запаліць. Аж бачыць — два вугольчыкі блішчаць. Хацеў выгарнуць, а кот кіпцюрамі як драпане па руцэ! У таго кроў пайшла. Кінуўся бандыт з хаты, а каля парога сабака як рване яго за сцягняк! А тут і пеўнік як зляціць з жэрдачкі ды як дзеўбане бандыта па галаве! Бандыт кулём за плот коціцца, а там асёл як штурхане яго нагою! Бандыт разоў тры перакуліўся ды бегчы ў лес! Прыбязгае і расказвае:

— Быў я ў нашай хаце — бяда! Нейкая сіла заняла яе! Хацеў на прыпечку вугольчыкі раздзьмухаць, аж нехта шась мяне нажом па руцэ. Кінуўся ўцякаць, а мяне хтось каля парога па назе шабляй. А другі, як д'ябал, з-пад страхі вырваўся ды кап'ём мне ў голаў. Цераз плот пераскочыў, а там хтось даўбешкай як стукнуў мне, разоў тры перакуліўся я... Прапала наша хата! Уцякайма!

Паўцякалі з гэтага лесу бандыты, і іх палавілі. А спевакі асталяваліся ў той хаце, жывуць-пажываюць і бяды-ліха не знаюць.

ЛІСЦА І ЗБАНОК

Пайшла адна баба жаць і пакінула збанок са страваю на мяжы, ажно прыбязгае ліска, усадзіла галаву ў збанок: лізь, лізь, лізь, лізь — нахлёбалася дый вымае галаву, а тут ніяк не выняць. Бяда!

— Ой, утаплю,— кажа,— збана!

А збанок кажа:

— Тапі!

Ліска, няма рады, пайшла да ракі са збанком. Прыбегла, садзіць галаву:

— Пусці, бо ўтаплю!

— Тапі!

Яна ўсадзіла глыбей, у збанок вады набралася, і ліску ў вадзі пацягнула. От настрашыла збанка!

ЛІСІЦА-ХІТРЫЦА

Жылі дзед ды баба. Нічога ў іх з гаспадаркі не было, толькі адна курачка Чубатка.

Жылі яны, жылі, дажыліся — няма чаго варыць.

Вось дзед і кажа бабе:

— Баба, а баба, звары хіба Чубатку, ці што?

Баба замахала рукамі:

— Што ты, дзед, надумаўся! Лепш мы галодныя будзем, а Чубаткі я не дам варыць.

Пачула гэта курачка, пабегла на двор, знайшла там бабовае зерне і прынесла бабе.

Дзед кажа:

— Вось і добра. Звары ты, баба, хоць гэтую бобінку.

Паглядзела старая на бобінку:

— Дзеду мой, дзеду, што тут за наедак з аднае бобінкі? Я для яе і гаршка не падбяру. Давай лепш пасадзім яе. Як вырасце, тады спячом цэлы бабовы пірог.

— Дзе ж мы яе пасадзім? — пытаецца дзед.

— На полі.

— На полі яе варона выдзеўбе...

— Дык на двары.

— На двары яе курыца выграбе...

— Тады давай пасадзім хіба ў хаце пад палацамі.

— Добра, — згадзіўся дзед і пасадзіў бобінку ў хаце пад палацамі. Узышла бобінка ды давай расці. Расла, расла, уперлася ў палаці.

— Што, баба, рабіць будзем? — пытаецца дзед.

— Трэба палаці разбіраць.

Дзед разабраў палаці, а бобінка як расці ды расці — дарасла да столі.

— Што, баба, рабіць будзем? — зноў пытаецца дзед.

— Трэба столь разбіраць.

Дзед і столь разабраў, а бобінка як расці ды расці — дарасла да страхі.

Дзед і страху разабраў. Выглянула бобінка на свет і давай расці яшчэ весялей. Дарасла аж да неба.

Узяў тады дзед торбу, палез па сцяблу на неба, абабраў спелыя струкі і вярнуўся назад.

Зарадавалася баба — цэлую торбу бабовых струкоў прынёс дзед!

— Ну, цяпер мы ўжо наядзімся пірага!

Палузала баба струкі, высушыла боб на печы, змалола і рашчыніла ў дзяжы цеста на пірог.

Цеста як расці ды расці — з дзяжы вон лезе. Палажыла яго баба на лапату, загладзіла пірагом, размалывала рознымі ўзорамі, каб прыгожы быў, ды ў печ. А пірог як расці ды расці — з печы на прыпечак лезе. Адсланіла баба засланку, а ён — скок на хату, з хаты за парог — і ўцёк...

Кінуліся дзед з бабай даганяць пірог. Ды дзе там! Так і не дагналі.

Прыкаціўся пірог у лес. А тут насустрач яму рыжая лісіца-хітрыца. Схапіла яна пірог, выела мякіш, у сярэдзіну шышак насыпала ды пабегла з пірагом да пастушкоў.

Знайшла пастушкоў у полі і кажа:

— Пастушкі, пастушкі, дайце мне бычка-трацячка, а я вам дам за гэта пірог.

Бачаць пастушкі — добры пірог у лісіцы, жоўценькая скарынка аж блішчыць, так і хочацца яго паспытаць. Згадзіліся яны на мену і аддалі лісіцы бычка-трацячка.

— Толькі ж, глядзіце, не ешце пірага, пакуль я не заеду за горку, — кажа лісіца.

Села яна на бычка верхам і паехала. Як толькі схавалася за горкаю, пастушкі і кажучь: «Сядзем на пясочку, з'ядзім па кусочку». Разламалі пірог, а там — адны шышкі яловыя...

Падманула іх хітрая лісіца!

Едзе лісіца на бычку, бачыць — на дарозе парожні воз стаіць, а недалёка чалавек арэ. Падкралася яна цішком да воза, запрэгла ў яго бычка-трацячка, села на мяккай саломе і едзе сабе далей, пугай бычка паганяе.

Прыехала ў лес. Насустрач ёй воўк ідзе. Збегаўся, змарыўся, ледзьве ногі валачэ.

— Куды, кума, едзеш? — пытаецца.

— За трыдзевяць зямель, у трыдзесятае царства.

— Чаго?

— Там, кажучь, курэй і каршуны не дзяруць...

— А бараны ў тым царстве ёсць? — аблізнуўся воўк.

— Ды імі там хоць гаць гаці!

— А лісічка, а сястрычка, вазьмі і мяне з сабою. Падвязі хоць мой хвост.

— Што адзін хвост везці, садзіся ўвесь ты.

Сеў воўк. Едуць далей. Сустракаюць мядзведзя.

— Куды, кумы, едзеце?

— За трыдзевяць зямель, у трыдзесятае царства...

— Чаго?

— Там, кажуць, курэй і каршуны не дзяруць,— адказвае лісіца.

— Там, кажуць, бараноў хоць гаць гаці,— падтаквае ёй воўк.

— А мёду там многа?

— Ды там, кажуць, мядовыя рэкі цякуць!

Мядзведзь зарадаваўся:

— То вазьміце і мяне. Хоць адну лапу падвясіце.

— Што адну лапу везці, садзіся ўвесь ты.

Уселіся ўтраіх, едуць далей. Аж раптам зламалася аглобля.

Лісіца кажа мядзведзю:

— Схадзі, кум, прынясі аглоблю.

Пайшоў мядзведзь у гушчар, знайшоў вывернутую елку і прывалок да воза. Убачыла лісіца, крыку нарабіла:

— Ах ты, мядзведзішча, ах ты, дурнішча, ці ж гэта лясіна для аглоблі!

І да воўка:

— Схадзі, куме, прынясі тонкую аглоблю.

Пайшоў воўк і прынёс крывы яловы сук. Лісіца і на яго накрывала, плюнула ды пайшла сама па аглоблю.

Тым часам мядзведзь з воўкам з'елі бычка-трацячка, шкуру саломай напхалі, на ногі паставілі ды пайшлі сабе пасміхаючыся.

Вярнулася лісіца, бачыць — ні воўка, ні мядзведзя, толькі бычок стаіць. Прыладзіла яна аглоблю, села на воз, махнула пугаю на бычка, а той — брык! — і паваліўся.

Паглядзела лісіца на бычка і аб усім здагадалася.

— Пачакайце ж вы ў мяне! Я вам гэтага не дарую! — пагразіла яна воўку і мядзведзю ды пайшла сваёю дарогаю.

Шмат часу ішла ці мала, а ў дарозе ўжо і восень яе застала. Сустракае воўка, таго, што з'еў бычка.

— Добры дзень, кум! Як маешся?

— Дрэнна,— кажа воўк.— Нешта азяб на дажджы, аж увесь калачуся. зуб на зуб не трапляе.

— То трэба новы кажух пашыць,— раіць лісіца.

— Праўду, кумка, кажаш,— згадзіўся воўк.

Пабег ён на выган, схопіў авечку і прывалок у лес.

— Хопіць на кажух? — пытаецца воўк у лісіцы.

— Мала,— кажа лісіца.

Прынёс воўк яшчэ адну авечку.

— Цяпер хопіць?

— Не, яшчэ адну трэба.

Воўк і трэцюю авечку прывалок.

— Ну, а цяпер,— кажа лісіца,— трэба краўца шукаць.

— Дзе ж мне яго шукаць, кумка?

— Я ведаю добрага краўца. Хадзем да яго.

Прывяла лісіца воўка на луг. Там на прывязі жарабец пасвіўся.

— Вунь ён, кравец!

Воўк зарагатаў:

— Гэта не кравец, а жарабец! Не, кумка, як сабе хочаш, а розуму ў цябе мала.

Лісіца пакрыўдзілася:

— Ты пра мой розум не вельмі языком мялі. Я была разумнай і буду, а ты быў дурань, дурнем і застанешся.

Тут ужо і воўк пакрыўдзіўся, аж узлаваўся:

— Паглядзім яшчэ, хто з нас разумнейшы!

— Не хваліся загадзя,— кажа лісіца,— лепш паглядзіш, як зараз з цябе шкуру знімуць.

— Хто зніме? — ляснуў зубамі воўк.

— Гаспадар гэтага каня.

— Не можа быць! — не верыць воўк.

— Пабачыш. На чым жарабец навязаны? — пытаецца лісіца.

— На вяроўцы.

Лісіца засмяялася:

— Вось і відаць, што дурань!

— Чаму? — падскочыў воўк.

— Жарабец на калу навязаны.

— Не можа быць! — залыпаў воўк вачыма.

— Хадзем пакажу.

Прывяля лісіца яго да калка, за які быў прывязаны канец вяроўкі, зняла вяроўку, зрабіла пятлю і закінула воўку на шыю. Воўк і азірнуўца не паспеў, як у пятлі апынуўся. Тады лісіца падбегла да жарабца, замахала хвостом. Той спужаўся ды як драпануў дахаты, толькі падковы заблішчалі.

Так і прыцягнуў у пятлі воўка да свайго гаспадара. Ну, а там з яго і шкуру знялі.

Вярнулася лісіца ў лес, закапала авечак у мох на запас, адны толькі мазгі на абед пакінула. Села пад елкаю і есць.

Ідзе мядзведзь — той, што бычка з'еў.

— Што гэта ты, кума, жуеш? — пытаецца.

— Мазгі. Сляпы ты, ці што?

— А дзе ж ты іх дастала?

— З галавы. І ты можаш дастаць, калі хочаш.

— Як?

— Вельмі проста: разганіся ды стукніся галавою аб дуб — мазгі і выскачаць.

— Дзякую ж табе, кума, за добрую парадку. Так я і зраблю. А то есці даўно хочацца.

Знайшоў ён самы тоўсты дуб, разагнаўся з усяе сілы ды і грывнуўся ў яго лбом.

Тут яму і канец.

А хітрая лісіца наелася мазгоў ды пайшла запіваць крынічнаю вадой.

ПШАНІЧНЫ КАЛАСОК

Жылі на адным двары курачка Сакатушка, гусак Шыпун ды індык Балбатун.

Курачка даглядала сваіх куранятак, грэблася на сметніку, шукала зярнятак. А гусак Шыпун і індык Балбатун толькі шпацыравалі ўзад і ўперад па двары, як важныя паны, ды заўсёды вялі між сабою спрэчкі аб тым, хто з іх важнейшы і разумнейшы.

— У мяне галава большая, — хваліўся гусак, — дык і розуму ў ёй больш!

Індык з гэтым не згаджаўся.

— Галава ў цябе вялікая, гэта праўда, ды дурная як бот, — казаў ён.

— Ну, няхай сабе галава дурная, — адказваў гусак, — затое нос які ў мяне! Моцны, цвёрды, прыгожы... А ў цябе што за нос — смех адзін! Чарвяк, а не нос!

І гусак і індык былі страшэнныя гультаі. Яды шукаць сабе ленаваліся і таму часта галадалі. Каб не карміла іх сяды-тады гаспадыня, дык даўно б гультаёў і на свеце не было.

Аднаго разу знайшла курачка каля плота пшанічны каласок. Задавалася, засакатала на ўвесь двор:

— Ко-ко-ко! Глядзіце, які цудоўны каласок я знайшла!

Пачулі пра такую навіну Шыпун і Балбатун.

— А ну, пакажы!

Курачка паказала ім каласок. Індык панюхаў каласок сваім носам-чарвяком.

— Так-так, — сказаў ён, — каласок і праўда цудоўны. Трэба яго змалаціць.

— Ага, ага, — згадзіўся і гусак. — Трэба змалаціць. Тады будуць зярняткі. А яны смачныя... Ага, ага!

— Добра, — сказала курачка. — А хто яго змалаціць?

— Толькі не я! — адказаў гусак. — Я тоўсты, мне цяжка цэпам махаць.

— Дык што ж, ты хочаш, каб я малаціў? — горача забалбатаў індык. — Я табе не парабак!

— Ну добра, — сказала курачка, — я сама змалачу.

Пайшла яна на ток, узяла цэп і змалаціла пшанічны каласок. Прынесла зярняткі і цешыцца:

— Глядзіце, якія цудоўныя зярняткі! Чырванаваценькія, пузаценькія! Яны, напэўна, смачнейшыя за ячменныя.

Падышлі да зярнятак і гусак з індыком.

— Так, так,— сказаў індык.— Цудоўныя зярняткі.

— Ага, ага,— пацвердзіў гусак.— Аж шкада дзяўбці.

— І не трэба дзяўбці. Іх трэба змалоць ды напячы булак,— падаў разумную парадую індык.

— Ага, ага,— згадзіўся гусак.— Пшанічныя булкі мяккія, як мой пух. А смачныя якія!

— Добра,— сказала курачка.— А хто змеле пшанічныя зярняткі?

— Толькі не я! — буркнуў гусак.— Мне цяжка ў млын хадзіць.

— І не я! — усклікнуў індык.— З такою простаю работаю і дурны гусак справіцца.

— Ну што ж,— сказала курачка,— калі так, то давядзецца мне самой ісці ў млын.

Усыпала яна зярняткі ў торбачку і панесла ў млын. Там змалола і прынесла муку дахаты.

— Ай, якая бялуткая мука! — засакатала курачка на ўвесь двор.

Індык панюхаў муку.

— Так, так,— сказаў ён,— добра пахне. Смачныя будуць булкі.

— Ага, ага, я ж казаў, што смачныя! — уставіў слова і гусак.

— Ну, а хто спячэ з гэтай мукі булкі? — запыталася курачка.

Гусак пакруціў галавою:

— Я не ўмею...

Індык адказаў:

— Я хоць і ўмею, ды не хачу. Няхай гусак пячэ.

— Ну добра,— сказала курачка,— тады я сама спяку.

Знайшла яна пад паветкаю дзежачку і рашчыніла цеста. Потым накалола дроў і запаліла ў печы.

Калі цеста падышло, курачка нарабіла круглых прыгожых булак і пасадзіла іх на лапаце ў печ.

Булкі пачалі пячыся. І такі прыемны пах пайшоў ад іх па ўсім двары, што ў гусака і індыка аж слінкі пацяклі.

А трэба сказаць, што яны даўно нічога не елі і так выгаладаліся, што нават спрачацца перасталі, хто з іх важнейшы ды разумнейшы.

— Хадзем у хату,— сказаў індык,— відаць, булкі ўжо гатовы.

— Ага, ага,— адказаў гусак.— Хадзем, брат, у хату.

Прыйшлі індык з гусаком у хату, а там курачка булкі з печы дастае. Мяккія, румяныя, пахучыя.

— Так, так,— весела загаварыў індык,— якраз у пару прыйшлі.

— Ага, ага,— заківаў галавою гусак і першы падаўся за стол. Індык — за ім.

Але курачка спыніла іх:

— Чакайце! Не спяшайцеся, панове! Перш чым садзіцца за стол, адкажыце мне на мае пытанні.

— Давай свае пытанні! — сярдзіта прашыпеў гусак.— Толькі хутчэй.

— Але, толькі хутчэй,— шпарка забалбатаў і індык.— А то дужа есці хочацца...

— Дык слухайце! Хто пшанічны каласок знайшоў?

— Ты, курачка, вядома, ты знайшла,— адказалі індык і гусак у адзін голас.

— Хто змалаціў каласок?

— Ты, курачка, змалаціла.

— Хто зярняткі ў млын насіў?

— Ты насіла...

— А хто дровы сек, у печы паліў, пшанічныя булкі пёк?

Пераглянуліся паміж сабою індык з гусаком і адказалі:

— Ты, вядома... За гэта табе і слава.

— Дык вось,— сказала курачка Сакатушка,— каму слава, таму і булкі. А вы, гультаяі, ідзіце прэч адгэтуль! Ко-ко-ко! Дзеткі, бяжыце сюды хутчэй.

Пазбягаліся з двара кураняткі і пачалі з курачкай частавацца свежымі пшанічнымі булкімі.

А галодныя гультаяі індык і гусак зноў заспрачаліся, хто з іх важнейшы ды разумнейшы.

КОЦІК, ПЕЎНІК І ЛІСІЦА

Жылі-былі коцік і пеўнік. Добра жылі, дружна. Коцік на паляванне хадзіў, а пеўнік абед варыў, хатку падмятаў, песні спяваў.

Аднойчы пайшоў коцік на паляванне, а пеўнік зачыніў за ім дзверы ды пачаў абед варыць.

Бяжыць лісіца, убачыла хатку, падскочыла да акенца:

— Гэй, хто тут гаспадар?

— Я,— кажа пеўнік.

— Пусці ў хату.

— Чаго?

— Пасяджу трохі, адпачну з дарогі.

Пеўнік добры быў, пусціў лісіцу ў хатку. А лісіца — цап! — ухапіла яго і панесла дадому. Апамятаўся пеўнік, закрычаў на ўвесь лес:

— Коце, браце!
Мяне ліска нясе
У высокія горы,
У глыбокія норы,
Па барах, па карчах,
Аж бярэ мяне страх!..

Пачуў гэта коцік, прыбег, адабраў у лісіцы пеўніка і завёў яго назад у хатку.

— Ну,— кажа,— глядзі ж, другі раз не пускай лісіцу, бо цяпер я далей пайду і магу не пачуць цябе.

— Добра,— кажа пеўнік,— не пушчу.

Зноў пайшоў коцік на паляванне.

А лісіца тут як тут:

— Пеўнік, галубок, разумны лабок, адчыні!

— Чаго табе трэба?

— Пазыч агню.

— Навошта?

— Буду ў печы паліць.

— Не адчыню, бо ты схопіш мяне.

— Ды не, больш не буду хапаць.

Паверыў пеўнік лісіцы і адчыніў дзверы. А тая — ухапіла яго і панесла.

Пеўнік зноў пачаў клікаць коціка:

— Коце, браце!
Мяне ліска нясе
У высокія горы,
У глыбокія норы,
Па барах, па карчах,
Аж бярэ мяне страх!..

Добра, што коцік далёка не адышоўся ад дому: пачуў ён пеўніка, прыбег і адабраў яго ад лісіцы.

— Ну,— кажа ён пеўніку,— калі ты і трэці раз адчыніш лісіцы дзверы, то бяда табе будзе: цяпер я пайду на паляванне яшчэ далей.

— Не,— кажа пеўнік,— больш я гэтай зладзейцы дзвярэй не адчыню.

— Глядзі ж!

І коцік пайшоў у самыя далёкія лясы.

Прыбегла лісіца:

— Пеўнік, галубок, разумны лабок, дай вугалёк!

— Не, цяпер я дзверы табе не адчыню!

— Дык ты праз акенца падай.

— Праз акенца можна,— згадзіўся пеўнік.

Адчыніў ён акенца, а лісіца ўхапіла яго і панесла.

Крычаў, крычаў пеўнік, ды коцік яго так і не пачуў: вельмі ж далёка ён зайшоў.

Прынесла лісіца пеўніка дахаты і загадала дочкам у печы паліць, з пеўніка крупнік варыць. А сама пайшла гасцей склікаць.

Вярнуўся з палявання коцік, бачыць — няма пеўніка. «Мусіць, яго зноў лісіца ўхапіла? — падумаў коцік. — Як жа яго цяпер з бяды выратаваць?»

Зрабіў ён скрыпачку галасістую ды пайшоў да лісіцы.

Прыйшоў, сеў ля варот і зайграў, прыпяваючы:

— Тылі-тылі, скрыпіца,
Тут сядзела лісіца.
А ў лісіцы
Новы двор,
Сем дачушак
На выбор.
Восьмы пеўнік, —
Гэта мой!

Пачулі лісіцыны дочки музыку і кажуць:

— Як хораша нехта іграе. Бяжым паслухаем, а пеўніка зварыць яшчэ паспеем.

Выбеглі яны на двор ды і заслухаліся.

Пеўнік жа тым часам не драмаў: выскачыў з лісіцынай хаткі ды пабег з коцікам дадому.

Так і засталася лісіца ні з чым.

ЯК КУРАЧКА ПЕЎНІКА РАТАВАЛА

Жылі-былі курачка і пеўнік. Курачка яйкі несла, а пеўнік зярняткі здабываў, курачку частаваў. Выграбе з ямкі зярнятка і кліча курачку:

— Ко-ко-ко, Чубатка, знайшоў зярнятка!

Вось аднойчы выграб пеўнік вялікую бобінку.

«Ну, — думае, — гэтага зярняці курачы не праглынуць, — з'ем хіба сам».

Праглынуў — ды і падавіўся.

Паваліўся пеўнік, ногі задраў і не дыхае.

Падбегла да яго курачка:

- Што з табою, Пеця? Чаму ты ляжыш і не дышаеш?
- Ой,— стогне пеўнік,— бобінкай падавіўся...
- Як жа цябе ратаваць, Пеця? — пытаецца курачка.
- Трэба,— шэпча пеўнік,— масла дастаць, горла змазаць.
- А дзе яго дастаць?
- У каровы.

Пабегла курачка да каровы:

- Карова, карова, дай масла!
- Нашто табе масла?
- Пеўнік ляжыць і не дышае: бобінкай падавіўся.
- Добра,— кажа карова,— дам табе масла. Але схадзі спярша да касцоў, папрасі сена.

Прышла курачка да касцоў:

- Касцы, касцы, дайце сена!
- Нашто табе сена?
- Сена — карове. Карова дасць масла. Масла — пеўніку, бо пеўнік ляжыць і не дышае: бобінкай падавіўся.

Касцы кажучь:

- Схадзі да пекара, папрасі пірагоў. Пірагі мы з'ядзім, тады і сена накосім.

Прышла курачка да пекара:

- Пёкар, пёкар, дай пірагоў!
- Нашто табе пірагі?
- Пірагі — касцам. Касцы накосяць сена. Сена — карове. Карова дасць масла. Масла — пеўніку, бо пеўнік ляжыць і не дышае: бобінкай падавіўся.

Пёкар кажа:

- Збегай у лес, прынясі дроў, каб было на чым пірагі пчы.

Пабегла курачка ў лес і прынесла дроў.

Пёкар напёк пірагоў.

Занесла курачка пірагі касцам. Касцы з'елі пірагі і накілі сена.

Прынесла курачка сена карове.

Карова з'ела сена і дала масла.

Пеўнік змазаў маслам горла і праглынуў бобінку.

Праглынуў і зноў весела на ўвесь двор заспяваў:

— Ку-ка-рэ-ку! Чуб-чубатка — маладзец!

Тут і казцы канец.

ВЕРАБЕЙ І МЫШ

Жылі па суседству верабей і мыш: верабей пад страхою, а мыш у норцы пад падрубаю. Жывіліся тым, што ад гаспадароў перападала. Улетку яшчэ сяк-так — можна на полі ці ў агародзе што-небудзь перахапіць. А зімою хоць плач: на вераб'я гаспадар сіло ставіць, а на мыш — пастку. Надакучыла ім так жыць, задумалі яны ляда¹ капаць, збажыну сеяць. Ускапалі ладную дзялянку.

— Ну, што будзем сеяць? — пытаецца верабей.

— А тое, што людзі сеюць, — адказвае мыш.

Назбіралі насення ды пасеялі пшаніцу.

— Што тваё будзе, — пытаецца мыш у вераб'я: — карэнне ці вяршкі?

— Сам не ведаю.

— Бяры карэнне, — параіла мыш.

— Добра, няхай будзе карэнне.

Прышло лета. Паспела пшаніца. Мыш зжала каласы, а вераб'ю пакінула салому.

Перанесла мыш каласы ў сваю нару, змалаціла, змалола, напаяла пірагоў ды есць сабе зімою. Добра жыве, бяды не мае.

А верабей пакаштаваў салому — нясмачная!

Давялося яму на сметніку галоднаму зімаваць.

Прышла вясна. Мыш вылезла з нары, убачыла вераб'я і пытаецца:

— Ну, як, сусед, зімавалася?

— Дрэнна, — кажа верабей, — ледзьве выжыў: нясмачная наша пшаніца ўдалася.

— То давай будзем сёлета моркву садзіць: яна салодкая. Усе зайцы яе любяць.

— Давай, калі не хлусіш! — падскочыў верабей ад радасці.

Ускапалі свежае ляда і пасеялі моркву.

— Што тваё будзе, — пытаецца мыш у вераб'я: — карэнне ці вяршкі?

— Вяршкі! — кажа верабей. — Баюся браць карэнне: я ўжо на пшаніцы апёкся.

— Добра, бяры вяршкі.

Вырасла морква. Верабей узяў вяршкі, а мыш — карэнне. Занесла яна сваё карэнне ў нару і есць сабе памаленьку.

А верабей пакаштаваў вяршкі, аж яны не лепшыя за пшанічнае карэнне... Надзьмуўся верабей, ледзь не плача.

¹Ляда — поле на месцы высечанага лесу.

Ляціць варона. Ubачыла вераб'я.

— Чаго ты, верабей, надзьмуўся? — пытаецца.

Расказаў ёй верабей, як ён з мышшу сеяў пшаніцу і моркву.

Выслухала яго варона і зарагатала на ўсё горла:

— Дурны ты, верабей! Мыш цябе падманула... У пшаніцы самыя смачныя вяршкі, а ў морквы — карэнне.

Узлаваўся верабей, прыскакаў да мышы.

— Ах, нягодніца, ах, ашуканка! Я з табою біцца буду.

— Ну што ж, — кажа мыш, — давай біцца!

Запрасіў верабей сабе ў хаўруснікі драздоў і шпакоў, а мыш — кратоў і пацукоў. Пачалі біцца. Доўга біліся, а ніхто нікога не пабіў.

Прыйшлося верабю адступіць са сваім войскам на сметнік.

Ubачыла гэта варона:

— Га, га, верабей, слабых ты хаўруснікаў сабраў. Калі б ты паклікаў марскога сокала, той адразу б усіх мышэй, кратоў і пацукоў паглытаў.

Паляцеў верабей на мора, паклікаў марскога сокала.

Прыляцеў сокал і ўсё мышынае войска паглытаў. Адна толькі мыш, тая, што вераб'я падманула, засталася: у нару схавалася.

Настаў вечар. Сокал паляцеў на іржышча начаваць. Сеў на камені ды моцна заснуў. А верабей пашчабятая ад радасці і палез пад страху.

Тым часам хітрая мыш пабегла ў поле да начлежнікаў, ухапіла галавешку і падпаліла іржышча, дзе спаў сокал. Узняўся агонь, зашугаў і асмаліў сокалу крылы.

Прачнуўся сокал, а ў яго крылаў няма... Пабедаваў ён ды падаўся пехатою да мора. Ubачыў яго на дарозе паляўнічы, хацеў застрэліць, а сокал і кажа яму:

— Не страляй мяне, добры чалавек. Лепш вазьмі з сабою: як адрастуць у мяне крылы, я табе добра аддзякую.

Узяў паляўнічы сокала. Цэлы год карміў і даглядаў яго. Адраслі ў сокала крылы, ён і кажа паляўнічаму:

— А цяпер бяры мяне на паляванне. Я табе зайцоў і птушак буду лавіць.

З таго часу сокал і служыць памочнікам у паляўнічага.

ЯК КОТ ЗВЯРОЎ НАПАЛОХАЎ

Жыў дзед ды баба. І быў у іх кот. Дзед кашалі плёў, баба кудзелю прала, а кот паляваць на мышэй хадзіў.

Вось пайшоў раз кот у лес на паляванне ды і заблудзіўся.

Шукаў, шукаў дарогу дадому — не знайшоў. Сеў пад ялінай і плача. Бяжыць лісіца. Убачыла ката, заглядзелася: ніколі яшчэ такога зверу ў сваім лесе не сустракала!

— Ты хто такі будзеш? — пытаецца.

— Я — Кот Мурлыковіч.

— А чаго ж ты плачаш, Кот Мурлыковіч?

Расказаў ёй кот аб сваёй прыгодзе.

— Хе, — кажа лісіца, — каб толькі тае бяды! Ідзі да мяне жыць. Будзеш у мяне за гаспадара.

— Добра, — кажа кот.

Вось прыходзіць ён да лісіцы. А ў яе курэй — і смажаных, і вараных. Наеўся кот і спаць уклаўся.

Тым часам бяжыць па лесе воўк: топ-топ, шлёп-шлёп!

Пачула лісіца, выскачыла з хаты ды як закрычыць:

— Хто гэта ў маім лесе стукоча-тупоча? Хто майму гаспадару спаць не дае?

— А хто ж у цябе гаспадар? — пытаецца воўк.

— У мяне не гаспадар, а гаспадарышча, хвост з памялішча: як махне, дык адразу заб'е!

Узяла воўка цікавасць. Ён і кажа:

— А ці нельга было б, кумка, хоць адным вокам паглядзець на твайго гаспадара?

— Паглядзець то можна, — адказвае лісіца, — але без падарунка лепш не прыходзь. Мой гаспадар падарункі любіць.

— Добра, будзе падарунак, — сказаў воўк і пабег далей.

Вярнулася лісіца ў хату.

А тым часам ідзе па лесе мядзведзь: трэсь-лом, трэсь-лом, трэсь-лом!

Пачула лісіца, выскачыла з хаты ды як закрычыць зноў:

— Хто гэта ў маім лесе трашчыць? Хто майму гаспадару спаць не дае?

— А хто ў цябе гаспадар? — пытаецца мядзведзь.

— У мяне не гаспадар, а гаспадарышча, хвост з памялішча: як махне, дык адразу заб'е.

І мядзведзя ўзяла цікавасць: які такі гаспадар у лісіцы, што хвастом усіх забівае? Вось ён і кажа:

— А ці нельга было б, лісічка-сястрычка, хоць паглядзець на твайго гаспадара?

— Паглядзець можна, — кажа лісіца. — Толькі без падарунка не прыходзь. Мой гаспадар падарункі любіць.

— Добра, падарунак будзе, — сказаў мядзведзь і пайшоў далей.

Прабеглі яшчэ дзік-сякач і заяц-шарак. Лісіца і іх сваім гаспадаром напалохала.

Сабраліся звяры і моцна задумаліся: якія ж ім падарункі лісіцынаму гаспадару прынесці?

Думалі-думалі, нарэшце мядзведзь і кажа:

— Вось што, браткі, трэба смачны абед згатаваць ды ў госці яго з гаспадыняй запрасіць. Тады ўсе разам і паглядзім.

— Добра, няхай будзе так,— згадзіліся звяры.

І тут зноў яны моцна задумаліся: які абед згатаваць?

Думалі-гадалі, нарэшце мядзведзь і кажа:

— Я прынясу мёду калоду.

— А я — барана,— кажа воўк.

— А я — жалудоў,— кажа дзік.

— А я — салодкай капусты,— кажа заяц.

Згатавалі абед і пачалі раіцца, каму запрашаць ісці.

Мядзведзь кажа:

— Я тоўсты, мне хадзіць цяжка.

Воўк кажа:

— Я і так набегаўся, мне ногі баляць.

Дзік кажа:

— А я складна гаварыць не ўмею.

А заяц нічога не сказаў. Вось і парашылі паслаць яго, як лягчэйшага на ногі.

Прыбег заяц да лісіцынай хаты, пастукаў лапкай у шыбіну, зажмурыўся ад страху ды прапішчаў спалоханым голасам:

— Дзень добры вам, шаноўныя гаспадары! Прасілі мядзведзь, воўк і дзік, каб вы ласкавы былі, да іх у госці прыйшлі.

Сказаў так адным духам ды ходу назад.

Падрыхтаваліся звяры гасцей сустракаць. Сядзяць ля багатага стала, чакаюць, аб лісіцыным гаспадару разважаюць.

Вось заяц і кажа:

— Не, браткі, сядзець так боязна. Хто яго ведае, які там гаспадар у лісіцы? А што, калі ён абеду нашага не ўпадабае ды ўсіх нас хвостом пазабівае?.. Давайце лепш схаваемся і спярша здалёк на яго паглядзім.

Згадзіліся звяры з мудрай зайцавай парадай ды пачалі хавацца.

Мядзведзь на дуб узлез, дзік у мох зашыўся, воўк пад куст забраўся, а заяц у траве схаваўся. Тым часам узяла лісіца пад руку свайго гаспадара, і пайшлі яны ў госці.

Прыходзяць на палянку. Чуе кот — мясам запахла. Бачыць — цэлы баран ляжыць.

Тут ён шэрсць наставіў, вусы натапырыў ды адразу на барана накінуўся.

Есць ды ўсё бурчыць: «Мяу-у, мяу-у!»

Звяроў аж страх узяў. Ім здалося, што ён крычыць: «Мала, мала!»

— Ну і звяруга! — кажа воўк. — Мне б і за дзень з такім рагалём не ўправіцца, а яму на раз мала...

Дзік ляжаў, ляжаў у моху ды ад страху пачаў хвостом варушыць. Кот падумаў, што мыш з норкі вылазіць. Скокнуў туды і ўчапіўся кіпцюрамі ў дзікаў хвост.

Як усхопіцца дзік, як пусціцца наўцёкі! Толькі галлё трашчыць.

Кот напужаўся ды скок на дуб!

«Ну,— думае мядзведзь,— гэта ён мяне ўбачыў. Трэба ратавацца, пакуль не позна».

Грымнуўся мядзведзь з дуба проста на куст, пад якім воўк сядзеў. А таму здалася, што гэта сам лісіцын гаспадар на яго напаў. Усхапіўся воўк ды ходу далей ад бяды. А мядзведзь за ім: трэсь-лом! трэсь-лом!

Уцякалі яны так, што заяц іх ледзьве праз гадзіну дагнаў.

Дагнаў і кажа:

— Каб не паслухалі мяне ды не схаваліся, ён бы нас усіх з'еў. Ну і страшэнны звер!

А кот з хітрай лісіцай нагасцяваліся ды пайшлі сабе дахаты.

КУРАЧКА-РАБКА

Жыў дзед, жыла бабка. Была ў іх курачка-рабка. Нанесла курачка ячак поўны падпечак. Сабрала бабка яечкі ў чарапіцу ды паставіла на паліцу. Мышка бегла, хвосцікам махнула, чарапіца ўпала, яечкі пабіліся.

Плача дзед, плача бабка, курачка кудахча, вароты скрыпяць, трэскі ляцяць, сарокі трашчаць, гусі крычаць, сабакі брэшуць.

Ідзе воўк:

— Дзедка, бабка, чаго вы плачаце?

— Як жа нам не плакаць? Была ў нас курачка-рабка. Нанесла курачка ячак поўны падпечак. Сабрала бабка яечкі ў чарапіцу ды паставіла на паліцу. Мышка бегла, хвосцікам махнула, чарапіца ўпала, яечкі пабіліся.

І воўк завыву.

Ідзе мядзведзь:

— Воўк, чаго выеш?

— Як жа мне не выць? Жыў дзед, жыла бабка. Была ў іх курачка-рабка. Нанесла курачка ячак поўны падпечак. Сабрала бабка яечкі ў чарапіцу ды паставіла на паліцу. Мышка бегла, хвосцікам махнула, чарапіца ўпала, яечкі пабіліся. Плача дзед, плача бабка, курачка кудахча, вароты скрыпяць, трэскі ляцяць, сарокі трашчаць, гусі крычаць, сабакі брэшуць... А я брахаць не ўмею, дык і завыву...

САБАКА І ВОЎК

Быў у аднаго гаспадара сабака. Шчыра служыў ён гаспадару, ды і не агледзеўся, як пастарэў. Горш сталі бачыць яго вочы, і цяжэй яму стала вартаваць гаспадарова дабро. Тады скупая гаспадыня перастала карміць яго, а потым і зусім пачала з двара праганяць.

«Чым так жыць,— думае сабака,— лепш няхай мяне воўк з'есць».

Надумаўся ён і пайшоў у лес шукаць воўка.

Ідзе ён лесам, а тут насустрач і воўк бяжыць.

— Куды, сабака, ідзеш? — пытаецца воўк.

— Да цябе.

— Чаго?

— З'еш ты мяне, воўча...

І расказаў ён воўку пра сваю бяду.

Бачыць воўк, што сабака надта худы — яшчэ зубы паломіш, і кажа:

— Не, цяпер я цябе есці не буду. Трэба, каб ты трохі патлусцеў.

— Як жа я патлусцею,— кажа сабака,— калі мяне гаспадыня зусім не корміць?

— Нічога. Мы зробім так, што яна цябе з ахвотаю будзе карміць.

— Дзе там! — паўруціў хвостом сабака.— Гаспадыня мая вельмі скупая.

— Слухай ты мяне,— кажа воўк.— Ідзі дадому і сядзі там на агародзе. Адвячоркам, як пачне цямнець, я прыбягу і ўхаплю лепшага гаспадаровага падсвінка. Ты наробиш брэху, пабяжыш за мною, і я табе аддам падсвінка. Гаспадар убачыць гэта і загадае гаспадыні добра карміць цябе. А праз месяц, як патлусцееш,— прыходзь да мяне, тады я цябе з'ем.

Сабака падумаў і згадзіўся.

Адвячоркам прыбег воўк, ухапіў падсвінка і павалок цераз агароды.

Тут сабака як наробиць ляманту, як кінецца за воўкам...

Пачуў гэта гаспадар, выскачыў з хаты, бачыць: воўк падсвінка валачэ цераз агароды, а сабака яго даганяе, адбірае.

— Туйга! Туйга! — закрычаў гаспадар на ўсю сілу.— Кусі яго, Лыска!

Воўк тым часам кінуў падсвінка, а сам ходу ў лес.

— Малайчына, Лыска! — пахваліў гаспадар сабаку, прывёў на кухню і загадаў жонцы добра карміць яго.

Жыве Лыска прыпяваючы. А праз месяц зрабіўся такі тлусты, аж шэрсць блішчыць. І пра дагавор з воўкам забыўся.

Вось аднойчы сабраліся ў гаспадара госці. П'юць, гуляюць, песні спяваюць. Нямала тут і Лыску перапала — цэлую кучу касцей пад стол яму накідалі.

Наеўся Лыска ды выйшаў на двор — у сваю будку. Глядзіць — аж у будцы воўк чакае яго.

— Чаго ты тут? — здзівіўся сабака.

— Па цябе прыйшоў, — адказвае воўк. — Памятаеш наш дагавор з табою?

Спалохаўся сабака — не хочацца яму на воўчыя зубы трапляць. Вось ён і кажа:

— Не еш ты мяне, воўк. Я цябе за гэта добра пачастую самаю смачнаю ядою.

— Адкуль жа ты возьмеш?

— У майго гаспадара госці. Там пад сталом поўна касцей — нават з мясам. Хадзем!

— Баюся. Яшчэ заб'юць мяне там.

— Не бойся, не заб'юць, — кажа сабака. — Я цябе правяду так, што ніхто і не ўбачыць.

Згадзіўся воўк і пайшоў за сабакам.

Лыска пакінуў яго ў сенцах, сам убег у хату, махнуў хвостом і па-тушыў лучыну.

— Цяпер бяжы пад стол, — паклікаў ён воўка.

Воўк так і зрабіў.

Сабака накарміў воўка, нават віном напаіў. Сядзяць яны сабе пад сталом ды зюкаюць¹ паціху.

А тым часам госці заспявалі вясёлыя песні.

Воўк слухаў, слухаў ды кажа сабаку:

— Мне таксама спяваць хочацца.

— Маўчы лепш, — раіць сабака.

Воўк памаўчаў крыху ды зноў за сваё.

— Не вытрымаю, — кажа, — аж язык свярбіць, гэтак спяваць захачэлася.

І зацягнуў на ўсю хату басам:

— Ау-ау!

А сабака таксама не вытрымаў ды давай падпяваць яму:

— Гаў, гаў! Цяў, цяў!..

Пачулі гэта госці, ухапілі хто качаргу, хто чапляу, набілі воўка і выкінулі яго з хаты разам з сабакам.

Ачухаўся воўк і кажа сабаку:

— Ну і накарміў жа ты мяне! Я табе не дарую гэтага.

— Сам вінаваты, — кажа сабака. — Трэба было маўчаць.

— Не, — не згаджаецца воўк, — гэта ты вінаваты. Навошта ты завёў мяне ў хату?

Спрачаліся яны, спрачаліся, нарэшце воўк кажа:

¹ Зюкаць — размаўляць.

— Калі так, давай будзем ваяваць: хто каго зваюе, той таго і з'есць. Збірай сваё войска і прыходзь да мяне ў лес.

— Што ж,— кажа сабака,— няхай будзе так.

Назаўтра ўзяў ён барана, ката і пеўня сабе ў памочнікі ды пайшоў на вайну з воўкам.

А воўк запрасіў да сябе ў ваякі мядзведзя, дзіка і зайца. Сабраў ён сваё войска, выйшаў на ўскраек лесу і чакае.

— Палезь ты, Міхайла,— кажа ён да мядзведзя,— на елку ды паглядзі, ці ідзе сабака са сваім войскам.

Мядзведзь узлез на елку, прыгледзеўся і кажа:

— Ідзе!

— Ну, дык злазь! — кліча воўк.— Будзем ваяваць.

— Не, не злезу,— адказвае мядзведзь.

— Чаму?

— Страшна.

— Што ж там за войска такое, што ты гэтак спужаўся? — пытаецца воўк.

— Такое войска, што я ніколі і не бачыў,— адказвае мядзведзь калочыцца.— Адзін ваяка, тоўсты і калматы, з віламі ідзе; другі — грозны, вусаты, ззаду піку нясе; трэці — у шапачцы чырвонай, са шпорамі на нагах, шабляю махае... Першы ідзе, галавою трасе ды ўсё крычыць: «Бэ! Я ўсіх пакалю, на вілы пасаджу!» Другі сярдзіта чмыша, па баках азіраецца і ўсё мармыча: «Мне, мне іх падай!» А трэці, ганарысты такі, крычыць: «Куды, куды ісці! Я адзін усіх паб'ю!»

Дзік пачуў гэта ды хутчэй у мох па самыя вушы зашыўся. А воўк бачыць, што не паспее схвацца,— стаў на заднія лапы і стаіць. «Хавайся за мяне,— кажа ён перапалоханаму зайцу.— Яны падумаюць, што я — пень, і абмінуць нас».

Прыходзіць сабака са сваім войскам, бачыць — нідзе нікога няма.

Тут якраз барану рогі засвярбелі. Глядзіць ён — побач нейкі пень стаіць. Разагнаўся баран ды — трах! — рагамі ў пень. У воўка ад гэтага і галава раскалолася. Паваліўся ён дагары ды і ногі выцягнуў. Заяц выскачыў з-пад воўка, але сабака згледзеў яго і адразу злавіў.

Дзіку ў гэты час, як на бяду, села муха на вуха. Паварушыў ён вухам, каб сагнаць яе, а кот падумаў, што там мыш. Кінуўся туды ды давай мох разграбаць. Так і дзярэ дзіка вострымі кіпцюрамі! Цярпеў, цяргеў дзік, а потым усхапіўся ды наўцёкі...

Певень напужаўся дзіка, залопаў крыламі, узляцеў на елку і нарабіў крыку:

— Куды, куды?

Мядзведзь падумаў, што гэты самы грозны ваяка да яго дабіраецца, залез са страху аж на верхні сук. Сук не вытрымаў, зламаўся, мядзведзь грымнуўся вобземлю і забіўся.

З таго часу больш і не сябруюць сабакі з ваўкамі.

ГАНАРЫСТАЯ ВАРОНА

Раскаркалася неяк увосень адна варона на сметніку.

— Вы сабе як хочаце, — кажа сяброўкам, — а я не магу тут цэлую зіму мерзнуць. Я не такая дурная варона, як вы!

— А што ж ты думаеш рабіць, разумная? — пытаюцца сяброўкі.

— Палячу за мора: там, кажуць, зімы не бывае.

— Ну што ж, — паківалі галовамі сяброўкі, — шчаслівай табе дарогі. А мы ўжо як-небудзь і дома перазімуем.

Сабралася ганарыстая варона і паляцела за мора.

Доўга ляцела ці нядоўга, аж бачыць — пад ёю ўжо не вада, а зямля зялёная, зверху цёплае сонейка свеціць.

«Ну, — думае варона, — тут я спынюся». Апусцілася на высокае дрэва ды пачала выглядаць спажыву: выгаладалася ж, нябось, за дарогу.

Убачылі варону заморскія птушкі.

— Хто ты? — пытаюцца. — Ніколі мы ў сваіх краях такое птушкі не бачылі. Можа, ты паўночны салавей? Ён, кажуць, пяе, як званочак звініць.

— Але, але, — падхапіла варона. — Я — паўночны салавей!

А сама сабе думае: «Хіба я горш за салаўя спяваю? Чаму ж толькі яму гонар і павага?»

Зарадаваліся заморскія птушкі.

— Паспявай нам, паўночны салавейка! — просяць варону. — А мы паслухаем. Вельмі ж хочацца нам твой голас пачуць.

Задрала варона ўгору сваю дзюбу і заспявала на ўсё горла:

— Кар-кар-р! Кра-кра! Гэй, гэй! Я — паўночны салавей!

Пераглядваюцца птушкі паміж сабою, вушы лапкамі затыкаюць. «А няхай яго з такім салаўём! — шэпчуць. — Ён жа не лепш за звычайную жабу спявае...»

А потым не вытрымалі слухачы, гуртам наляцелі на варону і давай яе дзяўбці, давай таўчы. Траха не ўсё пер'е выскублі.

— Выбірайся, — крычаць, — прэч са сваімі песнямі! Не хочам мы цябе слухаць.

Вывалася варона ад няўдзячных слухачоў і паляцела назад дадому.

А тут скоро і вясна настала. Рэкі ад лёду ачысціліся. Не захацела варона на сметнік варочацца. Паляцела на рэчку. Села там на беразе і цікуе за рыбамі. Бачыць: паўзе рак. Ну, голад — не цётка: калі няма

рыбы, то і рак — рыба. Схапіла яна рака і сабралася ўжо снедаць, як раптам чуе ліслівы ракаў галасок:

— Вось добра, што трапіў у дзьбу не якой-небудзь чорнай галцы або граку, а самой пані вароне. Як жа мне пашанцавала! Ты ж такая прыгажуня, такая красуня, што і сказаць няможна. Шэрае перайка тваё аж зіхаціць на сонейку. А галасок у цябе — як у таго салаўя, не раўнуючы: як пачнеш спяваць, дык на цэлы свет чуваць. Я не раз захапляўся тваімі цудоўнымі песнямі, у цёмнай нары седзячы. Хацеў бы я, пані варона, пачуць тваю песню яшчэ раз.

— Праўда, праўда! — каркнула ўзрадаваная ад пахвалы варона. — Гэта толькі дурныя заморскія птушкі зганілі мяне. Ну дык слухай!

І завяла варона на ўсю ваколіцу:

— Кар-кар-р! Кра-кра! Я не простая варона!

Скончыла спяваць, глядзіць — а рака і след прастыў.

Давялося ганарыстай і галоднай вароне зноў на сметнік да сябровкак ляцець.

ЖАБА Ў КАЛЯІНЕ

Аблюбаваў дзед месцінку каля рэчкі. «Добры, — думае, — агарод будзе».

Пачаў ён зямлю капаць, грады рабіць.

Выпаўзла з нары жаба-рапуха. Ubачыла дзеда, надзьмулася:

— Гэта мая зямля, мая вада! Ідзі прэч адсюль! Я тут гаспадыня!

— Бач ты, — дзівіцца дзед, — якая пані знайшлася!

Падхапіў ён жабу на рыдлёўку, занёс у балота ды шпурнуў у грязь.

— Такого суседства, — кажа, — мне не трэба! Там табе месца!

Парабіў дзед грады, насадзіў рознай агародніны.

Прышла пара — зазелянеў дзедаў агарод. Тут і капуста, тут і бурчкі, і моркаўка, тут і мак зацвіў!

Даглядае дзед свой агарод, цешыцца. А жаба аж учарнела ад злосці, усё думае, як дзеда з агарода выжыць. Думала, думала і надумалася. «Ага, — кажа сама сабе, — зраблю я так: павязе дзед агародніну дахаты, а я на дарозе ў гразкай каляіне сяду ды воз яму перакулю. Агародніна ўся ў гразь і ўтопчацца. Дзед яе не спажыве. На другі год, нябось, не захоча тут агарод рабіць»:

Прыйшла восень. Сабраў дзед агародніну, паклаў на воз і вязе дахаты.

А жаба запаўзла наперад, села ў гразкай каляіне ды надзьмулася, як бочка.

Конь спыніўся, храпе. Папудзіў дзед жабу пугаю.

— Гэй, суседка, саступі з дарогі!

А жаба яшчэ горш надзімаецца, грозіць:

— Не пушчу цябе па гэтых дарогах ездзіць, з майго поля агародніну вазіць!

«Вось бяда,— думае дзед,— што з жабаю рабіць? Прычাপілася як смала!»

Махнуў дзед на каня пугаю, таргануў лейцамі, конь і рушыў наперад.

Наехала кола на ганарыстую жабу,— ну, з яе і дух вон.

УДОВІН СЫН

Здарылася ў адным краі вялікая бяда: наляцеў аднекуль дзевяцігавольвы змей Цуда-Юда і ўхапіў з неба сонца з месяцам...

Бядуюць людзі, плачуць: і цёмна без сонца, і холадна.

А жыла ў тым краі бедная ўдава. І мела яна малога сына — так гадоў пяці. Цяжка жылося ўдаве: у голадзе ды ў холадзе. Адна толькі ўцеха была, што сыноч разумы ды ўдалы расце.

І жыў там недалёка багаты купец. Быў у яго сын — такі ж па гадах, як удовін.

Пасябраваў купецкі сын з удовіным. Бывала, як прачнецца, дык і бяжыць да яго гуляць. Пагуляюць у хаце, пры лучыне, а потым ідуць на вуліцу. Вядома, малыя: трэба ж ім і кацёлку пакачаць, і на рэчку збегаць.

Усё было б добра, ды вось бяда — нявесела гуляць без сонца...

Аднойчы ўдовін сын кажа купецкаму:

— Эх, каб я тое еў, што ты, дык стаў бы асілкам, а тады Цуду-Юду зваяваў бы, сонца-месяц у яго адабраў бы і на неба павесіў бы!

Прышоў купецкі сын дадому і расказаў бацьку, што яму ўдовін сын гаварыў.

— Не можа таго быць! — дзівіцца купец.— Пайдзі пакліч яго на вуліцу — хачу сам паслухаць.

Пайшоў купецкі сын да сябра, кліча яго гуляць.

— Я есці хачу,— адказвае ўдовін сын.— А ў нас і кавалачка хлеба няма...

— Хадзем на вуліцу, я табе вынесу хлеба.

Вярнуўся купецкі сын дадому, узяў акрайчык хлеба, вынес сябру. З'еў удовін сын хлеб, павесялеў.

— Ці памятаеш, што ты мне ўчора гаварыў пра Цуду-Юду? — пытаецца купецкі сын.

— Памятаю.

І пераказаў слова ў слова, што ён гаварыў пра Цуду-Юду. Купец стаяў за шулам і ўсё чуў на свае вушы.

«Эге ж,— падумаў ён сам сабе,— гэта, відаць, не просты хлапец. Трэба ўзяць яго да сябе. Паглядзім, што будзе».

Узяў купец у свой дом удовінага сына, пачаў карміць яго тым, што сам еў. Бачыць, і праўда — расце ўдовін сын, як на дражджах. Праз год ці два стаў такі дужы, што і самога купца паваліць. Напісаў тады купец цару: «Так і так, ваша царская вялікасць, жыве ў мяне ўдовін сын, ён бярэцца, як вырасце, Цуду-Юду зваяваць, сонца-месяц на неба вярнуць...»

Цар прачытаў і адпісвае: «Зараз жа даставіць удовінага сына ў мой палац».

Запрог купец пару коней, пасадзіў удовінага сына ў павозку і павёз да цара.

— Чым цябе, удовін сын, карміць, каб ты вырас асілкам? — пытаецца цар.

— Карміце мяне тры гады валоваю печанню,— адказвае цару ўдовін сын.

Цару валоў не купляць: загадаў, і пачалі рэзаць валоў, карміць печанню ўдовінага сына.

Расце цяпер удовін сын яшчэ лепш, чым на купецкіх харчах. І гуляе ў царскіх палацах з царскім сынам-аднагодкам.

Мінула тры гады. Кажа ўдовін сын цару:

— Цяпер я пайду Цуду-Юду шукаць. Але хачу, каб твой сын і купецкі былі ў мяне за таварышаў. Усё ж весялей у дарозе.

— Добра,— згаджаецца цар.— Няхай ідуць з табою. Абы толькі Цуду-Юду зваявалі.

Паслаў ён купцу пісьмо, каб сын у палац з'явіўся. Не хацелася купцу пускаць сына ў такую вялікую дарогу, ды з царом спрацацца не будзеш.

Прыехаў купецкі сын у царскі палац. Тады ўдовін сын і кажа царскаму сыну:

— Скажы бацьку, каб ён выкаваў мне булаву: пудоў гэтак на шэсць. Будзе хоць чым ад сабак абараняцца, а то я іх баюся.

— І мне,— кажа купецкі сын,— хоць пудоў на тры...

— А я што ж, горшы за вас: мне таксама трэба ўзяць у дарогу булаву, хоць пудоў на два,— кажа царскі сын.

Пайшоў ён да бацькі, сказаў яму. Цар загадаў кавалям выкаваць хлопцам па булаве: удовінаму сыну на шэсць пудоў, купецкаму — на тры, свайму — на два.

Узяў удовін сын сваю булаву, выйшаў у чыстае поле і шпурнуў яе ў неба. Прабыла булава ў небе гадзіны тры і ляціць назад. Удовін сын выставіў правую далонь. Булава трахнулася аб далонь і пераламалася напалам.

Узлаваўся ўдовін сын і кажа царскаму сыну:

— Скажы бацьку, каб не рабіў ашуканства! З такою булавою і я загіну і вы. Няхай загадае кавалям, каб выкавалі мне булаву моцную і большую — пудоў на шаснаццаць.

— А мне пудоў на шэсць! — кажа купецкі сын.

— А мне — на тры! — кажа царскі сын.

Пайшоў ён да бацькі і сказаў яму аб гэтым.

Выклікае цар да сябе кавалёў:

— Вы, такія-сякія, што сабе думаеце! Чаму нямоцную булаву выкавалі ўдовінаму сыну?

І дае ім загад, каб выкавалі тры новыя булавы — большыя і мацнейшыя.

Кавалі стук ды грук — выкавалі тры новыя булавы.

Узяў удовін сын сваю булаву, выйшаў у чыстае поле і шпурнуў яе ў неба. Прабыла булава ў небе з ранку да вечара і ляціць назад. Удовін сын падставіў каленя — булава ўдарылася аб яго і пераламалася напалам!

Пайшоў удовін сын з сябрамі сам да цара:

— Калі вы хочаце, каб я Цуду-Юду зваяваў і сонца-месяц у яго адабраў, дык загадайце меднікам, няхай выльюць мне медную булаву пудоў на дваццаць пяць, каб яна не ламалася.

Купецкі сын кажа:

— А мне на дзевяць пудоў!

Царскі сын кажа:

— А мне і на шэсць хопіць.

Паклікаў цар меднікаў і загадаў ім выліць без усялякага машэнства тры булавы: адну на дваццаць пяць пудоў, другую на дзевяць, трэцюю на шэсць.

Узяў удовін сын медную булаву ў рукі, павесялеў — спадабалася яна яму. Потым выйшаў у чыстае поле, шпурнуў булаву ў неба. Заляцела булава за самыя высокія воблакі. Цэлы дзень і цэлую ноч хадзіў удовін сын па палях, па лугах, чакаў булавы. Нарэшце, на досвітку, чуе: ляціць булава з-за хмараў. Падставіў удовін сын плячо — булава ўдарылася і пакацілася на зямлю цэлая.

— Вось гэта булава сапраўдная! — кажа ён. — З такой булавою і ў белы свет можна падавацца, з паганым Цудам-Юдам змагацца.

Купецкі сын і царскі таксама рады, — добрыя і ім булавы вылілі меднікі!

Выпрабаваў гэтак удовін сын сваю сілу і кажа сябрам:

— Ідзіце развітайцеся з бацькамі. Трэба нам у дарогу збірацца. Царскі сын пайшоў, а купецкі адмовіўся:

— Навошта мне час траціць: я ўжо развітаўся з бацькам, як сюды ехаў.

Сабраліся хлопцы і падаліся ў вялікую дарогу.

Адно царства мінулі, другое, трэцяе, — дайшлі да калінавага моста. Бачаць — стаіць недалёка ад моста старэнькая хатка.

— Давайце, — кажа ўдовін сын, — пераначуем тут, адпачнём дзён колькі. Бо невядома, якая яшчэ дарога перад намі ляжыць.

Зайшлі ў хатку. У ёй старая бабулька кудзелю прадзе. Далі хлопцы бабулі «добры вечар» і папрасіліся пераначаваць.

— Мы, бабка, з вялікай дарогі, дужа змарыліся...

— Начуйце сабе на здароўе, — кажа бабуля. — Той, хто па дарогах ходзіць, хаты з сабою не носіць.

Разгаварыўся ўдовін сын з бабуляй і даведаўся, што трапілі яны ў царства пагананага змея Цуды-Юды: якраз туды, куды ім і трэба!

Прыйшла ноч. Удовін сын думае: «Трэба варту на калінавым мосце паставіць, каб хто знячэўку не напаў».

Пасылае ён на варту царскага сына.

Узышоў царскі сын на калінавы мост, патупаў крыху ды думае сабе: «Што мне тут стаяць навідавоку. Як будзе хто ісці ці ехаць, дык і ўбачыць мяне. Пайдзі лепш лягу пад мостам — там спакайней».

Так і зрабіў.

Тым часам удовінаму сыну не спіцца: «Трэба, — думае, — праверыць, ці стаіць царскі сын на варце».

Выйшаў ён у поўнач на калінавы мост, глядзіць, а вартаўніка і няма!

Пакуль ён шукаў царскага сына, бачыць — едзе на паляванні трохгаловы змей, малодшы брат Цуды-Юды. На сярэдняй галаве ў яго быстравокі сокал сядзіць, збоку быстраногі хорт бяжыць. Конь, як ступіў на мост, адразу заржаў, хорт забрахаў, а сокал зашчабятаяў.

Ударыў малодшы Цуда-Юда каня між вушэй:

— Ты чаго, травяны мех, заржаў? А ты, псінае мяса, чаго забрахаў? А ты, ястрабінае пер'е, чаго зашчабятаяў? Калі супраціўніка майго чуче, дык тут яго і блізка няма. Ёсць у мяне толькі адзін супраціўнік, але жыве ён за трыдзевяць зямель, у трыдзесятым царстве. Гэта — удовін сын. Ды сюды і воран касцей яго не занясе!

Пачуў гэтыя словы ўдовін сын і адказвае:

— Добрага малайца не воран косці заносіць — ён сам прыходзіць! Напужаўся змей:

— Дык ты тут, удовін сын?

— Тут, нячыстая сіла!

— Ну, што будзем рабіць: біцца ці мірыцца?

— Не для таго я за блізкі свет ішоў, каб з вамі, паганымі, мірыцца, а для таго, каб біцца!

— Дык дзьмі ток! — закрычаў змей.

Удовін сын адказвае:

— Табе трэба — ты і дзьмі. У цябе тры духі, а ў мяне адзін. Я да панскай раскошы не прывык: магу біцца і на сырой зямлі.

Злез Цуда-Юда з каня, дзьмухнуў на тры духі, і стаў гладкі ток на тры вярсты.

Пачалі біцца.

Тры гадзіны біліся. Перамог удовін сын малодшага Цуду-Юду: збіў яму ўсе тры галавы. Каня на зялёны луг пусціў, харта і сокала ў чыстае поле. А сам вярнуўся ў хатку і лёг спаць.

Назаўтра прыходзіць царскі сын з варты.

— Ну, як табе там вартавалася? — пытаецца ўдовін сын. — Можа, ішоў хто ці ехаў?

— Не, — адказвае царскі сын, — за цэлую ноч нават і птушка блізка не праляцела...

«Ненадзейны ты ў мяне таварыш, — думае ўдовін сын. — Відаць, трэба больш на сябе спадзявацца».

На другую ноч пасылае ён на калінавы мост купецкага сына.

Пахадзіў купецкі сын па мосце і думае сабе: «Навошта мне рызыкаваць тут сваёю галавою? Пайду лепш пад мост, лягу спаць».

Так і зрабіў.

У поўнач удовін сын выйшаў на мост праверыць, ці стаіць на варце яго таварыш. Паглядзеў туды-сюды — няма! Аж раптам бачыць: уз'язджае на калінавы мост Цуда-Юда з шасцю галавамі. Конь дубка стаў, моцна заржаў, хорт забрахаў, сокал зашчабятаяў. Цуда-Юда каня троп між вушэй!

— Чаго, травяны мех, заржаў? А ты, псінае мяса, чаго забрахаў? А ты, ястрабінае пер'е, чаго зашчабятаяў? Тут няма мне супраціўніка па сіле роўнага. Ёсць ён, праўда, ды за трыдзевяць зямель, у трыдзесатым царстве, — удовін сын. Але ж сюды і воран касцей яго не занясе!

Удовін сын адказвае:

— Добрага малайца воран касцей не заносіць — ён сам прыходзіць!

— А-а, дык ты тут, удовін сын?

— Тут, нячыстая сіла!

— Ну, што ж: будзем біцца ці мірыцца?

— Не для таго я за блізкі свет ішоў, каб з вамі, паганымі, мірыцца, а для таго, каб біцца!

— А я раіў бы табе, удовін сын, лепш мірыцца, бо я цябе заб'ю.

— Заб'еш, тады і гаварыць будзеш.

— Ну, дык дзьмі ток! — зароў Цуда-Юда.

— Табе трэба — ты і дзьмі. У цябе шэсць духоў, а ў мяне адзін. Мне і без току добра: я мужыцкі сын, да раскошы не прывык, магу біцца і на сырой зямлі.

Злез Цуда-Юда з каня, дзьмухнуў на шэсць духоў, і стаў гладкі ток на шэсць вёрст.

Пачалі біцца.

Біліся шэсць гадзін. Удовін сын збіў Цуду-Юду ўсе шэсць галоў. Кання на зялёны луг пусціў, харта і сокала ў чыстае поле. А сам вярнуўся ў хатку і лёг спаць.

Назаўтра прыходзіць вартаўнік, будзіць удовінага сына:

— На чужой старане засыпацца нельга. Я вось цэлую ноч і вокам не звёў.

Падумаў удовін сын: «І на гэтага таварыша малая надзея. Трэба толькі на сябе спадзявацца».

Настала трэцяя ноч. Удовін сын выправіў бабулю ў клуню начаваць, а сам убіў у сцяну нож, падставіў кубак і кажа сябрам:

— Калі ў гэты кубак капне з нажа кроў, дык бяжыце мне на дапамогу.

А каб сябры не паснулі, даў ім карты і загадаў гуляць у воза.

Але толькі ён выйшаў за парог, як тыя пакідалі карты і ляглі спаць.

Прышоў удовін сын на калінавы мост, стаў на варту.

Роўна ў поўнач бачыць — уз'язджае на калінавы мост старэйшы Цуда-Юда з дзевяццю галовамі. На грудзях у яго месяц зіхаціць, на сярэдняй галаве сонца гарыць. Конь пад ім на калені ўпаў, моцна заржаў, хорт забрахаў, сокал зашчабятаяў.

Цуда-Юда ўдарыў каня між вушэй:

— Ты чаго, травяны мех, заржаў? А ты, псінае мяса, чаго забрахаў? А ты, ястрабінае пер'е, чаго зашчабятаяў?

Конь кажа:

— Эх, гаспадар, апошні раз ты на мне на паляванні едзеш...

— Што ты, воўчае мяса, брэшаш! Тут няма майго супраціўніка. Ёсць толькі за трыдзевяць зямель, у трыдзесятым царстве ўдовін сын, ды суды і воран касцей яго не занясе.

Выйшаў удовін сын наперад і адказвае:

— Добрага малайца воран касцей не заносіць — ён сам прыходзіць!

— Ах, дык ты тут, удовін сын?

— Тут!

— Ну, што ж ты хочаш: біцца ці мірыцца? Я раіў бы табе лепш мірыцца, бо ты малады яшчэ, каб са мною сілаю мерацца.

— Малады ці не малады, а не для таго я за-блізкі свет ішоў, каб з табою, злодзей паганы, мірыцца, а для таго, каб біцца.

— Ну, калі ты ўжо так наважыўся біцца са мною, дык дзьмі ток. Пагляджу, якая ў цябе сіла.

— Мне ток не патрэбен: я і на сырой зямлі магу біцца! А ты дзьмі сабе, калі прывык па чыстым хадзіць.

Злез Цуда-Юда з каня, дзьмухнуў — на дзевяць вёрст гладкі ток стаў.

Пачалі біцца.

Біліся, біліся, — удовін сын Цуду-Юду тры галавы збіў, а перамагчы не можа. «Дзе ж мае таварышы? — думае ён. — Ці не спяць яны?»

Просіць удовін сын у Цуды-Юды перадыху:

— Цары-каралі ваююць і то перадых маюць: давай і мы зробім!

— Давай,— кажа Цуда-Юда.

Адышоўся ўдовін сын убок, зняў з левай рукі рукавіцу ды як кінуў у хатку, дзе засталіся таварышы,— дык страху ўсю чыста сарваў. Сябры ж ані павярнуліся — спяць, як спалі.

Бачыць удовін сын — няма падмогі. Пачалі зноў біцца. Біліся, біліся,— збіў удовін сын яшчэ тры галавы Цуду-Юду, сам па калені ў крыві стаіць, а астатнім галовам рады даць не можа.

Зноў просіць ён перадыху.

— Што гэта ты,— выскаляецца Цуда-Юда,— часта перадыху просіш?

— А хіба нам часу мала?

— Ну, давай перадыхнём.

Улучыў удовін сын хвілінку, як вораг адварнуўся, ды шпурнуў другую рукавіцу ў хатку. Хатку па самыя вокны сарвала, а сябры спяць, як спалі.

Перадыхнулі трохі ды зноў пачалі біцца. Удовін сын ужо траха не па пояс у крыві стаіць, а астатнім галовам рады даць не можа: сілы не хапае. Тым часам і світаць пачало. «Сябры, напэўна, ужо выспаліся,— думае ўдовін сын.— Трэба ім яшчэ раз аб сабе напамніць».

Зноў кажа ён Цуду-Юду:

— Цары-каралі ваююць і то перадых маюць. Давай мы яшчэ і трэці раз перадых зробім. А тады будзем біцца да канца.

Цуда-Юда таксама аслабеў.

— Добра,— кажа,— давай перадыхнём.

Зняў удовін сын бот з левай нагі і шпурнуў яго ў хатку.

Даляцеў бот да хаткі і растрыбушыў яе да самых падвалін. Усхапіліся тады з пасцелі яго сябры, бачаць: поўны кубак крыві з нажа нацякло...

— Ну,— кажуць,— відаць, дрэнна нашаму таварышу, калі так.

Схапілі яны свае булавы ды кінуліся на калінавы мост.

Убачыў іх Цуда-Юда і аж скалануўся:

— Ах, удовін сын, цяпер я ведаю, чаму ты перадыху прасіў ды бот з левай нагі кідаў! Перахітрыў ты мяне...

Як ухапіліся сябры ўтрох малаціць Цуду-Юду з усіх бакоў, дык той не ведае, на каго і нападаць.

Збілі яны і астатнія тры галавы. Тут Цуду-Юду і канец прыйшоў.

Узяў тады ўдовін сын сонца-месяц ды павесіў на неба. І адразу святло па ўсёй зямлі пайшло. Выбеглі людзі на вуліцу, радуюцца, цешацца, на сонцы грэюцца...

Вярнуліся сябры да бабулі, збудаваўлі ёй новую хатку, лепшую, чым была, і парашылі крыху адпачыць перад дарогай.

Царскі і купецкі сыны спяць, гуляюць, а ўдовін сын усё думае: «Цудаў-Юдаў больш няма на свеце, але ж засталіся яшчэ іх жонкі — ведзьмы. Каб не нарабілі яны бяды якой!»

Пакінуў ён сяброў, а сам пераапануўся і пайшоў у палацы Цудаў-Юдаў.

— Ці не трэба вам парабка? — пытаецца ў ведзьмаў.

— А трэба,— адказвае старэйшая ведзьма.— Мы ж цяпер асірацелі: няма каму рабіць. Усіх трох мужыкоў нашых удовін сын пазабіваў. Ды нічога — і мы яго са свету страцім!

— А як жа вы яго страціце? — пытаецца парабак.— Ён жа, відаць, вельмі дужы.

— У яго сіла, а ў нас чары,— кажа жонка малодшага Цуды-Юды.— Вось будзе ён са сваімі памочнікамі ехаць назад, у сваё царства, дык я на дарозе крыніцай разліюся: нап'юцца яны вады — і капцы ім.

— А калі гэта не паможа,— кажа жонка сярэдняга Цуды-Юды,— дык я салодкай яблыняй зраблюся. З'ядуць яны па яблыку — і больш не захочуць...

— Вы зробіце тое,— кажа жонка старэйшага Цуды-Юды,— без чаго яны могуць і абысціся. А я прыдумала лепш: на сто вёрст квяцістым лугам расцялюся. А збоку цяністую вярбу пастаўлю. Будуць яны ехаць, захочуць коней на лузе папасвіць, а самі пад вярбой адпачыць. Як лягуць, дык і не ўстануць. А конь калі скубне тры разы травы з таго лугу, дык і яму больш не жыць.

Удовінаму сыну толькі гэта і трэба было. Дачакаўся ён ночы і, як паснулі ведзьмы, пакінуў палац ды бягом да сяброў.

Назаўтра чуць свет пайшлі яны на зялёны луг, палавілі коней Цудаў-Юдаў. Удовін сын сеў на каня дзевяцігаловага Цуды-Юды, купецкі — на каня шасцігаловага Цуды-Юды, а царскі — на каня трохгаловага Цуды-Юды. І паехалі ў сваё царства.

Едуць яны палямі, едуць барамі, даязджаюць да крыніцы. І тут царскаму сыну і купецкаму так захацелася піць, што вытрымаць не могуць.

Удовін сын кажа:

— Вы ўсё ж людзі не мужыцкага звання. Пачакайце, я вам сам вады прынясу.

Саскочыў ён з каня, падышоў да крыніцы і давай біць яе булавою. Збіў так, што адна гразь ды кроў засталіся.

Сябры ледзь не плачуць:

— Навошта ты гэта зрабіў? Мы ад смагі паміраем...

— Не крыніца гэта,— кажа ўдовін сын,— а наша здрада.

Сеў ён на каня, і паехалі далей.

Пад'язджаюць да яблыні. І такія на ёй яблыкі растуць — чырвоныя ды румяныя: самі ў рот так і просяцца.

Кінуліся таварышы да яблыні, а ўдовін сын спыніў іх:

— Пачакайце! Вы ўсё ж людзі панскага звання — я вам лепш сам яблыкаў нарву.

Падышоў ён да яблыні, ударыў булавою — тая адразу павалілася і завяла.

— Навошта ты гэта зрабіў? Мы ж бы хоць па яблычку з'елі.

— Не яблыкі гэта, а смерць наша,— кажа ўдовін сын.

Паехалі далей. Пад'язджаюць да квяцістага лугу. Ubачылі вярбу цяністую, і так усім спаць захацелася— рады няма. А коні аж капытамі зямлю б'юць— да квяцістай травы рвуцца.

Спыніў удовін сын каня:

— Пайду пагляджу, ці можна коней на гэтым лузе пасвіць.

Падышоў да вярбы ды як пачаў яе булавою дубасіць, дык луг адразу і засох, а ад вярбы адны косці засталіся.

— Ну, вось бачыце, якая гэта вярба і які луг,— кажа ён таварышам.

Пераехалі на сухі луг і спыніліся начаваць у зялёнай дуброве. Коней пасвіцца пусцілі, а самі павячэралі ды ляглі спаць. Тры дні і тры ночы спалі. А як прачнуліся, удовін сын кажа сябрам:

— Тут ужо царства наша недалёка. Едзьце сабе дадому адны. А то вашы бацькі даўно чакаюць вас. У мяне ж бацькі няма. Я яшчэ па белым свеце пагуляю.

Развітаўся ўдовін сын з сябрамі і паехаў па белым свеце гуляць.

Ці доўга ён ездзіў, ці нядоўга,— прыязджае да цара Пастаянца. А той цар быў з адным бокам, з адным вокам, з адною нагою, з адною рукою, палавіна галавы і палавіна барады. І вельмі любіў ён коней.

Ubачыў ён каня ўдовінага сына і кажа:

— Давай навыверадкі пабяжым вакол палаца. Калі я цябе выпераджу— забяру твайго каня, а калі ты мяне— аддам табе сваё царства.

Падумаў удовін сын: «Не можа быць, каб аднабок і аднаногі цар выперадзіў мяне». І згадзіўся.

Кінуліся бегчы. Удовін сын і трох крокаў не зрабіў, а аднаногі цар ужо тры разы вакол палаца абабег...

Збраў цар Пастаянец каня ўдовінага сына і паставіў у сваю стайню.

Удовін сын ледзь не плача: шкада каня. Пачаў ён прасіцца ў цара:

— Якую хочаш службу саслужу табе— аддай каня!

Падумаў цар Пастаянец і кажа:

— Жыве ў трыдзевятай зямлі, у трыдзесятым царстве баба Каргота. Ёсць у яе дванаццаць дачок як адна: волас у волас, голас у голас, твар у твар. Дом бабін высокім частаколам абгароджаны, і на кожнай частаколіне чалавечая галава тырчыць: гэта ўсё тыя, што ў сваты да бабіных дачок прыходзілі. Толькі адна частаколіна вольная. Дык вось: калі ты высватаеш за мяне малодшую дачку бабы Карготы,— вярну табе каня.

Падумаў удовін сын: калі не згадзіцца— не бачыць яму каня, як сваіх вушэй. А калі згадзіцца, то, можа, і без галавы застанешся, а можа, і з галавою і з канём.

— Добра,— кажа ён цару.— Пайду ў сваты.

Ідзе ён, ідзе, бачыць— бяжыць чалавек па моры, як па мосце. Загледзеўся ўдовін сын на бегуна.

— Добры дзень табе, Марскі Бягун!— прывітаўся да яго.

— Добрага здаровейка, удовін сын! Куды ідзеш, куды дарога твая вядзе?

— Іду да бабы Карготы сватаць яе малодшую дачку за цара Пастаянца.

— Вазьмі і мяне з сабою. Я табе не лішнім буду.

— Хадзем.

Ідуць удвух. Бачаць — чалавек адным вусам млын трымае, што на дванаццаць камянёў меле, а другім воблака ў небе падпёр.

— Добры дзень табе, Вусач!

— Добрага здаровейка, удовін сын! Куды ідзеш, куды дарога твая вядзе?

— Іду да бабы Карготы сватаць яе малодшую дачку за цара Пастаянца.

— Вазьмі і мяне з сабою.

— Хадзем.

Пайшлі ўтрох. Ішлі, ішлі, бачаць — п'е чалавек ваду з возера. Цэлае возера выпіў, а ўсё крычыць: «Піць хачу!»

— Добры дзень, Вадапой!

— Добры дзень, удовін сын! Куды ідзеш, куды дарога твая вядзе?

— Іду да бабы Карготы сватаць яе малодшую дачку за цара Пастаянца.

— Вазьмі і мяне з сабою.

— Добра, ідзі з намі.

Прайшлі трохі, бачаць — грызе чалавек асінавую калоду і ўсё крычыць: «Есці хачу!»

— Добры дзень, Пражора!

— Добры дзень, удовін сын! Куды ідзеш, куды дарога твая вядзе?

— Іду да бабы Карготы сватаць яе малодшую дачку за цара Пастаянца.

— Вазьмі і мяне з сабою.

— Ідзі з намі.

Падышлі да лесу. Сустракаюць чалавека ў кажусе да пят. Стаіць ён пры дарозе ды ўсё рукавіцамі — плясь, плясь! І як толькі плясне — адразу дрэвы інеем пакрываюцца.

— Добры дзень, Мароз!

— Добры дзень, удовін сын! Куды ідзеш, куды дарога твая вядзе?

— Іду да бабы Карготы сватаць яе малодшую дачку за цара Пастаянца.

— Без мяне табе з бабаю Карготаю не згаварыцца...

— Дык ідзі і ты з намі!

Пайшлі ўшасцёх. Ішлі, ішлі і прыйшлі да двара бабы Карготы. Бачаць — на ўсіх частаколінах галовы вісяць, толькі на адной няма. Удовін сын кажа:

— Вось тут мая галава сядзе!

— Можа б, і села, — усміхаюцца таварышы, — каб не мы...

Пачалі шукаць вароты. Ды нідзе іх няма. Тут Марскі Бягун абабер разоў тры вакол двара і знайшоў вароты.

Зайшлі на двор. Баба Каргота стаіць на ганку, дзівіцца: як маглі знайсці яе вароты гэтыя падарожнікі?

Падышоў удовін сын да бабы Карготы:

— Добры дзень, гаспадыня!

— Добры дзень, удовін сын! Чаго прыйшоў да мяне?

— Прыйшоў сватаць тваю малодшую дачку за цара Пастаянца.

— Ну што ж, сватай, калі не жартуеш. Але перш чым дачку сватаць — паспытай піўка з майго скляпка. Вып'еш усё — аддам дачку за цара Пастаянца, не вып'еш — галаву зніму.

— З ахвотаю вып'ю,— адказвае ўдовінага сына.— Я з вялікай дарогі і вельмі ж піць хачу. Ды і сябры мае таксама пасмяглі.

Загадала баба слугам, каб завялі ўдовінага сына з таварышамі ў піўны склеп. Завялі іх слугі і на замок замкнулі.

Удовін сын з сябрамі шклянкамі п'юць, а Вадапой — цэлымі бочкамі глытае. Вып'е бочку, стукне па ёй кулаком — тая і рассыплецца на клёпкі. Выпіў усё бочкі і крычыць нема:

— Баба Каргота, давай яшчэ піва!

Адчыніла баба склеп, бачыць — усё бочкі разбіты, усё піва выпіта!

— Піва ў мяне,— кажа баба,— больш няма. А ёсць пірагі. З'ясе ўсё мае пірагі — будзеце дачку сватаць.

Сваты зарадаваліся:

— Давай, бабка, свае пірагі! Мы вельмі ж здарожыліся, даўно есці хочам.

Загадала баба слугам адчыніць другі склеп з пірагамі. Пусцілі туды сватоў. А пірагоў у склепе — цэлыя горы.

Пакуль іншыя па пірагу з'елі, дык Пражора ўвесь склеп ачысціў, сцяну праеў і крычыць нема:

— Баба Каргота, давай больш пірагоў!

Узлавалася баба: тры гады пякла яна з дочкамі пірагі, а сваты за адну гадзіну з'елі. Загадала яна слугам нацяпліць жалезную лазню. Слугі так нацяплілі, што аж сцены пачырванелі. Баба кажа сватам:

— Памыйцеся ў маёй лазні, пераначуйце там, тады будзем аб справе гаварыць.

— Добра, бабка, мы па дарогах нахадзіліся, дужа запыліліся — лазня нам не пашкодзіць.

Павяла баба сватоў у лазню сама. Толькі ўдовін сын падышоў да парога, як Мароз цоп яго за плячо і паставіў за сабою. Сам увайшоў першы, надзеў рукавіцы, пляснуў раз-два, і адразу халадком павяяла. Зайшлі за Марозам усё сваты, а баба дзверы зачыніла і замкнула...

Тут Мароз давай па лазні пахаджаць, рукавіцамі памахваць:

— Ну, як: не перастудзіў? Можна будзе начаваць не накрываючыся?

— Добрая лазня,— хваляць таварышы.— Не гарачая і не халодная,— якраз умеру.

Памыліся і ляглі спаць.

Назаўтра пасылае баба Каргота слуг у лазню:

— Схадзіце павыкідайце сабакам папечаных сватоў!

Адчынілі слугі лазню, а адтуль выходзяць шэць малайцоў, як дубоў.

Баба аж умлела: нічога сватам зрабіць не можа! Вось яна і кажа ўдовінаму сыну:

— Калі пазнаеш маю малодшую дачку, то будзеш сватаць яе за цара Пастаянца. А не пазнаеш — пасаджу тваю галаву на вольную частаколіну.

Удовін сын зажурыўся: «Як жа яе пазнаць, тую малодшую дачку?»

— Я пазнаю,— шэпча Марскі Бягун.— Я іх не раз бачыў, калі яны прыходзілі да мора купацца.

— Добра,— кажа ўдовін сын бабе,— вядзі сваіх дачок.

Прыводзіць неўзабаве баба Каргота дванаццаць дачок — волас у волас, голас у голас, твар у твар, плячо ў плячо: як адна! Сама стала наперадзе, дачок за сабою паставіла.

Удовін сын тры разы бабіных дачок абышоў, а якая малодшая,— не пазнаў: усе роўныя!

Тут Марскі Бягун падмаргнуў і вачыма на малодшую дачку паказаў. Узяў яе ўдовін сын ды вывеў наперад, да бабы Карготы:

— Вось твая малодшая дачка!

Закалацілася баба ад злосці, ды нічога не зробіш: не памаглі хітрыкі!

Узяў удовін сын бабіну дачку за руку і павёў за вароты. Але толькі яны выйшлі,— скокнула бабіна дачка ў неба, села на воблака ды смяецца.

Тут Вусач падняў правы вус угору, падчапіў яе і зняў з воблака.

Бачыць бабіна дачка: з такімі сватамі не вельмі нажартуеш, і супакоілася.

Пайшлі сваты дадому.

Па дарозе кожны як толькі дойдзе да свайго месца, дык там і застаецца, дзе быў: Марскі Бягун заняўся сваёй работай, Вусач сваёй, Вадапой сваёй... А ўдовін сын з бабінай дачкою пайшлі да цара Пастаянца.

Цар нацягаў за гэты час на кані ўдовінага сына цэлую яму смалы і падварвае яе знізу: смала аж кіпіць. А зверху палажыў тонкую чароціну.

Прышоў да яго ўдовін сын.

— Вось,— кажа,— табе, цар, малодшая дачка бабы Карготы: ледзь высватаў! Адай цяпер майго каня.

Цар паказаў на чароціну і кажа, пасміхаючыся ў аднабокую баряду:

— Пяройдзеш па гэтай кладцы — аддам каня...

Паглядзеў удовін сын на тонкую кладку — страшна зрабілася. А бабіна дачка штурхае яго пад бок: «Не бойся!»

І ніхто не згледзеў нават, як уцягнула яна ў чароціну моцны сталёвы прут.

— Ідзі,— кажа ўдовінаму сыну.

Ён пайшоў па чароціне. Перайшоў і кажа цару Пастаянцу:

— Вось што, цар: я саслужыў табе дзве службы. Ну дык саслужы і ты мне хоць адну: перайдзі гэтую кладку, што сам палажыў.

— Але,— угаворвае цара бабіна дачка,— перайдзі, а то не быць табе маім мужам.

Бачыць цар — калі ўдовін сын перайшоў, то і яму не страшна.

І толькі ён ступіў на чароціну, як бабіна дачка — шморг! — і выцягнула з яе сталёвы прут... Чароціна хруснула, цар паляцеў у кіпячую смалу ды там і застаўся.

— Ну вось,— кажа ўдовін сын,— не капай другому ямы, бо сам у яе ўвалішся...

Ажаніўся ён з малодшаю дачкою бабы Карготы і застаўся жыць у тым царстве.

І цяпер жыве-пажывае ды добра нажывае.

БАЦЬКАЎ ДАР

Жыў сабе на свеце адзін добры чалавек. Было ў яго тры сыны — два разумныя, а трэці Іван-прасцяк. Разумныя пажаніліся, сем'і завялі, а Іван усё на печы ляжыць ды на жалейцы іграе.

Прышла пара бацьку паміраць. Сабраў ён сыноў і кажа ім:

— Сыны мае родныя, сыны мае любя! Багацця вялікага я вам не пакідаю, але прашу ўважыць адну маю просьбу: прыходзьце да мяне на магілу начаваць тры ночы. Першую ноч — старэйшы, другую — сярэдні, а трэцюю — малодшы. І як прыйдзеце, то скажыце: «Жоўты пясок, рассыпайся, сасновая труна, адчыняйся, бацька, з магілы падымайся!» Вось і ўсё.

Сказаў ён гэта сынам, згарнуў рукі і памёр.

Пахавалі сыны бацьку. Ну, трэба старэйшаму ісці на магілу начаваць. А яму боязна, ды і жонка не пускае: «Куды ты пойдзеш, яшчэ загінеш там! Што я тады адна рабіць буду?»

Але ж нядобра не паслухаць бацькавай просьбы.

— Пашлі за сябе Івана,— раіць жонка.— З ім калі што і здарыцца, дык ніхто шкадаваць не будзе.

Старэйшы брат пачаў прасіць Івана:

— Схадзі, братка, за мяне на бацькаву магілу...

А Іван, лежачы на печы, адказвае:

— Што я — дурань хадзіць за другіх? Прыйдзе мая чарга, тады і пайду.

Брат ледзь не плача:

— Схадзі, Іванка! Бачыш, жонка мяне не пускае...

І ўгаварыў-такі.

— Ну, добра, — згадзіўся Іван, — скажы толькі жонцы, каб пашыла торбу вялікую і палажыла ў яе два боханы хлеба. Я там хоць хлеба ўволю наемся, а то дома вашы жонкі мне есці не даюць.

Пашыла жонка старэйшага брата вялікую торбу і палажыла туды два боханы хлеба. Узяў Іван торбу ды пайшоў на бацькаву магілу. Прышоў і сказаў, як бацька вучыў:

— Жоўты пясок, рассыпайся, сасновая труна, адчыняйся, бацька, з магілы падымайся!

Усё так і сталася. Падняўся бацька, паглядзеў на Івана і кажа:

— А дзе ж мой старэйшы сын?

— Ён, бачыш, баіцца цябе, дык мяне прыслаў, — адказвае Іван, уплятаючы лусту хлеба.

— Ну што ж, — уздыхнуў бацька, — тады яго доля будзе табе. Слухай мяне, сынку: у зялёных лугах, на шаўковых мурагах пасецца конь сівай масці, з залатою грываю. Дзень пасецца, ноч гуляе, а як крыкне добры маладзец — ураз да яго прыбягае. Калі ён табе патрэбен будзе — крыкні-свісні поўным голасам, і конь стане перад табою, як ліст перад травой. А як нацешышся з яго, зноў пусці ў зялёныя лугі, на шаўковыя мурагі.

Сказаў так бацька, лёг у труну, — магіла ўслед і закрылася.

Адышоўся Іван ад магілы, крыкнуў-свіснуў поўным голасам — прыбягае да яго конь сівай масці, з залатою грываю.

Стукнуў конь капытамі:

— Што, Іван Іванавіч, загадаеш?

— Хачу на табе пракаціцца.

— Калі ласка!

Сеў Іван на каня і паляцеў. Тры разы свет абляцеў і да зямлі не дакрануўся. Прымчаўся на старое месца.

— Хопіць, — кажа каню, — нацешыўся! А цяпер бяжы ў зялёныя лугі, на шаўковыя мурагі. Дзень пасіся, ноч гуляй, а як крыкну я — да мяне прыбягай!

Пусціў каня, а сам торбу на плечы і пайшоў дахаты. Залез на печ, ногі на жэрдку закінуў ды іграе сабе на жалейцы. Разумныя браты дзіцяцца: «Бач ты, нічога з ім не сталася!»

Прышла другая ноч — трэба сярэдняму сыну на бацькаву магілу збірацца. Пачаў ён Івана ўпрошваць:

— Схадзі, братка, і за мяне...

— Што я — парабак вам! — злуецца Іван. — Табе трэба, ты і ідзі!
Тут і братава жонка з плачам да яго прыстала:

— Зрабі, Іванка, ласку: схадзі за брата на бацькаву магілу.

— Ну, добра! — згадзіўся Іван. — Давайце два боханы хлеба!

Спакавалі яму торбу, ён і пайшоў.

Прышоў на магілу, сказаў, што трэба.

Бацька падняўся і зноў дзівіцца:

— Чаму ж сярэдні сын мой не прыйшоў наведаць мяне?

— Ён баіцца цябе, — адказаў Іван, — дык і не прыйшоў.

— Ну што ж, — уздыхнуў бацька, — тады і яго доля будзе табе. Слухай мяне, сынку: ёсць у тых, жа зялёных лугах, на шаўковых мурагах яшчэ адзін конь, гнедай масці, маладзейшы за першага. Дык ён таксама будзе табе служыць.

Абляцеў Іван два разы свет на кані гнедай масці і вярнуўся дахаты.

На трэцюю ноч прыйшла яго чарга. Пайшоў ён на бацькаву магілу. Падняўся бацька і кажа:

— Шкада мне цябе, сынок: ты ўсё адзін да мяне ходзіш... Ну, дык няхай і трэці, самы маладзейшы конь служыць табе. А пасецца ён у тых жа зялёных лугах, на шаўковых мурагах, і масці ён буланай. А цяпер больш да мяне не хадзі.

Сказаў гэта бацька, лёг у труну, і магіла закрылася.

Абляцеў Іван адзін раз свет і на кані буланай масці. Потым вярнуўся дахаты, лёг на печы ды іграе на жалейцы.

— Вось, — дзівяцца разумныя браты, — наш дурань нідзе не прападзе! Але цяпер ужо хлеба мы яму не будзем даваць па два боханы на дзень — хопіць яму і заціркі!

Тым часам у тым царстве ўздурлася ад нечага рабіць малодшая царская дачка: залезла на трэці ярус у цераме, села ля акенца і абвясціла, што, хто да яе на кані даскочыць, за таго яна замуж пойдзе. Тут усе, хто хацеў узяць сабе за жонку царскую дачку, кінуліся ў сталіцу. А іншыя пайшлі ды паехалі тое дзіва глядзець.

Разумныя браты кажуць:

— Давай і мы паедзем дзіва глядзець.

Пачалі яны збірацца. Іван просіцца ў братаў:

— Вазьміце і мяне з сабою. Мне таксама хочацца дзіва паглядзець.

— Куды табе ехаць? — смяюцца браты. — Там і без такіх дурняў абыдуцца. А калі надакучыла на печы ляжаць, дык дамо табе работу.

Узялі яны два гарцы маку і два гарцы пяску, змяшалі ў кучу і кажуць:

— Пакуль мы вернемся, каб усё гэта перабраў: мак — асобна, пясок — асобна.

Засумаваў Іван, ды што зробіш. Усыпаў ён мак з пяском у торбу, лёг на печы і ляжыць. Торбу на чарэнь палажыў: няхай сохне.

Мінуў, можа, тыдзень ці два, злез Іван з печы, перасыпаў мак з пяском у лубянку, торбай накрыў ды пайшоў са сваім дабром за цёмны

лес, у чыстае поле. Свіснуў-крыкнуў там поўным голасам — прыбгаюць да яго ўсе трое коней: сівай масці, гнедай масці, буланай масці.

— Што скажаш нам, гаспадар?

— Коні мае добрыя, коні мае любяы: чутка пайшла, што ў царскай сталіцы дзіва дзіўнае творыцца. Уздурылася малодшая царская дачка, залезла на трэці ярус у цераме, села ля акенца і абвясціла, што, хто да яе на кані даскочыць, за таго замуж пойдзе. Ці не маглі б вы мяне туды завезці тое дзіва паглядзець?

— Можна,— адказвае конь сівай масці.— Але паедзеш ты цяпер на самым малодшым з нас — на буланым.

Выйшаў буланы конь наперад, махнуў грываю і кажа:

— Лезь мне, Іване, у правае вуха, праз левае вылезь.

Улез Іван буланаму каню ў правае вуха, праз левае вылез і стаў такім малайцом, што ні царэвіч, ні каралевіч не дакажа.

Сеў ён на каня. Конь стукнуў капытамі і паляцеў.

Доўга ляцеў ён ці коратка, аж вось і сталіца. Там ужо ўсе пазбіраліся дзіва глядзець. І браты Іванавы збоку стаяць, раты паразяўлялі.

Тут буланы конь як скокнуў з разгону, дык, можа, на які локаць усяго і не даскочыў да царэўны. Апусціўся на зямлю за церамам ды віхрам памчаўся далей. Быў — і няма! Усе аж ахнулі, і царэўна ахнула: «Лавіце, лавіце яго!»

Прымчаўся конь на старое месца. Іван улез яму ў левае вуха, праз правае вылез, стаў такім, як быў, ды кажа:

— Дзякуй, конь мой добры! Паглядзеў і я царэўну. А цяпер дапамажы мне зрабіць яшчэ адну работу: перабраць два гарцы маку і два гарцы пяску...

Конь кажа:

— Раздзяры торбу на дзве посцілкі і высып з лубянкi свой мак.

Іван так і зрабіў. Як дзьмухнуў конь ноздрамі, дык мак апынуўся на адной посцілцы, а пясок на другой.

Згарнуў Іван посцілкі, падзякаваў каню ды пайшоў дахаты. А ў лубянку назбіраў па дарозе грыбоў.

Дома братавыя напалі на яго:

— Дзе ты, дурань, ходзіш? Ці перабраў ты мак? Будзе табе ад братоў, як вернуцца!

— А няхай вас качкі стопчуць! — кажа Іван.— Перабраў і мак і яшчэ во грыбоў прынёс. А вы ўсё кажаце, што я нічога не раблю.

Прыязджаюць неўзабаве са сталіцы і разумныя браты.

— Што там было, што рабілася! — расказваюць жонкам.— Але ніхто і да другога яруса не мог падняцца. Толькі адзін нейкі царэвіч на кані буланай масці чуць да царэўны не даскочыў. Яму б яшчэ з локаць вышэй... Эх, шкада! А такі прыгожы царэвіч быў, нават сама царэўна ахнула ды закрычала: «Лавіце, лавіце яго!» Ды дзе там!

А Іван ляжыць на печы, пасміхаецца:

— Ці не я гэта там быў?

Браты зашыкалі на яго:

— Маўчаў бы ты, дурань!

Праз нейкі час царэўна зноў аб'яву дае, каб усе з'езджаліся ў сталіцу. А сама села ўжо ля акенца чацвёртага яруса.

Сабраліся ехаць і разумныя браты.

— Вазьміце і мяне з сабою! — просіцца Іван.

— Ах ты, дурань такі-сякі! Што табе, работы дома няма? От мы табе дамо работу.

Узялі браты тры гарцы пяску і тры гарцы маку, змяшалі ўсё і загадалі Івану перабраць, пакуль яны вернуцца.

Пачакаў Іван колькі часу, высыпаў мак з пяском у лубянку, узяў дзве посцілкі і пайшоў за цёмны лес, у зялёныя лугі. Свіснуў-крыкнуў там поўным голасам — прыбеглі да яго добрыя коні.

— Чаго клікаў нас, гаспадар?

— Ды так і так, — кажа Іван, — зноў царэўна аб'яву дала, каб усе ў сталіцу ехалі. Ці не можна б і мне паехаць тое дзіва паглядзець?

Сівы конь адказвае:

— Добра. Але цяпер ты паедзеш на гнедым.

Ну, Іван зрабіў тое, што трэба, сеў маладзец-малайцом на гнедага каня і паляцеў у сталіцу. Усе ехалі туды па месяцу, па два, а ён за гадзіну дамчаўся. І паспеў якраз. Гнеды конь як сігануў, дык толькі на паўлокця да царэўны не даскочыў...

Царэўну цікаvasць узяла: хто ж гэты такі той храбры царэвіч, што і другі раз ледзь не даскочыў да яе? Вось па некаторым часе дае яна трэцюю аб'яву, а сама залазіць на пяты ярус. І на гэты раз зноў з'ехаліся туды ўсе цары і царэвічы, каралі і каралевічы, усе паны і дваране. Паехалі і разумныя браты, пакінуўшы Івану работу: чатыры гарцы маку з пяском перабраць.

Вылежаўся Іван на печы, узяў мак з пяском ды пайшоў да сваіх коней.

— Ці не можна было б яшчэ разоў з'ездзіць у сталіцу? — кажа коням.

— Можна то можна, — адказаў сівы конь. — Але цяпер ужо ты паедзеш на мне самім. Калі і я не даскочу да царэўны, дык больш і гаварыць аб гэтым не будзем.

Зрабіў Іван усё, што трэба, сеў на каня, свіснуў-крыкнуў і паляцеў у сталіцу. Гадзіны не мінула, а ён ужо там апынуўся.

— Ну, трымайся! — крыкнуў яму сівы конь.

Заржаў сівы конь на ўсю сталіцу, узвіўся ўгору і даскочыў да самай царэўны. А царэўна — стук, стук! — і паставіла Івану дзве свае пячаткі: адну на лоб, другую — на патыліцу. Конь спусціўся на зямлю ды памчаўся прэч. Усе крычаць: «Лаві, лаві!» А лавіць і няма каго: тут быў — тут няма...

Прымчаўся Іван назад, папрасіў каня, каб перабраў мак, і пусціў яго ў зялёныя лугі, на шаўковыя мураті. А сам насунуў шапку на самыя

вушы, каб пячаткі не відаць было, ды пайшоў дахаты. Па дарозе зноў назбіраў лубянку грыбоў.

Прыехалі браты, пачалі жонкам пра дзіва расказваць:

— Што там было, што рабілася! Усе скакалі, але і да другога яруса не даскочылі, а адзін царэвіч — прыгожы такі, увесь у золаце — як сігануў, дык да самай царэўны даскочыў, а яна яму пячаткі свае на лоб і на патыліцу паставіла.

Іван слухае з печы ды смяецца:

— Ці не я гэта там быў?

— Сціхні, дурань! — зашыкалі на яго браты. — Не з тваім розумам і спрытам зрабіць такое! Ці перабраў ты хоць мак?

— Перабраў, — адказвае Іван, — няхай вас з вашым макам!

Паглядзелі браты, і дзіва іх узяло: як гэта можна было гэтулькі маку з пяску выбраць?

— То, відаць, хапіла табе работы! — кажуць.

Тым часам царэўна дала аб'яву, каб з'явіўся да яе жаніх. Перш-наперш паклікала да сябе ўсіх царэвічаў і каралевічаў. Агледзела — няма жаніха! Тады паклікала паноў і купцоў, — таксама няма! Прыйшла чарга і да іншых — мужыкоў ды парабкаў. Усіх загадала збіраць.

— Ну, — кажа Іван да братоў, — раней я прасіўся, каб вы ўзялі мяне, а цяпер пайду і без вас!

Узяў сваю жалейку, торбу за плечы і пайшоў за цёмны лес, у чыстае поле. Крыкнуў-свіснуў там поўным голасам — прыбягаюць да яго ўсе трое коней.

— Коні мае добрыя, — кажа Іван, — загадала царэўна з'явіцца на яе вочы ўсім мужыкам ды парабкам. Ці не можна б і мне паехаць да яе?

Сівы конь адказвае:

— Цяпер ты зноў паедзеш на малодшым з нас. І едзь такім як ёсць.

А буланаму каню дае наказ:

— Завязі ты яго, братка, да лазні, што каля царскага палаца стаіць, і пакінь там. А ты, — кажа да Івана, — залезь у лазні на палок ды іграй на жалейцы. Цябе знойдуць, як трэба будзе.

Як бачыш замчаў яго буланы конь да лазні. Увайшоў Іван у лазню, залез на палок ды іграе сабе на жалейцы.

Тым часам царэўна са служанкаю ўсіх мужыкоў ды парабкаў перагледзелі — няма жаніха! Аж раптам чуюць, нехта ў лазні іграе, ды так хораша, што любя слухаць.

Пайшлі туды, адчынілі, бачаць — ляжыць на палку хлапец, абадраны, абшарпаны, шапка на лоб насунута... І так іграе на жалейцы, што ногі самі ў скокі ідуць. Падышла да яго царэўна, зняла падраную шапку, глядзіць, аж яе пячатка на лбе! Паглядзела на патыліцу — і там яе пячатка!

— Ну, — кажа яна Івану, — гэта ты мой жаніх! Хадзем да бацькі!

Узяла яго за руку і вядзе, а Іван упіраецца:

— Куды я пайду! Каб з мяне там насмяліся?

Прывяла яго сяк-так царэўна ў харомы. Бацька як убачыў, давай плявацца:

— Каго гэта ты сабе за мужа выбрала?!

Дачка жа:

— Але ж на ім мае пячаткі,— значыцца, ён мой суджаны муж. Такі мой лёс. Нічога не зробіш...

Хоць-не-хоць,— прыйшлося гуляць вяселле. Стаў Іван царскім зяцем.

А было ў таго цара яшчэ два зяці, што на старэйшых дочках пажаніліся. Тыя, вядома, з князёў ды каралёў былі. Вось сабраў аднойчы цар сваіх багатых зяцёў і кажа:

— Я ўжо стары, і смерць мая не за гарамі. Каму ж з вас царства перадаць?

— Мне! — кажа адзін зяць.

— Не, мне! — кажа другі.

І так заспрачаліся, што ледзь не да бойкі справа даходзіць. Тады цар кажа:

— Вось што, зяці любя: ёсць у адным царстве, у адной стара-не свінка — залатая шчацінка, лычам арэ, нагамі барануе, а ўслед за ёю пірагі растуць, ды такія, што можна хоць самому цару есці. Каторы з вас дастане тую свінку і прывядзе ў мой палац, таму ўсё царства адпішу!

Тут зяці, доўга не думаючы, узялі па палку салдат і з музыкай паехалі шукаць свінку — залатую шчацінку.

Кажа малодшая царская дачка свайму мужу Івану:

— Швагры твае вунь паехалі шукаць свінку — залатую шчацінку, а ты што сабе думаеш? Ім бацька ўсё царства адпіша, а мы як жыць будзем?

— Нікуды я не паеду! — адказвае Іван. — Выдумалі ліха ведае што — нейкую свінку! Дзе яе возьмеш?

Жонка заплакала, а Іван узяў сваю жалейку ды і пачаў іграць.

Мінула так з месяц ці больш, тады Іван кажа да жонкі:

— Схадзі да бацькі, папрасі ў яго якой-небудзь завалашчай кабылкі: паеду і я свінку шукаць.

— Дурань ты, — кажа жонка, — швагры ўжо, можа, даўно знайшлі яе ды вязуць дамоў, а ты цяпер толькі надумаўся ехаць!

— Няхай сабе! Схадзі да бацькі. А калі не дасць, дык я пехатою пайду.

Пайшла жонка да бацькі.

— Татулька, — кажа, — просіць мой Іван хоць якой завалашчай кабылкі: хоча і ён па свінку ехаць.

Цар пасмяяўся, але кабылку даў.

Сабраўся Іван, сеў на кабылку задам наперад ды паганяе.

— Глядзіце, — дзівяцца царскія слугі, — дурны па-дурному і едзе! Выехаў ён за горад і пусціў кабылку ваўкам на спажыву. А сам як крыкне, як свісне — прыбягаюць да яго ўсе трое коней: сівы, гнеды, буланы.

— Што скажаш нам, гаспадар?

— Ах, коні мае добрыя! — кажа Іван. — Ёсць у адным царстве, у адной старане свінка — залатая шчацінка, лычам арэ, нагамі барануе, а ўслед за ёю пірагі растуць, ды такія, што можна самому цару есці! Ці не можам мы яе дастаць?

— Можам! — адказвае сівы конь. — Паедзеш ты па свінку на малодшым з нас. Але вам трэба ўзяць з сабою шаўковы шнурок і раменны бізун.

— Дзе ж мне іх узяць? — пытаецца Іван.

— Пачакай крышку.

Узвіўся сівы конь і паляцеў у зялёныя лугі. Праз хвіліну прылятае з раменным бізуном і шаўковым шнурком.

— Вось табе ўсё, што трэба. Толькі глядзі, — лупі свінку гэтым бізуном, не лянуючыся, пакуль не здасца, а ты, буланы, дратуй яе капытамі.

Улез Іван буланаму каню ў правае вуха, праз левае вылез, стаў добрым малайцом, сеў — толькі яго і бачылі.

Ці доўга ляцелі яны, ці коратка, аж прылятаюць у тую краіну, дзе жыве свінка — залатая шчацінка. Глядзіць Іван, а яна і праўда: лычам арэ, нагамі барануе... Падкраўся ён да свінкі ды давай бізуном яе хвастаць. Конь капытамі дратуе, а ён бізуном хвошча. Свінка цярпела, цярпела, ды моцы не стала.

— Ах, — кажа, — заморскі царэвіч Іван Іванавіч, за што ты мяне забіваеш?

— Здавайся, — крычыць Іван, — бо не пушчу цябе жывую!

І датуль біў, пакуль свінка не здалася. Зашмаргнуў тады Іван ёй на шыю шаўковы шнурок, сеў на буланага каня і паехаў, а свінка ззаду бяжыць.

Едзе так, едзе, бачыць — насустрач два палкі салдат ідуць, музыка іграе. «Ну, — думае Іван, — гэта, напэўна, швагры мае яшчэ па свінку едуць». Улез ён буланаму каню ў левае вуха, праз правае вылез і стаў такім, як быў. Каня пусціў, а свінку за шнурок да дуба прывязаў. Свінка тая і давай сваёй работаю займацца: лычам арэ, нагамі барануе...

Расклаў Іван у дубняку цяпельца¹, грэецца ды на жалейцы іграе.

Пад'язджаюць швагры бліжэй, бачаць — з дубняку дымок уецца. Кажуць яны сваім слугам:

— Пайдзіце паглядзіце, хто там дыміць.

Слугі пайшлі, аб усім даведаліся, прыкурылі ад цяпельца і назад вярнуліся.

— Ну, што там? — пытаюцца швагры.

— Ды гэта ж, — кажучь слугі, — наш дурань дыміць там. Ён ужо і свінку тую вядзе.

— Не можа быць! — дзівяцца швагры. — Пойдзем самі паглядзім. І калі што, дык выпрасім у яго свінку або адбярэм.

¹ Цяпельца — агонь.

Прыходзяць у дубняк, глядзяць — і праўда: сядзіць Іван ля цяпельца, на жалейцы іграе, а свінка каля дуба сваю работу спраўляе...

— Добры дзень, швагер!

— Добры дзень!

— Дык гэта ты ўжо раней за нас і свінку дастаў?

— Я адну толькі дастаў,— адказвае Іван,— а там іх цэлая чарада: хопіць і вам.

— Што ты хлусіш, швагер! Такая толькі адна і ёсць на свеце. Аддай ты нам гэтую свінку.

А Іван стаіць на сваім:

— Гэта мая свінка, і я сам павяду яе цесцю.

Швагры ж як прысталі да яго — не адчапіцца. «Мы табе,— кажуць,— і тое дамо, і гэтае...» Надакучыла Івану слухаць іх, ён і кажа:

— Ну, ліха з вамі: калі адрэжаце па мезеным пальцы з правай нагі, то бярыце яе сабе.

Падумалі швагры і згадзіліся: што ж, мезены палец варты палавіны царства! Адрэзалі яны пальцы, узялі свінку — залатую шчацінку і вясёлыя павялі яе ў сталіцу.

А Іван палажыў пальцы ў сваю каліту¹, пагрэўся яшчэ трохі каля цяпельца, потым клікнуў буланага каня, сеў на яго і памчаўся. Швагры ехалі, можа, з мясяц, а Іван за адзін дзень справіўся. Прыехаў да горада, буланага пусціў у зялёныя лугі, а сам да жонкі пайшоў.

Убачыла яго жонка без нічога, рукамі пляснула:

— Дзе ж ты бацькаву кабылку падзеў?

— Ды, бачыш,— кажа Іван,— дрэнная кабылка трапілася: прыстала ў дарозе... Ну, я кінуў яе і сам пехатою вярнуўся.

Жонка ў плач:

— Ох, ліханька мне з табою: выпрасіла ў бацькі кабылку, а ты яе страціў і свінкі не прывёў...

Вось праз нейкі час вярнуліся і швагры са свінкаю. Прывязалі яе на дзядзінцы каля царскіх харомаў. Свінка і пачала дзівы вырабляць: лычам арэ, нагамі барануе, а за ёю гатовыя пірагі растуць...

Колькі тут было радасці і шваграм і цару! Паклікаў цар гасцей — паноў ды князёў — дзіва глядзець. Бо ніводзін цар такой свінкі не мае!

Раз'ехаліся госці, а швагры пайшлі да цесця прасіць, каб царства ім адпісаў.

Цар падумаў і кажа:

— Не, за адну свінку царства не адпішу. Ёсць у адным царстве, у адной старане, дзіва-кабыліца — з ноздраў яе полымя шугае, з вушэй дым валіць. Пасецца яна ў зялёных лугах, на шаўковых мурагах. І вартуюць яе дванаццаць коней з залатымі грывамі. Калі вы тую кабыліцу з коньмі зловіце і прыведзяце да мяне, тады адпішу вам царства.

¹ *Каліта* — сумка для грошай.

Памуляліся швагры — нічога не зробіш: трэба ехаць шукаць кабыліцу! Набралі яны яшчэ больш войска і паехалі.

Жонка зноў прыстае да Івана:

— Швагры твае вунь па кабыліцу паехалі, а ты дома сядзіш! Бацька ім усё царства адпіша, а мы як жыць будзем?

— Э,— кажа Іван,— куды мне ехаць? Што ў мяне войска сваё, ці што? Пражывём як-небудзь і без царства!

Мінула колькі часу, Іван зноў просіць жонку:

— Схадзі да бацькі: ці не дасць ён мне яшчэ адной кабылкі? Паеду і я за шваграмі.

— Што ты, дурань, вярнеш? Швагры, пэўна, ужо назад варочаюцца з кабыліцай, а ты толькі збіраешся.

— А калі варочаюцца, дык і я з імі вярнуся. Бяда вялікая!

— Мне брыдка перад бацькам,— кажа жонка,— зноў дарэмна кабылку страціш. Што я тады скажу яму?

— Страчу дык страчу. Бацька твой праз гэта не збяднее.

Пайшла яна да бацькі і выпрасіла яшчэ адну кабылку. Сеў Іван на кабылку, ад'ехаўся крыху ад горада ды пусціў яе ваўкам на спажыву. А сам крыкнуў-свіснуў, і сталі перад ім яго добрыя коні. Расказаў Іван коням пра дзіўную кабыліцу.

— Дык гэта ж наша маці! — усклікнуў сівы конь.— І там цяпер не дванаццаць вяртаўнікоў каля яе, а дзевяць, бо мы табе служым. Цяжкую задачу ты загадаў нам, гаспадар. Ды паспрабуем дапамагчы табе. Ідзі ты да свайго цесця і папрасі ў яго дзедзюскага бязмена.

Вярнуўся Іван у харомы, выпрасіў у цара дзедзюскага бязмена на дванаццаць пудоў. Узяў яго ў рукі і махае, як трысцінкай. Цар дзівіцца:

— Дурань, а дуж! Глядзі ты яго!

Прышоў Іван зноў да сваіх коней.

— Цяпер,— кажа сівы конь,— я сам паеду з табою. А ты глядзі, як сядзеш на кабыліцу, дык бі яе бязменам між вушэй. Датуль бі, пакуль яна не спыніцца. А я гэтым часам буду каля яе лятаць і прасіць: «Матухна, здавайся, бо мой гаспадар вельмі ж злосны: заб'е цябе бязменам...»

Ну, так усё і сталася, як сівы конь сказаў.

Злаўчыўся Іван, сеў на кабыліцу, а тая падняла яго пад самыя нябёсы... Насіла, насіла — не скідаецца Іван: сядзіць на спіне, як прырос, ды дванаццаціпудоўым бязменам лупіць яе між вушэй.

Стамілася кабыліца і кажа:

— Трыццаць тры гады жыву, а ніхто яшчэ не ездзіў на мне! Хто ты такі?

— Гэта, матухна, наш гаспадар,— адказвае за Івана сівы конь.— Здавайся, бо ён надта сярдзіты: заб'е цябе.

— Ну, што ж,— уздыхнула кабыліца,— хадзіла я па волі, а цяпер давядзецца хадзіць пад няволяй. Чакай, Іван Іванавіч, перастань біць мяне.

— Вось так бы даўно і сказала, а то мне рука забалела дубасіць цябе,— кажа Іван.

Едзе Іван на кабыліцы назад у сваё царства, а за ёю дзевяць коней ідзе і дзесяты Іванаў сівы конь.

Едзе ён, аж бачыць: насустрэч войска валіць, музыка іграе. «Гэта, напэўна, швагры мае»,— думае Іван. Пусціў ён свайго сівага каня ў зялёныя лугі, расклаў цяпельца, грэецца ды на жалейцы іграе.

Убачылі швагры дымок. Пасылаюць слуг даведацца, хто там дыміць. Пайшлі слугі, усё разгледзелі, прыкурылі ад цяпельца і назад вярнуліся.

— Ну, хто там? — пытаюцца швагры.

— Ды гэта ж дурань наш кабыліцу вядзе, і каля яе дзевяць коней з залатымі грывамі бегает.

— Як дзевяць? Цесць жа казаў — дванаццаць!

— Не, толькі дзевяць.

— То пойдзем самі паглядзім.

Прыходзяць:

— Здароў, швагер!

— Здаровы былі!

— Што, кабыліцу вядзеш?

— Ага, там іх шмат пасецца. Я сабе толькі адну ўзяў і дзевяць коней у прыдачу.

Швагры пераглянуліся, пакруцілі галовамі:

— Годзе, швагрусь, табе смяяцца з нас! Гэта ж тая кабыліца, пра якую бацька казаў.

— Ды не, не тая,— не здаецца Іван.— Ваша вам засталася. Я чужых не бяру.

— Няхай сабе і так,— кажуць швагры,— але ты нам пераступі гэтую. Мы табе што хочаш дамо.

І як пачалі прасіць — рады няма. Здаўся Іван і кажа:

— Добра, бярыце, але адрэжце мне за яе па мезеным пальцы з правай рукі.

Шкада было шваграм пальцаў, ды Іван цвёрда на сваім стаіць. Параліся швагры між сабою.

— Што ж,— кажуць,— дактары ў нас свае, лекі свае,— як бачыш усё загоіцца: адрэжам па пальцу!

Вярнуўся Іван дадому, як і першы раз, ні з чым.

— Скажы хоць, дзе ты бацькаву кабылку падзеў? — пытаецца жонка.

— Як дзе? Здохла! Што ж ты думаеш: сам ехаў ды яшчэ бязменішча гэтка вез...

Праз колькі часу прыводзяць швагры тую кабыліцу. Рады, што і не выказаць: вядома, царства цяпер ім будзе!

Тут ужо трэба цару паперу пісаць — царства зыцям перадаваць.

— Не,— кажа цар,— я перадумаў. Не ўсё яшчэ вы зрабілі. Ёсць у адным царстве, у адной старане, за сінімі марамі, за высокімі гарамі

леў. Сядзіць ён пры студні, дванаццацю ланцугамі прыкуты. А яму, як дзень, так ноч, дванаццаць чалавек ваду са студні цягаюць; леў усю яе выпівае і ўсе хваробы і з народу і са скаціны ў сябе ўбірае. Калі вы гэтага льва дастанеце і прыведзяце ў наша царства,— тады ўсё ваша будзе!

Падумалі швагры: «Можа, дурань і гэтага льва дастане, а мы як-небудзь у яго вымарачым».

— Добра,— кажуць,— прывядзём ільва!

Сабраліся і паехалі. А жонка напала на Івана:

— І што ты, дурань, сабе думаеш? Ляжыш толькі ды на жалейцы іграеш. Бачыш, швагры вунь па льва паехалі. Бацька ім усё царства адпіша, а мы з табою жабраваць пойдзем!

— Ах, любая жонка,— кажа Іван,— хіба ж людзі не жабруюць? Неяк будзем жыць і мы.

Жонка на гэтым і супакоілася.

Вось пражылі яны з месяц ці два. Іван зноў просіць жонку, каб ішла да бацькі па кабылку.

— Не,— кажа жонка,— цяпер ужо не пайду. Калі хочаш— выпраўляйся пехатою: усё роўна адзін з цябе толк!

Іван спрачацца не стаў, развітаўся з жонкаю ды рушыў у дарогу. Выйшаў у чыстае поле, паклікаў сваіх коней. Сівы конь і кажа яму:

— Цяпер ты паедзеш на гнедым. Як пад'едзеш да сталіцы, каня пускай, а сам ідзі да студні і скажы, што ты адзін бярэшся льва паіць. А калі цар нойме цябе, дык не спі ў шапку. Вось табе малаток— ён любы ланцуг разаб'е.

Ці доўга Івану— гадзіны за тры апынуўся ён каля студні.

— Добры дзень, малайцы!— звярнуўся Іван да работнікаў, што ваду чэрпалі.

— Добры дзень!

— Цяжка вам тут працаваць?

— Ой, цяжка!

— Дык давайце я за вас адзін буду льва паіць.

— Што ты!— адказваюць работнікі.— Нас дванаццаць і то не спраўляемся.

— Нічога, я спраўлюся. Далажыце вашаму цару.

Пайшоў старшы работнік, далажыў цару. Цар зарадаваўся: аднаму менш плаціць трэба.

— Пастаўце яго,— кажа цар,— на тры дні: справіцца адзін, тады і дамаўляцца будзем.

Работнікі адышліся ад студні, а Іван ухапіўся за работу. І так у яго гладка пайшло, што лепш і не трэба.

Старшы работнік пабег да цара.

— Дзіва!— кажа.— Леў не паспявае ўсяе вады выпіць, што ён адзін падае.

— Ну што ж,— кажа цар,— паглядзім яшчэ, як заўтра будзе.

Уночы Іван кажа льву:

— Ведаеш што: давай уцячом адгэтуль. У маім царстве табе лепш будзе.

І так расхваліў ён сваё царства, што леў згадзіўся ўцякаць з ім.

— Толькі, — кажа леў, — ты не адарвеш ланцугоў, якімі мяне да студні прыкавалі.

— Нічога, адарву.

Узяў Іван малаток, як стукнуў, дык і рассыпаўся адзін ланцуг. Дванаццаць разоў стукнуў — дванаццаць ланцугоў рассыпалася.

Сеў тады Іван на льва і памчаўся ў сваё царства. Сустракае па дарозе швагроў. Ubачылі тыя, што Іван на льву едзе, пачалі яго маліць-прасіць:

— Аддай нам гэтага льва...

— Ого, — не згаджаецца Іван, — усё вам ды вам! Дайце ж і мне хоць каго прывесці да цесця. А то вунь жонка мяне лае: кажа, вы царства будзеце мець, а нам жабраваць давядзецца.

— Мы табе, Іване, што хочаш дамо, аддай толькі нам ільва.

І гэтак пачалі ўгаворваць, што Іван здаўся.

— Добра, — кажа, — але цяпер я з вас даражэй вазьму: выражце мне па палосцы скуры са спіны...

Швагры не сталі прырэчыць: «Дактары свае, лекі свае — залечым, — думаюць. — Затое цяпер ужо напэўна царства будзем мець. А тады і старога цара і дурня гэтага вытурым прэч!»

Узяў Іван дзве палоскі скуры, скруціў у трубачку ды паклаў у сваю каліту. Потым, як ад'ехаліся швагры з ільвом вярсты дзве, паклікаў гнедага каня, сеў і гайда дамоў.

Вярнуўся Іван дадому: Слугі царскія смяюцца з яго.

— Вось, — кажуць, — за тры дні па льва пехатою схадзіў. І куды дурню за разумнымі пяцца!

А жонка плача:

— Што ты сабе думаеш? З цябе людзі смяюцца.

— Няхай смяюцца: не ўсім жа плакаць!

— Нябось, паплачаш, як бацька шваграм царства адпіша, а нам нічога не будзе.

— Ат, навошта нам тое царства! Дасць які кавалак зямлі, і хопіць з нас.

Жонка і супакоілася: не будзеш жа ўвесь час плакаць! Слёз не хопіць.

Прыводзяць швагры таго заморскага льва — з музыкай, з песнямі. З усяго царства пазбіраліся князі ды паны дзіва глядзець. А цар ад радасці такі баль наладзіў, што свет не бачыў.

Тры дні і тры ночы балявалі. А як скончыўся баль, паклікаў цар зяцёў. Прышлі да яго зяці з жонкамі і меншая царская дачка. Толькі Іван не пайшоў.

— А дзе ж твой дурань? — пытаецца цар у меншай дачкі. — Чаму ён не ідзе? Хоць бы паслухаў, як я царства дзяліць буду.

Пайшла яна па мужа:

— Іван, ідзі да бацькі, паслухай, як там і што.

— А чаго мне хадзіць?

— Пайдзі папрасі ў яго хоць кавалак зямлі.

Пайшоў Іван у царскі пакой, стаў ля парога і стаіць.

Цар кажа да старэйшых зяцёў:

— Вось, зяці мае любяыя, аддаю я вам усё сваё царства, а сам застаюся ў вас на ласкавым хлебце.

— Дзякуем, татулька, — пакланіліся зяці.

— А мне што даеш, бацька? — пытаецца Іван з парога.

— Нічога табе не даю! На печы царства не зарабляюць.

Іван паглядзеў на швагроў і кажа:

— А яны што такога зрабілі, што ты ім царства аддаеш?

— Як што? — здзівіўся цар. — Яны мне заморскія дзівы дасталі.

— Дзе дасталі? У мяне выенчылі! Паглядзі, бацька, ці ёсць у іх на правых нагах мезенныя пальцы.

— А ну, скідайце боты! — загадаў цар зяцям.

Зяці адразу скінулі — праўда: няма ў іх на правых нагах мезеных пальцаў!

Адкрыў Іван сваю каліту і дастаў адтуль пальцы.

— Вось яны! Гэта за свінку я ў іх узяў. А цяпер паглядзі, бацька, ці ёсць у іх на правых руках мезенныя пальцы.

Паглядзеў цар — няма! А Іван з той жа каліты іх дастае:

— А гэта — за кабыліцу я ў іх узяў. Але ж яны цябе ашукалі: прывялі толькі дзевяць коней. А дзе ж яшчэ тры?

— Але, — пачухаў цар патыліцу, — ашукалі: не хапае трох коней...

Тут Іван выйшаў з палаца, крыкнуў поўным голасам, свіснуў маладзецкім посвістам — і сталі перад ім тры залатагрывыя кані. Цар аж вочы вытрашчыў. А зяці як палатно збялелі.

— А цяпер, — кажа Іван, — паглядзі, бацька, на спіны сваіх зяцёў: ці цэлыя яны?

Паглядзеў цар: не хапае па палосцы скуры...

Іван выняў з каліты дзве палоскі, прыклаў да спін — іх скура!

— Гэта, бацька, я ім за льва памятку зрабіў.

Бачыць цар: усё праўда! Прагнаў ён сваіх зяцёў-ашуканцаў, а Івану ўсё царства аддаў.

ТРОМ-СЫН БЕЗЫМЕННЫ

Жыў дзед з бабаю. Нарадзіўся ў іх сын. Пайшоў дзед да папа, каб сына перахрысціў, імя даў, а той і гаварыць не хоча: грошай у дзеда няма, дык якая можа быць гаворка! Так і застаўся дзедаў сын без імені.

Падрас хлопчык, пачаў на вуліцу хадзіць. Гуляе з дзецьмі, а тыя не ведаюць, як яго зваць. А потым самі прыдумалі яму імя: Безыменны. Ва ўсіх імёны як імёны, а дзедаў сын — Безыменны!

Прыходзіць ён аднаго разу з вуліцы і пытаецца ў маткі:

— Чаму гэта, мама, ва ўсіх імёны ёсць, а ў мяне няма?

Маці і расказала яму, чаму ён без імені застаўся.

— Калі так,— кажа сын,— дык мне жыць у сваім сяле нельга, пайду ў свет шукаць свайго шчасця.

Маці ў слёзы:

— А мой сыноч, а мой сакалок, як жа ты нас, старых, пакінеш?

— Як знайду сваё шчасце, тады вярнуся да вас,— кажа сын.

Сабралі бацькі яму, што мелі, на дарогу, ён і пайшоў сабе памаленьку.

Ішоў, ішоў, прыходзіць у вялікі густы лес. Цэлы дзень ішоў лесам, пад вечар бачыць — стаіць хатка. Зайшоў у хатку, а там тры сівыя дзяды жывуць. Пакланіўся хлопец дзядам:

— Дазвольце, людзі добрыя, пераначаваць у вас.

Дзяды паглядзелі на яго і пытаюцца:

— Адкуль жа ты, хлопча, і якая нядоля цябе завяла сюды?

Расказаў ім хлопец пра сябе. Дзяды выслухалі, галовамі паківалі і кажуць:

— Калі так, жыві ў нас. А імя табе будзе Тром-сын, гэта значыць будзеш ты ўсім нам тром сынам.

Згадзіўся хлопец і стаў жыць у дзядоў. Дзяды яго і кармілі, і паілі, і ўсялякім навукам вучылі.

Пражыў ён так гадоў з дзесяць. Зусім вялікі вырас, і захацелася яму свету пабачыць, бо ў лесе доўга жыць нецікава. Вось ён і кажа дзядам:

— Бацькі мае названыя, пусціце мяне свету пабачыць.

— Добра,— згадзіліся дзяды,— ідзі сабе.

Далі яму буланага каня і казалі:

— Будзеш ты ехаць гэтым лесам трое сутак. На чацвёртыя прыедзеш да вялікай гары,— на ёй жыве Жар-птушка. Ты раз разганіся на кані — не зловіш яе. Другі раз разганіся — таксама не зловіш. А трэці раз як скокнеш, дык ухопіш за хвост і вырвеш пяро. Палажы яго ў кі-

шэнь, а каня пусці ў заповедныя лугі, на зялёныя мурагі. Сам жа ідзі ў стольны горад да цара. У таго цара ўсе коні хворыя. І ніякія лекары не могуць нічога зрабіць. А ты падручыся царскіх коней вылечыць: два разы — на захадзе сонца і перад усходам — пачысці іх жар-птушчыным пяром, і яны зробіцца такімі, што любя глядзець. А калі з табою бяда якая здарыцца, то выйдзі ў чыстае поле і гукні свайго буланга каня: ён да цябе як бачыш прыбяжыць і будзе табе верна служыць.

Падзякаваў Тром-сын дзядам і паехаў у свет на буланым кані. Трое сутак ехаў, на чацвёртыя прыязджае да высокай крутой гары. Бачыць — лятае над ёю Жар-птушка. Уся так і зіхаціць, так і гарыць, як само сонца. Аж вочы слепіць. Ён раз разагнаўся — не злавіў. Другі раз разагнаўся — не злавіў. Трэці раз разагнаўся — вырваў з хваста пяро. Пусціў буланга каня ў заповедныя лугі, на зялёныя мурагі, а сам палажыў жар-птушчына пяро ў кішэнь і пайшоў да цара.

Далажылі цару, што вось знайшоўся такі майстар — бярэцца царскіх коней вылечыць. Кліча яго цар да сябе.

— Праўду кажаш, Тром-сын, ці маніш? — пытаецца цар.

— Праўду, — адказвае Тром-сын.

— То ідзі на стайню. Вылечыш — узнагароджу, не вылечыш — ласкі ад мяне не чакай.

Пайшоў Тром-сын на стайню. Коней там лікам не злічыць. І ўсе такія змардаваныя, што глядзець на іх не хочацца.

Дачакаўся Тром-сын вечара, выправіў царскіх конюхаў са стайні, а сам узяўся за работу. Аднаго каня пачысціў жар-птушчыным пяром, другога, трэцяга, — палавіну перачысціў. А ранічкай, да ўсходу сонца, яшчэ раз пачысціў.

Прыходзяць назаўтра конюхі ў стайню, бачаць — палавіна коней, як лялькі! Дзе тая хвароба падзелася!

Пабеглі конюхі да цара, дакладваюць:

— Ваша царская вялікасць, цяпер ты сваіх коней не пазнаеш!

Цар не мог на троне ўседзець, пайшоў сам коней глядзець. І — праўда: вылечаныя коні яго аж блішчаць! Кліча ён да сябе Тром-сына:

— Чым цябе за гэта ўзнагародзіць?

Тром-сын адказвае:

— Нічога мне не трэба; пакінь, цар, мяне толькі за конюха. Я ўсіх тваіх коней вылечу.

Цар не пярэчыў:

— Добра. Будзеш ты ў мяне не толькі конюхам, а і начальнікам над усімі конюхамі.

Тут конюхаў зайздрасць узяла: яны гадоў па дваццаць — трыццаць на стайні служаць, а гэты хлапчына толькі што прыйшоў і ўжо над імі начальнікам стаў! Пачалі яны раіцца між сабою: якую б штуку прыдумаць, каб новага свайго начальніка са свету зжыць? І парашылі дагледзець, чым ён коней лечыць. Выправіў іх Тром-сын перад захадам сонца са стайні, а яны за варотамі схаваліся, праз шчылінку глядзяць.

Выняў Тром-сын з кішэні пяро, і ўся стайня асвяцілася, як ад пажару...

Дачакаліся конюхі раніцы, бягуць да цара.

— Так і так, ваша царская вялікасць,— дакладваюць: — Тром-сын не сваёю сілаю коней лечыць! Як выняў ён з кішэні нейкае пяро, дык мы думалі, што ўся стайня загарыцца...

Паклікаў цар Тром-сына:

— Чым ты маіх коней лечыш?

Тром-сыну таіцца няма чаго, ён і адказвае:

— Есць у мяне пяро Жар-птушкі. Ім я і лячу.

— Ну што ж,— кажа цар,— чым лячыў, тым і лячы, абы вылечыў.

Зноў задумаліся конюхі, як Тром-сына са свету зжыць.

— Давайце,— кажа адзін,— пойдзем і скажам цару так: наш новы начальнік, п'яным будучы, хваліўся, што можа для цябе Жар-птушку дастаць — тую, з якой пяро вырваў...

Так і зрабілі.

«Ого,— думае цар,— такой птушкі ні ў кога няма: будуць мне ўсе цыры ды каралі зайздросціць». Паклікаў ён да сябе Тром-сына:

— Праўда, што ты можаш для мяне Жар-птушку дастаць?

Тром-сын паціснуў плячыма:

— Не, не магу.

— Як не можаш! — узлаваўся цар.— Ты ж учора, п'яным будучы, хваліўся, што дастанеш! Глядзі: калі не дастанеш, дык мой меч — твая галава з плеч!

Пайшоў засмучаны Тром-сын у чыстае поле, паклікаў свайго буланага каня:

— Конь мой добры, конь мой любы! Дзе б ты ні быў,— каб да мяне прыбыў!

Тут як бачыш прыбягае да яго буланы конь:

— Чаго клікаў, гаспадар?

— Бяда ў мяне,— адказвае Тром-сын.— Парай, што рабіць. Загадаў цар загадку, не ведаю, як яе і разгадаць: хоча, бачыш, каб я яму Жар-птушку дастаў!

Конь кажа:

— Не смуткуй, гаспадар: гэта бяда не вялікая! Скажы цару, каб даў табе ў дарогу тры кубкі салодка-п'яных напіткаў і свой настольнік чысты. У карэту няхай запрагуць самых лепшых коней. Як усё гэта будзе зроблена — садзіся і езь да той гары. Там расце вялікі дуб. На тым дубе Жар-птушка начуе. Прыедзеш — пасцялі царскі настольнік пад дубам і пастаў на яго салодка-п'яныя напіткі. А сам схавайся і ляжы. Жар-птушка як працнецца — зляціць на зямлю. Тут яна ўбачыць напіткі і пачне іх піць. Нап'ецца і паваліцца без памяці. Ты ж, глядзі, не марудзь: загарні яе ў настольнік ды цягни ў карэту. І езь адтуль як мага хутчэй. Будзе Жар-птушка перакідвацца ў змяю, у жабу, у яшчарку, а ты яе з рук не выпускай.

Расказаў яму буланы конь, як і што рабіць, а сам памчаўся ў запаведныя лугі, на зялёныя мурагі.

Прыйшоў Тром-сын да цара, сказаў, што яму трэба ў дарогу.

Цару напіткаў не пазычаць. Намяшаў ён тры кубкі віна салодкага з п'яным, даў настольнік, запрог самых лепшых коней у карэту, — Тром-сын і паехаў. Прыехаў пад дуб адвячоркам, разаслаў настольнік, паставіў на ім тры кубкі віна, а сам схваўся за куст.

І, як казаў буланы конь, — так усё і сталася.

Загарнуў Тром-сын п'яную Жар-птушку ў настольнік, сеў у карэту і памчаўся на ўвесь дух.

Працверазілася ў дарозе Жар-птушка, пачала перакідвацца ў жабу, у яшчарку, у змяю — ды нічога: пабушавала і зноў Жар-птушкаю стала.

Прывёз яе Тром-сын у царскі палац. Разгарнуў настольнік, і ўвесь палац, як сонца, заззяў.

— Ну, — кажа цар, паціраючы рукі, — дагадзіў ты мне, Тром-сын. Чым цябе за гэта ўзнагародзіць?

— Нічога мне, цар, не трэба, — адказвае Тром-сын. — Пашлі мяне зноў на стайню: хачу пры сваёй рабоце застацца.

— Добра, ідзі на стайню.

Пачалі конюхі новую думу думаць, як Тром-сына са свету зжыць. Думалі, думалі — нічога прыдумаць не могуць. Аж тут адзін выпадак дапамог: здарылася ў тым царстве зацямненне. Цэлыя тры дні не свяціла сонца. І ніхто — ні сам цар, ні яго мудрацы не маглі разгадаць прычыну, чаму тры дні сонца не свяціла.

Прыйшлі да цара конюхі і кажучы:

— Ваша царская вялікасць, Тром-сын, п'яным будучы, выхваляўся ўчора перад намі: вось, кажа, цар і ўсе яго мудрацы не могуць даведацца, чаму зацямненне было, а я магу даведацца!

Кліча цар да сябе Тром-сына:

— Што ты ўчора, п'яным будучы, гаварыў конюхам?

— Нічога не гаварыў, — адказвае Тром-сын. — І п'яным я не быў. Гэта яны, недаваркі, выдумалі.

Цар пачаў злавацца:

— Ты ж гаварыў, што можаш даведацца, чаму тры дні ў маім царстве сонца не свяціла.

— Як жа можна аб гэтым даведацца? Хіба я сябрую з сонцам?

— Ты жартуеш з мяне! — закрываў цар. — Глядзі: калі не даведаешся, дык мой меч — твая галава з плеч!

Пайшоў Тром-сын засмучаны ў чыстае поле. Свіснуў-крыкнуў свайго буланага.

— Конь мой добры, конь мой любы! Дзе б ты ні быў, — каб да мяне прыбыў!

Тут як бачыш конь бяжыць, капытом зямлю б'е.

— Што, зноў бяда? — пытаецца.

— Бяда, кося, ой бяда...

Выслухаў яго конь і кажа:

— Не смуткуй, гаспадар: гэта яшчэ не бяда. Скажы цару, няхай ссу-ча табе клубок у тры ніткі: нітка залатая, нітка сярэбраная і нітка шаў-ковая. Вазьмі гэты клубок і пусці перад сабою: куды ён пакоціцца, туды і ідзі. А прыкоціцца той клубок проста да сонцавай маткі. Там ты і да-ведаешся, чаму тры дні зацяжненне было.

Цар, доўга не думаючы, ссукаў клубок у тры ніткі, як яму Тром-сын сказаў.

Выйшаў Тром-сын за царскую сталіцу і пусціў клубок перад сабою. Дакаціўся клубок да лесу. Бачыць Тром-сын — б'юцца пры дарозе выд-ра з крумкачом. І так б'юцца, — кроўю сплываюць. Крумкач выдру дзю-баю дзяўбе, а выдра крумкача зубамі грызе. Убачылі яны Тром-сына.

— Куды, Тром-сын, ідзеш, куды дарога твая вядзе? — пытаюцца ў яго.

— Іду да сонцавай маткі.

— Чаго?

— Даведацца, чаму ў нашым царстве тры дні сонца не свяціла.

— Успомні там, калі ласка, Тром-сын, і пра нас, дакуль нам тут біц-ца? Пазабіваліся да паўсмерці, а не ведаем нават за што.

— Добра, успомню.

Пакаціўся клубок далей. Прыкаціўся да мора. Ляжыць на моры кіт-рыба, а па ім людзі ездзяць: нават каляіны, ездзячы, павыбівалі.

— Добры дзень, кіт-рыба! — прывітаўся Тром-сын.

— Добры дзень, Тром-сын! Куды ідзеш, куды дарога твая вядзе?

— Іду да сонцавай маткі.

— Чаго?

— Даведацца, чаму тры дні ў нашым царстве сонца не свяціла.

— Успомні там, калі ласка, Тром-сын, і пра мяне: дакуль мне тут ляжаць на адным месцы? Не магу нават на другі бок перавярнуцца.

— Добра, успомню.

Пакаціўся клубок далей і трапіў у густую дуброву. А там, у дуброве, стаіць хатка — уся абпаленая, абсмаленая...

Коціцца клубок проста ў хатку, і Тром-сын следам за ім ідзе. Сустрэ-ла яго на парозе старэнькая сівая бабуля, сонцава маці.

— Тром-сын, — пытаецца ў яго бабуля, — па ахвоце ты сюды прый-шоў ці па няволі?

Пакланіўся Тром-сын старэнькай бабулі:

— Па няволі, матухна. Загадаў, бачыш, мне мой цар даведацца: чаму ў нашым царстве тры дні сонца не свяціла? Як не даведаюся, дык царскі меч, а мая галава з плеч...

Разгаварылася бабуля з хлопцам, і раскажаў ён ёй, каго сустрэў па дарозе: пра выдру з крумкачом і пра кіта.

— Добра, — кажа бабуля, — я табе дапамагу. Як вернецца нанач мой сын, дык я пачну ў яго аб усім распытвацца, а ты запамінай.

Узяла бабуля валовую шкуру, загарнула ў яе Тром-сына і палажыла

ў вялікую скрыню, а сама паслала сабе і сыну пасцелі на скрыні.
Пачало змяркацца. Раптам укацілася ў хату само сонца. Сцены — трэсь-трэсь! Ад гарачыні.

— Добры вечар, матухна! — прывітаўся сын.

— Добры вечар, сынок. Дзе ты ходзіш, дзе ты бродзіш? Я адна без цябе сумую.

— Ах, матухна, і не пытайся: клопат у мяне вялікі!

Дала яму маці вячэраць. Наеўся сын ды лёг спаць на скрыню. Маці трошкі паляжала, потым як скаланецца, быццам спрасонку...

Сын пытаецца:

— Чаго гэта ты, матухна, напужалася?

— Ах, сынок! Прыснілася мне, што ў адным царстве было зацямненне свету. З чаго б гэта яно так?

— Але, — кажа сын, — гэта праўда. А прычына таму такая: жыве ў акіяне-мору Настасея-прыгажуня. Я хацеў акіян-мора выпаліць і сабе яе за жонку ўзяць. Тры дні паліў і не выпаліў. Вось якая бяда ў мяне!

Маці зноў крыху паляжала і зноў скаланулася.

Сын пытаецца:

— Чаго гэта ты, матухна, напужалася?

— Ах, сынок, прысніла я сон, што на моры ляжыць кіт-рыба. Па ім людзі на калёсах ездзяць і нават каляіны на баках павыбівалі. А ён ляжыць і зварухнуцца не можа. Цяжка яму. З чаго б гэта, сынок?

— Гэта з таго, — адказвае сын, — што ён шмат караблёў з людзьмі праглынуў. Калі ён выкархне іх, дык зможа на другі бок перавярнуцца.

Зноў маці крыху паляжала і зноў скаланулася.

— Матухна, чаго ты гэтак сёння палохаешся?

— Ах, сынок, бачыла я ў сне: выдра з крумкачом б'юцца, аж кроў плыве. З чаго б гэта?

— З таго, — адказвае сын, — што выдра сабе за кума крумкача ўзяла, а ён панёс дзіця хрысціць і згубіў яго. Тады яна пачала яго біць, а потым яны і забыліся, за што б'юцца. Дзіця ж выдрына ў возеры каля трох вербаў жыве. Няхай крумкач знойдзе яго там і аддасць ёй, тады і перастануць біцца.

Пагаварылі яны так ды і заснулі.

Назаўтра, як сонца пайшло на работу, Тром-сын устаў, падзякаваў добрай бабулі і рушыў дахаты. Зайшоў па дарозе да кіта-рыбы і да выдры з крумкачом, расказаў ім, што ад сонца чуў. Выкархнуў кіт усе караблі з людзьмі і адразу лёгка перавярнуўся на другі бок. Знайшоў крумкач выдрына дзіця, і перасталі яны біцца.

Прышоў Тром-сын да цара.

— Ну што, Тром-сын, ці даведаўся ты, чаму тры дні сонца не свяціла?

— Даведаўся, — адказвае Тром-сын. — Жыве ў акіяне-мору Настасея-прыгажуня, дык сонца хацела акіян-мора выпаліць і сабе яе за жонку ўзяць. Тры дні паліла і не выпаліла. Таму і не свяціла ў гэты час.

Зарадаваўся цар, што нарэшце такі даведаўся аб прычыне зацямнення свету, і кажа:

— Чым цябе, Тром-сын, узнагародзіць за гэта?

— Нічога, цар, мне не трэба,— хачу толькі пры сваёй рабоце застацца.

— Добра, заставайся.

Пайшоў Тром-сын у стайню і давай там конюхаў ляць ды прабіраць за іх хлусню на яго.

Конюхі аж шалеюць са злосці. Сабраліся ды зноў пачалі думаць, як ад Тром-сына збавіцца. Адзін кажа:

— Хадзем, браткі, да цара і скажам яму, што Тром-сын хваліўся Настасею-прыгажуню з дна акіяна-мора дастаць...

Пайшлі да цара і казалі яму так. Кліча цар да сябе Тром-сына:

— Што ты ўчора, Тром-сын, гаварыў, калі п'яным быў?

— Нічога не гаварыў,— кажа Тром-сын.— І п'яным не быў.

— Лжэш! Ты гаварыў конюхам, што можаш Настасею-прыгажуню з дна акіяна-мора дастаць і мне прывезці.

Тром-сын пачаў спрачацца:

— Як гэта можна? Само сонца не магло выбавіць яе адтуль, а я што зраблю?

— Зробіш! — крыкнуў цар.— Глядзі: не дастанеш, дык мой меч — твая галава з плеч!

Пайшоў Тром-сын, заплакаўшы, з палаца проста ў чыстае поле. Крыкнуў-свіснуў свайго добрага каня. Конь бяжыць, капытамі зямлю сячэ:

— Навошта, гаспадар, турбуеш мяне?

— Бяда, кося. Загадаў пракляты цар Настасею-прыгажуню з дна акіяна-мора дастаць яму. Парай, як гэта зрабіць?

— Гэта не бяда,— адказвае конь.— Скажы цару, каб ён шаўковы шацёр пашыў і каб тавару прывабнага падрыхтаваў — хустак каляровых, каснікоў, стужак... Вазьмі ўсё гэта і едзь да акіяна-мора. Як прыедзеш — разапні шацёр і разлажы ў ім тавары прывабныя. Настасея-прыгажуня будзе на лодцы прагулянку рабіць. Першы раз праедзе — нічога не скажа, а назад будзе варочацца — запытае у цябе: «Пан купец, якімі таварамі ты гандлюеш?» Ты ёй скажы: «Калі ласка, Настасея-прыгажуня, плывіце да берага, я пакажу вам усе свае тавары». Яна падплыве, а ты хапай яе, саджай у карэту і вязі ў царскі палац. А цяпер бывай, Тром-сын. Калі яшчэ якая патрэба будзе, кліч мяне.

Як сказаў добры конь, так усё і сталася.

Прывёз Тром-сын Настасею-прыгажуню ў царскі палац. Спадабалаяна цару.

— Ну, Тром-сын,— кажа цар,— цяпер прасі ў мяне якой хочаш узнагароды.

— Нічога мне, цар, не трэба: пайду зноў на стайню служыць.

І пайшоў.

Дужа закахаўся цар у Настасею-прыгажуню. Старая жонка яго памерла, дык ён захацеў жаніцца на маладой. Настасея яму кажа:

— Каб я ведала, што мне давядзецца замуж за самога цара ісці, дык забрала б з акіяна-мора ўсю сваю красу, а так у мяне пры сабе і палавіны яе няма.

Цар захваляваўся, кліча Тром-сына:

— Дастаць з дна акіяна-мора ўсю красу Настасеі-прыгажуні!

Тром-сын нахмурыўся:

— Што ты, цар, надумаўся? Хіба ж можна красу даставаць?

Цар стукнуў сваім царскім посахам аб падлогу:

— Маўчаць! Рабі, што табе кажуць. А не, дык мой меч — твая галава з плеч!

Пайшоў Тром-сын за горад, у чыстае поле. Крыкнуў-свіснуў там свайго буланага каня:

— Конь мой добры, конь мой любы! Дзе б ты ні быў, — каб да мяне прыбыў!

Прыбгае да яго буланы конь:

— Чаго клікаў, гаспадар?

— Зноў не дае мне цар спакою, — кажа Тром-сын. — Хоча, каб я дастаў красу Настасеі-прыгажуні. Дзе ж яе дастаць?

Адказвае буланы конь:

— Ідзі на акіян-мора, там убачыш кіт-рыбу. Скажы яму, каб выкінуў з мора залаты куфэрак. У тым куфэрку — качка, у качцы — залатое яйка — гэта яе краса!

— А няхай яе самую качкі стопчуць! — скрывіўся Тром-сын і падаўся на акіян-мора.

Доўга ішоў ён ці коратка, прыходзіць нарэшце да знаёмага кіта. Ляжыць ён цяпер на другім баку і бяды не знае.

— Добры дзень, кіт-рыба! — пакланіўся Тром-сын.

— Добры дзень, Тром-сын! — адказвае кіт. — Дзе блукаеш, чаго шукаеш?

— Ды вось, — кажа Тром-сын, — прыйшоў да цябе дапамогі прасіць. Выкінь мне, калі ласка, з дна акіяна-мора залаты куфэрак Настасеі-прыгажуні.

— Гэта можна. Толькі ты, брат, адыдзіся на сем вёрст ад мора: бачыш, я калі нырну на дно, дык вялікі разліў зраблю.

Адышоўся Тром-сын на сем вёрст ад берага. Кіт нырнуў на дно і адразу ўвесць бераг затапіў. Доўга блукаў кіт па дне, нарэшце вынес адтуль залаты куфэрак, падаў Тром-сыну:

— На, бяры!

Падзякаваў Тром-сын кіту за паслугу, адчыніў куфэрак, а качка — фыр! — і паляцела на мора...

Тром-сын ледзь не заплакаў ад жалю.

— Вось каб цяпер той крумкач тут быў: ён бы мне ў бядзе дапамог! — падумаў Тром-сын.

І толькі ён так падумаў, бачыць — ляціць крумкач. Пагнаўся крумкач за качкаю, злавіў яе над морам і разарваў на кавалкі. Залатое яйка вывалілася з качкі ды ўпала на дно мора.

Зноў засмуціўся Тром-сын. «Вось,— думае,— каб тут тая выдра была: яна б мне ў бядзе дапамагла!»

Толькі ён так падумаў, як бачыць — стала перад ім выдра.

— Чаго ты ад мяне хочаш, Тром-сын?

— Зрабі ласку, даражэнькая: дастань з дна акіяна-мора залатое яйка.

Кінулася выдра на дно акіяна-мора. Тры дні чакаў яе Тром-сын. На чацвёрты выплыла выдра і падала яму проста ў рукі залатое яйка.

Узяў Тром-сын залатое яйка, падзякаваў добрай выдры ды пайшоў назад.

Разбіла Настасея залатое яйка і — была прыгожая, а то адразу ўдвая папрыгажэла!

Цар пагладзіў бараду, засмяяўся:

— Ну,— кажа,— цяпер будзем вянчацца.

— Не,— адказвае Настасея-прыгажуня,— яшчэ не пара.

— Чаму ж? — спалохаўся цар.

— Бо няма яшчэ пры мне маёй весялосці.

— Гэй, паклікаць сюды Тром-сына! — загадаў цар.

Прыходзіць Тром-сын у палац. Настасея-прыгажуня кажа яму:

— Калі ты, слаўны дзяцюк, умеў дастаць мяне і маю красу, дык дастань яшчэ і маю весялосць.

— Дзе ж мне яе дастаць? — пытаецца Тром-сын.

— Вазьмі з сабою сваіх конюхаў і ідзі ў заморскую пушчу. Там убачыш хатку. У ёй жыве мой брат Воўк Ваўковіч. Ён табе зробіць гуслі-самаграі: гэта і ёсць мая весялосць. І яшчэ на табе маю хустачку: калі вельмі захочацца спаць, дык вытры ёю вочы...

Узяў Тром-сын конюхаў і падаўся ў дарогу.

Доўга яны ішлі ці коратка, прыходзяць, нарэшце, адвячоркам у тую пушчу, дзе жыў Воўк Ваўковіч.

— Чаго, Тром-сын, прыйшоў да мяне? — пытаецца Воўк Ваўковіч.

— Зрабі мне, будзь ласкаў, гуслі-самаграі.

— А ёсць каму лучынай свяціць? Бачыш, цёмна ўжо, дык без святла я іх не зраблю.

— Ёсць.

Выправіў Тром-сын аднаго конюха свяціць. Той свяціў, свяціў ды і задрамаў. Узлаваўся Воўк Ваўковіч і праглынуў яго. Аблізнуўся і просіць другога работніка. Тром-сын выправіў яму другога. Той таксама свяціў, свяціў ды і задрамаў. Воўк і яго праглынуў. Просіць трэцяга. І трэцяга праглынуў. І ўсіх паглытаў.

— А цяпер,— кажа Тром-сыну,— свяці сам.

Пачаў Тром-сын свяціць. Свяціў, свяціў і раптам так спаць захаце-

лася, што бяда. Дастаў ён Настасеіну хустачку і пачаў выціраць вочы. Паглядзеў Воўк Ваўковіч на хустачку:

— Ах, Тром-сын, чаму ж ты мне раней нічога не сказаў: гэта ж хустачка маёй роднай сястры Настасеі-прыгажуні! Ну, для яе дык я і гатовых гусяў не пашкадую!

Вынес ён гатовыя гуслі-самаграі:

— На, нясі сястры.

Узяў Тром-сын гуслі-самаграі, падзякаваў Ваўку Ваўковічу і пайшоў назад.

Ідзе ды паціху на гусях іграе. Сустракае па дарозе разбойніка з дубінкаю ў руках. Пачуў разбойнік ігру на гусях-самаграях, спыніўся ды давай скакаць. Сам скача, і дубінка яго скача. І ніяк суняцца не могуць.

— Аддай,— просіць разбойнік у Тром-сына,— мне гэтыя гуслі: вельмі ж яны мне падабаюцца!

— А ты мне што за іх дасі?

— Дам табе сваю дубінку.

— А што я з ёю рабіць буду?

— Яна ў мяне такая, што якую хочаш сілу сама паб'е. Хоць тут дваццаць палкоў войска стаў, дык мая дубінка іх і пакалоціць і памамоціць.

Аддаў Тром-сын разбойніку гуслі, а сабе ўзяў дубінку.

Прайшоў ён колькі часу і ўспомніў пра гуслі.

— Ах,— кажа,— што ж я нарабіў! Што я цяпер Настасеі-прыгажуні скажу? Гэй, дубінка, бяжы адбяры ў разбойніка гуслі.

Дубінка—скок, скок! Дагнала разбойніка і давай яго дубасіць.

— Аддай,— крычыць,— Тром-сыну гуслі-самаграі, а то я цябе заб'ю!

Кінуў разбойнік гуслі ды ходу. Дубінка падхапіла гуслі і прынесла Тром-сыну.

Пайшоў ён далей. Сам на гусях іграе, а дубінка скача.

Трапіўся насустрач вядзьмар. Пачуў ён музыку і таксама пусціўся ў скокі. Скакаў, скакаў, аж чорная барада змакрэла.

— Аддай мне,— просіць вядзьмар у Тром-сына,— гэтыя гуслі.

— А ты мне што за іх дасі?

Выняў вядзьмар з кішэні залатую шкатулку:

— Дам я табе гэтую шкатулку.

— А што я з ёю рабіць буду?

Адчыніў вядзьмар шкатулку, а з яе як паваліць войска! Цэлыя палкі сталі. Дзвіцца Тром-сын: вось гэта дык штука!

Тут вядзьмар закрычаў да войска:

— Марш на месца!

І войска зноў у шкатулку пайшло.

Тром-сын забыўся на ўсё, аддаў вядзьмару гуслі, а сабе ўзяў цудоўную шкатулку. Пайшоў ён з дубінкаю і шкатулкаю далей. Мінула ці мала, ці многа часу, зноў успомніў Тром-сын пра гуслі:

— Вось у мяне цяпер і войска сваё ёсць, а хто ж яму маршы іграць будзе? Гэй, дубінка, бяжы адбярэ гуслі-самаграі!

Дубінка — скок, скок! Пабегла, адабрала ў ведзьмара гуслі. Пайшлі далей з музыкаю. Едзе насустрач багаты купец. Пачуў ён музыку і давай скакаць. Сам скача, фурман скача, коні скачуць. Скакаў, скакаў купец, змарыўся, богі скінуў, кашулю скінуў, а ўсё скача. Наскакаўся ў ахвоту і кажа:

— Гэй, дзяцюк, аддай мне свае гуслі!

— А ты мне што дасі за іх?

Купец пакапаўся ў возе, дастаў настольнік:

— На табе гэты настольнік.

— Навошта ён мне?

— Як навошта? Ты толькі яго пасцялі, дзе хочаш, і скажы: «Піценне-ядзенне, да мяне!» І ўсё табе будзе.

Тром-сыну даўно ўжо есці хацелася.

— А ну давай,— кажа,— паглядзім, чым ён частуе!

Паслаў купец настольнік пасярод дарогі, сказаў, што трэба, і тут такія стравы ды напіткі з'явіліся, што лепшых і не трэба. Наеўся Тром-сын, напіўся і памяняў гуслі на настольнік.

Пайшоў ён далей. Успомніў у дарозе пра гуслі.

— Э,— кажа,— а ўсё ж з гусямі весялей было б ісці. Дубінка, вярні гуслі!

Дубінка — скок, скок! Падбегла да купца і пачала яго дубасіць:

— Адавай гуслі!

Купец кінуў гуслі, а сам выхапіў у фурмана пугу ды давай коней гнаць — ад бяды ўцякаць.

Пайшоў Тром-сын далей. Бачыць — на панскім двары цесляры дом будуюць. Тром-сын зайграў на гусях. Тут усе цесляры сякеры пакідалі ды ў скокі. Скачуць і смяюцца. Весела ім стала. Наскакаліся ў ахвоту, тады адзін з цесляроў і кажа Тром-сыну:

— Вось пацешыў ты нас, хлопча. А то мы ўсё жыццё на пана робім і ніколі не весялімся. На табе за гэта ад нас падарунак.

І даў цясляр Тром-сыну сякерку.

— Навошта яна мне? — пытаецца Тром-сын.

— Гэта не простая сякерка,— адказвае цясляр.— Ты ёй толькі загадай, дык яна табе за адну ноч любы палац збудуе. Мы яе, братка, ад пана хавалі, бо як дачуецца,— адбярэ. Дык лепш ужо няхай добры чалавек спажывае.

Падзякаваў Тром-сын цеслярам за падарунак ды пайшоў да стольнага горада. Падышоў да ракі, а за ёю ўжо і сам царскі палац відаць. Спыніўся Тром-сын на беразе ракі і загадаў сякерцы пабудаваць за адну ноч палац лепшы за царскі. А сам лёг спаць. Устае на досвітку, бачыць — стаіць новы палац, ды такі прыгожы,— лепшы за царскі. Адчыніў шкатулку — войска валам валіць. Пастала войска каля палаца, каманды чакае. Тым часам разгарнуў Тром-сын настольнік — сам наеўся, напіў-

ся, войска накарміў ды пачаў на гусях іграць. А войска маршыруе пад музыку: раз-два! раз-два!

Прачнуўся цар, паглядзеў у акно — бацюхны! Стаіць за ракою новы палац, лепшы, чым яго, і войска пад музыку маршыруе... Адкуль усё гэта?

Паклікаў ён Настасею-прыгажуню:

— Паглядзі, душа мая, што гэта робіцца ў нашым царстве...

Паглядзела яна і кажа:

— Гэта Тром-сынава работа.

Паслаў цар за раку слугу:

— Пакліч Тром-сына!

Пераехаў слуга раку на чоўне, перадаў царскі загад. Тром-сын кажа:

— Не вялікі твой цар пан: захоча, то сам мяне наведае.

Хоць і не гонар цару самому да свайго конюха ехаць, ды рабіць няма чаго. Сеў ён у човен з Настасеяй-прыгажуняй, паехаў на другі бераг да новага палаца.

Тром-сын сустрэў іх як належыць: з паклонам, з музыкай. І павёў паказваць свой палац. Пахадзілі яны, паглядзелі, — Настасеі-прыгажуні ўсё тут да душы, а цар як цёмная хмара ходзіць: не падабаецца яму, што ў конюха такі палац і такое войска... Думае цар: як яму Тром-сына загубіць, каб палац і войска сабе забраць?

Прыйшлі на кухню. Тром-сын хацеў гасцей пачаставаць. Але толькі ён дастаў чудоўны настольнік, як Настасея-прыгажуня выхапіла ў цара меч і — чах! — па Тром-сыну. Галава Тром-сына так і паляцела ў куток. Тады яна пасекла яго мячом на дробныя кавалкі і загадала кухарам нагрэць поўны кацёл малака. Кухары нагрэлі. Настасея ўкінула пасечанага Тром-сына ў кіпень, потым дастала, астудзіла і спырснула гаючаю вадою. Як бачыш усе пасечаныя часткі зрасліся! Яшчэ раз спырснула жывучаю вадою — і Тром-сын усхапіўся на ногі. Ды такі стаў прыгожы, такі стройны асілак, што любя паглядзець! Цар аж вочы вылупіў: вось каб яму такую красу ды такую сілу! І прыстаў да Настасеі-прыгажуні:

— Зрабі і мяне такім!

— Добра, — кажа яна, — зраблю.

Ухапіла меч, пасекла цара ды выкінула за плот. Сама ўзяла за руку Тром-сына і павяла ў палацы.

Сабраў Тром-сын гасцей з усіх валасцей, паклікаў бацькоў — родных і названых — і наладзіў гучнае вяселле.

І я на тым вяселлі быў, мёд, віно піў, па барадзе цякло, а ў роце не было. Далі мне там смаляную кабылку, лазовае сядло, гарохавую пугу. Еду я назад на кабылцы, бачу — гумно гарыць. Я спыніў кабылку, пачаў яго тушыць. Пакуль тушыў — кабылка мая ад агню растала, сядло козы з'елі, а пугу вароны раздзяўблі... Адтуль я далей пехатою пайшоў, да вас прыйшоў і гэтую казку расказаў.

КАТОК — ЗАЛАТЫ ЛАБОК

Жылі дзед з бабай. Былі яны вельмі бедныя: ні насіць няма чаго, ні варыць.

Вось баба і кажа дзеду:

— Вазьмі, дзеду, тапарок, паедзь у лясок, ссячы дубок, завязі на рынак, прадай і купі гарчык мукі. Спячом хлеб.

Сабраўся дзед, паехаў у лясок, пачаў секчы дубок. Выскачыў з дуба каток — залаты лабок, залатое вушка, срэбранае вушка, залатая шарсцінка, срэбраная шарсцінка, залатая лапка, срэбраная лапка.

— Дзед, дзед, што табе трэба?

— Ды вось, каточак, мой галубочак, паслала мяне баба ссекчы дубок, завезці на рынак, прадаць і купіць гарчык мукі на хлеб.

— Едзь, дзед дахаты: будзе ў вас мука!

Прыехаў дзед дахаты, ажно ў яго мукі повен засек!

Спякла баба хлеба, сама наелася, дзеда накарміла ды кажа яму:

— Не шкодзіла б цяпер і заціркі наварыць. Ды солі няма. Вазьмі, дзеду, тапарок, паедзь у лясок, стукні ў дубок, ці не выскачыць каток — залаты лабок: папрасі ў яго солі.

Узяў дзед тапарок, паехаў у лясок, стук у дубок!.. Выскачыў каток — залаты лабок, залатое вушка, срэбранае вушка, залатая шарсцінка, срэбраная шарсцінка, залатая лапка, срэбраная лапка.

— Дзед, дзед, што табе трэба?

— Ды вось, каточак, мой галубочак: хлеб ёсць — солі няма!

— Едзь, дзед, дахаты: будзе соль!

Прыехаў дзед дахаты, ажно ў яго солі цэлая дзежка стаіць!

Наварыла баба заціркі, сама наелася, дзеда накарміла ды кажа яму:

— Не шкодзіла б цяпер і капусты паспытаць. Вастры, дзеду, тапарок, едзь у лясок, стукні ў дубок, ці не выскачыць каток — залаты лабок: папрасі ў яго капусты.

Навастрыў дзед тапарок, паехаў у лясок, стук у дубок!.. Выскачыў каток — залаты лабок, залатое вушка, срэбранае вушка, залатая шарсцінка, срэбраная шарсцінка, залатая лапка, срэбраная лапка.

— Дзед, дзед, што табе трэба?

— Ды вось, каточак, мой галубочак, хлеб ёсць, соль ёсць — капусты няма!

— Едзь, дзед, дахаты: будзе капуста!

Прыехаў дзед дахаты, а ў яго капусты поўная кадушка!

Баба кажа:

— Ай, як добра! Вось каб цяпер яшчэ сальца... Мы б з табою капусты наварылі, сальцам закарсілі б. Не палянуйся, дзеду: вазьмі тапарок, паедзь у лясок, стукні ў дубок, ці не выскачыць каток — залаты лабок: папрасі ў яго сальца.

Узяў дзед тапарок, паехаў у лясок, стук у дубок!.. Выскачыў каток — залаты лабок, залатое вушка, срэбранае вушка, залатая шарсцінка, срэбраная шарсцінка, залатая лапка, срэбраная лапка.

— Дзед, дзед, што табе трэба?

— Ды вось, каточак, мой галубочак: просіць баба яшчэ сальца да капусты.

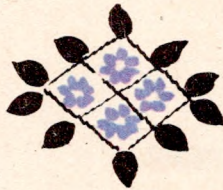
— Добра, дзед, едзь дахаты: будзе сала!

Прыязджае дзед дахаты, а ў яго сала цэлы кубелец!

Рады дзед, рада баба. Сталі яны жыць ды пажываць, дзецям казкі казаць.

І цяпер жывуць, хлеб жуюць, капустаю з салам закусваюць.

Вось вам казка, а мне абаранкаў вязка.

ЗАЛАТЫ ПТАХ

Былі ў аднаго чалавека тры сыны: два разумныя, а трэці — дурны. Старэйшы сын, Сцяпан, умеў на скрыпцы іграць, сярэдні, Піліп, — на дудцы, а меншы, Іван, ні да чаго спрыту не меў: сядзеў у запечку ды лучынкі стругаў.

Вырасла ў таго чалавека ў садзе яблынька, а на ёй — залатыя яблыкі. Цешыцца бацька з яблыкаў, і сыны цешацца. Кожную раніцу ў сад ходзяць глядзець, ці цэлыя яны.

Праверылі гэтак аднаго разу — не хапае яблыка! І на другую раніцу не далічыліся аднаго яблыка...

Засумаваў бацька: «Відаць, — думае, — нейкі злодзей панадзіўся ў сад цягацца». Кажа ён старэйшаму сыну, Сцяпану:

— Ідзі ты, сынку, пільнаваць яблыкі.

Прыставіў увечары Сцяпан да яблыні драбіны, залез на іх, сядзіць ды на скрыпцы іграе. Усю ноч іграў, а пад дзень дужа спаць захацела-

ся,— ён і задрамаў. Раптам праз сон чуе: нешта над галавою моцна зашумела, залопала. Прахапіўся Сцяпан, працёр вочы,— нідзе нікога няма, толькі аднаго яблыка не хапае...

Вярнуўся ён да бацькі маркотны.

— Не ўпільнаваў,— кажа,— злодзея: зноў адзін яблык сарваў...

На другую ноч сярэдні сын, Піліп, кажа:

— Пайду я пільнаваць. Быць таго не можа, каб не ўпільнаваў!

Пайшоў ён, прымасціўся на драбінах ды выцінае сабе на дудцы розныя полечкі. Усю ноч іграў, а пад дзень дужа спаць захацелася,— ён і задрамаў. Раптам праз сон чуе нешта над галавою моцна зашумела, залопала. Пакуль прачнуўся — зноў аднаго яблыка няма!

Брыдка яму ў хату ісці, ды што зробіш: не дапільнаваў злодзея.

На трэці дзень меншы сын, Іван, кажа:

— Дрэнныя з вас, браты, вартаўнікі. Вось я пайду, то на чым ні стане, а прыпільную злодзея.

Усе толькі пасмяяліся з яго гаворкі: ат, вядома,— дурань!

Набраў Іван цэлы жмут лучынак і пайшоў на варту. Сядзіць на драбінах, стружа лучынкi ды песенькі пад нос сабе мармыча.

Пачало на дзень займацца. Чуе Іван — нешта здалёку зашумела. Стаіўся ён, углядаецца. Аж бачыць — ляціць да яблыні вялікі залаты птах. Падляцеў блізка і хацеў яблык схапіць, а Іван злаўчыўся ды цап яго за доўгі хвост!

Вырваўся птах і паляцеў без яблыка. Глядзіць Іван, аж у яго руцэ тры залатыя пяры засталіся.

Прыбег ён у хату, пабудзіў усіх:

— Глядзіце,— кажа,— я злодзея дапільнаваў і тры залатыя пяры ў яго з хваста вырваў...

Паглядзелі браты і пачырванелі ад сораму, што не яны, а дурань славы даказаў. Узяла іх зайздасць.

— Добра ж,— кажа старэйшы брат,— паеду я ў свет залатога птаха шукаць.

Узяў ён адно пяро для прыметы, набраў харчоў, грошай на дарогу ды паехаў.

Мінула, можа, з паўгода, а ні Сцяпана, ні птаха няма. Тады сярэдні брат кажа да бацькі:

— Паеду хіба я шукаць залатога птаха. Можа, заадно і брата знайду.

Набраў і ён усялякіх прыпасаў на дарогу ды паехаў.

Мінуў цэлы год, а ні братоў, ні птаха і слыхам не чуваць.

Бядуе бацька, а Іван стружа лучынкi ў запечку ды мармыча сабе пад нос:

— Трэба, мусіць, мне самому ў дарогу выбірацца.

Падумаў бацька: «Што ж, прапалі разумныя сыны, няхай і гэты, дурань, прападае». І не стаў яму прарэчыць.

Нічога не ўзяў Іван з сабою: ні грошай, ні хлеба. Толькі ўзяў трэцяе

пяро, кій у рукі і ножык-сцізорык, той, якім лучынкі стругаў. І пайшоў пехатою залатога птаха шукаць.

Ідзе ён, а ўжо і вечарэць пачынае. Чуе ён воўчы голас недалёка. Пайшоў на той голас. Бачыць — сядзіць у глыбокай яме старая ваўчыха.

— Ты чаго тут выеш? — пытаецца Іван у ваўчыхі.

— Ды вось бяда якая, — адказвае ваўчыха, — бегла на паляванне, а трапіла ў яму... Дапамажы мне, добры чалавек, выбрацца адсюль. Я табе, чым хочаш, адплачу.

Іван кажа:

— Ты, старая ваўчыха, усюды гайсаеш, усюды бываеш: ці не скажаш мне, дзе жыве залаты птах? Калі скажаш, то вызвалю цябе з ямы.

— І скажу табе і нават завяду да яго, — просіцца ваўчыха.

— А не падманеш?

— Не.

— Ну, то глядзі.

Прынёс Іван дзве жардзіны сукаватыя, апусціў у яму. Выскачыла ваўчыха па жэрдках наверх і кажа Івану:

— Дзякую за ратунак. А цяпер сядай на мяне, я цябе хутчэй завязу туды, чым ты сам дойдзеш.

Сеў Іван на ваўчыху, тая і паджгала, не разбіраючы дарогі: па палях, па лясах, па балотных кустах. Іван толькі за вушы трымаецца, каб не скінуцца.

Прымчалася ваўчыха да мора. Спынілася і кажа Івану:

— Пасядзі цяпер тут крыху, а я пабягу дзе гуску пашукаю. Трэба табе добра падсілкавацца, каб дужы быў, бо вялікая яшчэ работа цябе чакае.

Сеў Іван на беразе мора, пачаў на хвалі глядзець. Шумяць яны, гайдаюцца. Цікава! Глядзеў, глядзеў ды і заснуў. Ці доўга ён спаў, ці каратка, аж прыбягае ваўчыха з гускаю. Пабудзіла яго. Наклалі яны агню, спяклі гуску. Наеўся Іван.

— Вось добра, — кажа, — і выспаўся і паабедаў. Цяпер ніякая дарога мне не страшная.

— А зараз, — кажа ваўчыха, — сядай зноў на мяне. Паплывём за мора.

Пераплылі мора. Бачыць Іван — стаіць на беразе мора залаты палац.

Ваўчыха кажа:

— Ідзі ў гэты палац. Толькі паціхусеньку, памалюсеньку, каб нідзе і не шархнуў, бо гэта зачараваны палац: усё ў ім спіць. Але калі ты неасцярожна дакранешся да чаго, то ўсё абудзіцца, і тады жывым табе адтуль не вырабіцца. Як увойдзеш у браму, убачыш там двух сабак. Яны на жалезных ланцугах да слупоў прыкуты. Глядзі ж, не пабудзі іх, бо як забрэшучы яны, то ўвесь палац на ногі ўзнімуць. Мінеш гэтак браму, увойдзеш у першы пакой. Там вісіць меч бразгучы. Ён залаты, дарагімі камянямі аздоблены. Але ты яго не чапай, бо ён пачне бразджаць і

ўсіх пабудзіць. Увойдзеш у другі пакой, там вісіць гадзіннік пявучы, і яго не чапай, а ідзі проста ў трэці пакой: у ім убачыш залатую клетку, а ў той клетцы і сядзіць залаты птах. Вымі яго асцярожна з клеткі і сам цішком варочайся да мяне.

Пайшоў Іван у зачараваны палац. Мінуў браму з сабакамі, увайшоў у першы пакой, у другі. Бачыць — розных майстроў тут безліч: і сталяры, і слесары, і муляры. А каля іх варта з шаблямі ды стрэльбамі. І дзе хто што рабіў, там і заснуў. Падзівіўся Іван на іх ды пайшоў далей, у трэці пакой.

Вось перад ім і залатая клетка вісіць, а ў ёй залаты птах сядзіць. Як убачыў Іван птаха-злодзея, дык і на перасцярогу забыўся. Схапіў клетку, сарваў са сцяны. І тут такі звон пайшоў... Напалохаўся Іван ды назад. У другім пакоі зачпіўся знячэўку за залаты гадзіннік. Той давай спяваць, на ўсе лады выцінаць. Пабег Іван далей. Ускочыў у першы пакой, схпіў меч — вельмі ж ён прыгожы быў! А меч як забразджыць... Усё ў зачараваным палацы абудзілася. Усе кінуліся за Іванам. Ды Іван не драмаў — як страла праляцеў каля сабак і выскачыў з палаца.

Бачыць ваўчыха — бяда: Іван імчыцца на ўвесь дух, а за ім цэлая пагоня. Падскочыла да яго ваўчыха.

— Сядай, — кажа, — на мяне хутчэй!

Сеў Іван, а ваўчыха — у мора і паплыла.

Пераплыў Іван мора і просіць ваўчыху:

— Скажы, дзе мае браты. Я не магу без іх дадому вярнуцца.

— Эх, — уздыхнула ваўчыха, — не шукай ты лепш братоў, бо яны цябе са свету зьядуць.

— Не зьядуць, — адказвае Іван.

— Ну, калі ты такі смелы, то ідзі на каралеўскі двор, — там твае браты ў астрозе сядзяць. Толькі глядзі, сцеражыся іх... Яны табе добра не жадаюць.

Развітаўся Іван з ваўчыхай, падзякаваў ёй і падаўся на каралеўскі двор.

Прышоў да караля, прывітаўся.

— Што скажаш? — пытаецца кароль.

— Выпусці маіх братоў, — кажа Іван. — Навошта ты іх у астрозе трымаеш?

Кароль кажа:

— Не выпусчу. Твае браты хацелі лепшых маіх коней пакарасці.

Іван і так і сяк просіць — не згаджаецца кароль.

— Дык я выкуплю іх.

— Чым жа ты выкупіш?

Дастаў Іван з-пад світкі залаты меч:

— Вось табе выкуп.

Паглядзеў кароль на меч — спадабаўся: такога ў яго няма!

— Ну, добра, — згадзіўся кароль, — забірай сваіх братоў. Толькі больш не пускай іх у маё каралеўства.

Забраў Іван братоў, расказаў ім, як дастаў залатога птаха, і пайшлі ўсе разам дахаты.

Прышлі яны ў цёмны лес, браты забілі Івана, а самі забралі залатога птаха ды пабеглі дамоў.

Шмат часу мінула ці не, здарылася трапіць у той лес ваўчысе. Чуе яна — дзесьці чалавек блізка. Пабегла ў той бок і ўбачыла забітага Івана.

— Вось,— бядуе ваўчыха,— як ты мяне паслухаў! А я ж табе казалася, я ж цябе навучала: асцерагайся ліхіх братоў!

Пабегла ваўчыха на высокую гару, дастала пляшачку жывой вады. Вярнулася і ажывіла Івана. Устаў ён, пацягнуўся:

— Ох, як жа я доўга спаў!

— Спаць бы табе тут век-векам, каб не я,— кажа ваўчыха.

— А дзе ж мае браты? — пытаецца Іван.

— Дома. Спяшайся хутчэй і ты дадому. Там твой бацька з радасці, што браты вярнуліся і залатога птаха прынеслі, бяседу ладзіць. З'язджаюцца да яго нават паны і каралі на дзіва глядзець. Але бацька цяпер цябе не пазнае, бо ты змяніўся ад жывой вады. Дык ты, як прыйдзеш дахаты, папрасіся да кухара за памочніка. А як зварыцца стравы, то ўпусці ў яе па кропельцы жывой вады.

Навучыла ваўчыха Івана, што яму рабіць, і пабегла.

Вярнуўся Іван дадому. А там і праўда госці збіраюцца. Кухар аж разрываецца адзін — шмат розных страў трэба наварыць ды напчы для гасцей. Падышоў Іван да кухара:

— Давай я табе памагаць буду.

— Добра,— згадзіўся кухар,— памагай, бо мне аднаму не ўправіцца.

Узяўся Іван памагаць. А потым і кажа кухару:

— Ты, дзядзька, стары, змарыўся, адпачні, а я ўжо сам усё скончу.

Бачыць кухар, што памочнік яго добра стараецца, і лёг адпачыць.

Згатаваў Іван абед, уліў у кожную страву па кроплі жывой вады і пабудзіў кухара. Той панёс абед да сталоў.

Бяседнікі ядуць і стравы хваляць — вельмі ж усё смачна згатавана!

Пасля абеду кліча гаспадар кухара, дае яму гасцінца і дзякуе за смачныя стравы. Кухар кажа:

— Гэта ж тут адзін хлопец у мяне за памочніка быў, дык ён і наварыў такіх смачных страў. Сам я гатаваць гэтак не ўмею.

Гаспадар кажа:

— Дык пакліч яго да мяне, трэба і яму падзякаваць.

Паклікалі Івана. Гаспадар пытаецца:

— Дзе ты навучыўся такія смачныя стравы варыць?

— Бяда ўсяму навучыць,— адказвае Іван.

— Якая ж у цябе, хлопца, бяда?

Іван і расказаў пра тое, як ён залатога птаха дастаў, як братоў у караля выкупіў і як яны яго забілі, а добрая ваўчыха ажывіла...

Стаяць браты моўчкі, белыя як палатно, а бацька пытаецца:
— Дык гэта ж ты, мусіць, мой меншы сын Іван?
— Але, — кажа Іван. — Я птаха дастаў і слова стрымаў, а яны —
браты мае разумныя — ліхадзеі!
Выгнаў бацька старэйшых сыноў з дому, а з Іванам і цяпер жыве.

З РОГА УСЯГО МНОГА

Жылі сабе дзед ды баба. Бедна жылі. Вядома, старыя: ні рабіць, ні зарабіць не могуць. Толькі тое і мелі, што зажабруюць.

Дачакаліся яны вясны. Людзі сеяць пачалі. Вось баба і кажа дзеду:
— Хоць бы ты, дзеду, пасеяў трохкі проса. Я прыхавала гарчык на насенне. Мы тады кашы наварылі б, а то нажабраваныя сухары дужа цвёрдыя на нашы зубы.

— Добра, — кажа дзед, — пасею.

Ускапаў ён каля кустоў загончык ды пасеяў проса.

Узышло проса, расце. Сонца яго грэе, дожджык палівае. Цешыцца дзед з проса, не нацешыцца. Вось пайшоў ён аднойчы глядзець сваё проса. Бачыць: журавель шпацыруе па ім.

— Акыш, каб цябе! — закрычаў дзед на жураўля. — Бач, дзе месца для пагулянак выбраў.

Журавель падняўся і паляцеў.

Паглядзеў дзед, аж усё яго проса патаптана ды паламана...

Зажурыўся дзед, прыйшоў дахаты і кажа бабе:

— Добрае проса зарадзіла, ды адна бяда: унадзіўся ў яго журавель лятаць: усё чыста пабіў, паламаў сваімі доўгімі нагамі. І жаць не будзе чаго.

Пабедавала баба, а потым кажа:

— Ты ж, дзеду, быў некалі добрым стральцом. І стрэльба твая яшчэ на вышках валяецца. Вазьмі яе, ідзі ды застралі таго жураўля-нягодніка. Будзе ў нас хоць мяса замест кашы.

Паслухаў дзед, дастаў з вышак стрэльбу, ачысціў яе ад пылу, набіў шротам і пайшоў на свой загон. Прыходзіць, глядзіць — журавель зноў у просе топцаца.

Узлаваўся дзед, злажыўся і хацеў ужо бабахнуць па злодзею.

А той падняў галаву ды загаварыў чалавечым голасам:

— Чакай, дзядуля! Што гэта ты надумаўся рабіць?
— Страляць цябе буду! — кажа дзед. — Ты ўсё маё проса вытаптаў сваімі доўгімі нагамі.

Журавель кажа:

— Не ведаў я, дзядуля, што гэта тваё проса: думаў — панскае. Даруй мне.

— Добры інтарэс — дараваць! — кажа дзед. — Няма ў мяне больш нічога, толькі і меў надзею на гэтае проса. А цяпер давядзецца праз цябе з голаду паміраць.

Выслухаў журавель дзёда.

— Ну, калі ты такі бедны, — кажа, — дык пачакай трохі. Я прынясу табе падарунак за проса.

Узмахнуў крыламі і паляцеў за кусты.

Стаіць дзед з дубальтоўкаю і думае: «Відаць, ашукаў мяне журавель. Дарэмна не застрэліў яго. Што я цяпер бабе скажу?»

Але толькі ён так падумаў, як бачыць: ляціць з-за кустоў журавель і ў дзюбе торбачку трымае.

Прыляцеў, падаў дзёду торбачку.

— На табе, — кажа, — дзядуля, за проса.

Дзед коса паглядзеў на торбачку — звычайная зрэбная торбачка! Пакруціў ён галавою і кажа:

— Навошта мне гэта торбачка? У мяне, братка, і сваіх хапае. Жабрак я. А ў жабрака, сам ведаеш, торбы — усё яго багацце.

— Бяры, дзядуля: такой у цябе няма... Гэта цудоўная торбачка. Ты толькі палажы яе перад сабой і скажы: «Торбачка, раскаціся, раскруціся, дай піцення, дай ядзення», — дык адразу ўсё будзе. А як наясіся, скажы: «Торбачка, скаціся, скруціся, піценне, ядзенне, згарніся». І торбачка зноў стане такой, як была.

— Дзякую, калі так, — сказаў дзед і пайшоў з торбачкаю дахаты.

Рупіць дзёду даведацца, ці праўду журавель сказаў пра торбачку. Прысеў ён ля дарогі, палажыў торбачку на зямлю і прагаварыў:

— Торбачка, раскаціся, раскруціся, дай піцення, дай ядзення!

І — дзіва! Тут такі багаты стол адкрыўся перад дзёдам, што і ў паноў не ўбачыш: пірагі ды караваі, варанае ды смажанае, міска вяндрліны ды розныя віны...

— Малайчына журавель, не ашукаў! — зарадаваўся дзед.

Наеўся, напіўся ён, потым загадаў торбачцы згарнуцца, запхнуў яе за пазуху ды вясёлы пайшоў далей.

Прыходзіць дахаты:

— Ці жыва ты, бабка, ці здарова?

— А жыва, дзядулька! А ты як? Нешта ты надта доўга хадзіў. Я ўжо думала, цябе ваўкі з'елі ці мядзведзі задушылі, у мох завалаклі ды ламаччам закідалі.

— Не, бабка, ваўкі не з'елі, мядзведзі не задушылі, прынёс я хлеба-солі, на ўсё наша жыццё будзе даволі. Садзіся, старая, за стол.

Выняў дзед з-за пазухі торбачку, палажыў на стол і сказаў што належыць.

Баба аж вочы вытрашчыла: не толькі ўсяго на стала з'явілася, а нават і хатка пасвятлела...

— Адкуль ты гэта ўзяў, стары?

— Журавель той даў, што ты застрэліць загадала.

— Ай-ай! — хапілася за галаву баба.— Навошта ж страляць такога слаўнага жураўля?

Наелася баба, напілася і кажа дзеду:

— Давай гасцей паклічам?

— Якіх?

— А ўсіх, у каго няма чаго есці.

— Кліч,— згадзіўся дзед.

Пайшла баба па сялу, паклікала ўсіх бедных.

Спадабалася гасцям цудоўная торбачка. Кожны дзень цяпер пачалі хадзіць яны да дзеда і бабы частавацца.

Праведаў пра цудоўную торбачку панскі аканом і расказаў пану.

— Не можа гэтага быць, каб нейкі жабрак еў і піў лепш, чым я! — усхадзіўся зайздросны пан.

Запрог ён коней у брычку, прыехаў да дзеда.

— Ці праўда,— пытаецца,— што ў цябе ёсць такая торбачка, якая сама корміць?

Дзед ілгачь не ўмеў і сказаў праўду.

— Пакажы мне яе.

Дзед палажыў торбачку на стол і загадаў ёй раскруціцца.

Пан аж аслупянеў — такога піцення, ядзення і яго кухары не згатуюць!

Прыстаў пан да дзеда:

— Аддай мне гэтую торбачку! Навошта табе такія стравы далікатныя? А да мяне князі-паны ў госці ездзяць. Я іх частаваць буду.

— Не,— кажа дзед,— не магу аддаць: хто ж тады мяне з бабаю карміць будзе?

Пан кажа:

— Я прышлю табе поўны воз простаі яды — хлеба, бульбы, сала...

Як прычапіўся пан да дзеда — рады няма.

— Не аддасі па ахвоце,— грозіць ён,— забяру па няволі, ды яшчэ бізуноў дастанеш.

З панам спрэчкі кароткія. Аддаў дзед яму торбачку.

Вярнуўся пан у свой маёнтак, жыве сабе там, балюе, кожны дзень гасцей склікае,— торбачка верна служыць яму.

А пра дзеда з бабай пан нават і не ўспамінае.

Чакаў, чакаў дзед ад пана платы за торбачку, ды так і не дачакаўся.

— Можа, ён забыўся пра ўгавор,— кажа баба.— Схадзі, дзядулька, напамні яму.

Пайшоў дзед да пана, а той — дзе там! — і гаварыць не хоча.
— Няма ў мяне для вас хлеба. Ідзіце жабруйце!

— То аддай, пане, маю торбачку, калі так, — просіць дзед.

— Ах ты, такі-сякі! — закрычаў пан. — Я табе дам торбачку! Гэй, гайдукі¹, усыпце гэтаму жабраку дваццаць пяць бізуноў, каб больш не хадзіў сюды!

Схапілі гайдукі дзеда, збілі і выкінулі за вароты.

Ачухаўся дзед, прыйшоў дахаты. Расказаў бабе, якую плату дастаў ад пана. Пабедавала баба, пакляла пана і кажа дзеду:

— Схадзі ты, стары, пашукай таго добрага жураўля: ці не дасць ён табе другую такую торбачку?

Сабраўся дзед і пайшоў на поле. Сеў у просе і сядзіць.

Раптам бачыць — ляціць журавель. Дзед да яго:

— Так і так, братка журавель: адабраў у мяне пан тваю цудоўную торбачку. Ды яшчэ нават бізунамі збілі мяне яго гайдукі. Як жыць мне з бабай? Ці не даў бы ты мне яшчэ адну такую торбачку?

Падумаў журавель і кажа:

— Не, не дам я табе другой торбачкі. Лепш дам табе рог.

Паляцеў некуды за кусты, потым вярнуўся і прынёс у дзюбе срэбраны рог.

— Вось, — кажа, — табе замест торбачкі.

— А што рабіць з ім? — пытаецца збянтэжаны дзед.

— Схадзі з гэтым рогам да пана і скажы: «З рога ўсяго многа!»
А калі задаволіш пана, скажы: «Ох, усе ў рог!»

Сказаў так журавель, узмахнуў крыламі і паляцеў.

Пакруціў дзед у руках срэбраны рог, падумаў: «Мусіць, нешта мудронае даў мне журавель. Але каб праз гэты рог не зарабіць новых бізуноў...»

Ідзе стары дахаты ды ўсё пра рог думае — схадзіць з ім да пана ці не? Сустракае па дарозе панскага аканом.

— Дзе быў, дзед? — пытаецца аканом.

— Хадзіў, панок, да знаёмага жураўля.

— Што ён табе даў?

— Срэбраны рог.

— Пакажы.

Дзед выняў з кішэні рог, паказаў аканому.

— А што з ім рабіць? — зацікавіўся аканом.

— Ды нічога, — адказвае дзед.

— Як гэта нічога? Ты нешта хаваеш ад мяне. Можа, з яго золата сыплецца?

— Можа, і сыплецца... Хто яго ведае.

— Дык загадай, каб з яго золата пасыпалася, — прыстаў да дзеда аканом.

¹ Гайдукі — панскія слугі.

— Ты можаш, панок, і сам загадаць.
— Як?
— Скажы: «З рога ўсяго многа!»
— З рога ўсяго многа! — крыкнуў зайздрослівы на грошы аканом.
Тут, адкуль ні вазьміся, выскачылі з рога дванаццаць хлапцоў-малайцоў з бізунамі ды давай лупцаваць аканома.
Заенчыў аканом, запрасіўся:
— Сунімі іх, дзед, а то заб'юць...
А дзед аж заходзіцца сосмеху:
— Не будзь такім цікаўным ды зайздросным. Не сунь носа ў чужое проса!
Збілі хлапцы-малайцы аканома на горкі яблык.
Тады дзед кажа:
— Ох, усе ў рог!
І ўсе хлапцы-малайцы тут жа зніклі ў розе.
«О, цяпер я ведаю, для чаго мне добры журавель даў гэты рог!» — усміхнуўся сам сабе дзед ды падаўся ў маёнтак да пана. На сталі дзедава торбачка ляжыць.
— Што, дзед, скажаш? — пытаецца пан.
— Прыйшоў, паночку, па торбачку...
— Ха-ха-ха! — зарагатаў пан, узяўшыся ў бокі. — Бачылі вы гэтага старога дурня! Яшчэ бізуноў захацеў. Гэй, гайдукі, усыпце яму пры ўсіх маіх гасцях дваццаць пяць бізуноў!
Схапілі гайдукі дзеда, павалілі на падлогу. А дзед тым часам выняў з кішэні срэбраны рог ды як крыкне:
— З рога ўсяго многа!
Выскачылі з рога дванаццаць хлапцоў-малайцоў з бізунамі ды давай хвастаць і гайдукоў, і пана, і яго гасцей.
Найбольш пану трапляла, бо дзед стаяў збоку і камандаваў:
— Па гайдуках — раз! па гасцях — два!! па пану — тры!!!
Хлапцы-малайцы так і рабілі, як камандаваў.
Енчыў, енчыў пан, а потым бачыць — рады няма.
— Вазьмі торбачку, дзед, толькі сунімі сваіх хлапцоў!
— Так бы даўно гаварыў, пане, — усміхнуўся дзед. — Але цяпер адной чужой торбачкай не адкупішся.
— А што яшчэ хочаш? Дам табе каня, карову...
— Не, пане, і гэтага мала.
— Ай-яй-яй!.. — енчыць пан. — Кажы хутчэй, што ты яшчэ хочаш, а то засякуць насмерць мяне твае хлапцы.
— Калі хочаш жывым застацца, — кажа дзед, — аддай маёнтак бедным людзям, а сам уцякай куды вочы глядзяць.
— Ой, ай, як жа я застануся без маёнтка? Хто ж на мяне рабіць будзе, хто карміць будзе?
— Не хочаш, як хочаш, — кажа дзед. — Гэй, хлапцы, сыпце ўсе бізуны пану!

Хлапцы-малайцы перасталі біць гасцей і гайдукоў ды ўзяліся за пана.

Круціўся, круціўся пан пад бізунамі, як уюн на гарачай патэльні, а потым такі не вытрымаў, нема закрычаў:

— Аддам, аддам маёнтак!

— Ну, добра. Толькі глядзі, без падману, бо маю на цябе лекарства, — смяецца дзед. — Ох, усе ў рог!

Хлапцы-малайцы, як вокам згледзець, схаваліся ў рог.

Дзед палажыў рог у кішэнь і кажа:

— Заўтра прыйду праверу: калі не ўцячэш адсюль, зноў выпушчу на цябе сваіх памочнікаў.

І пайшоў дзед вясёлы дахаты — з торбачкай і з рогам.

А пан назаўтра яшчэ досвіткам пакінуў маёнтак: баяўся, каб дзед са сваімі малайцамі не вярнуўся.

МЯДЗВЕДЗЬ

Ці ведаеце вы, адкуль узяўся мядзведзь?

Мядзведзь раней быў такім жа чалавекам, як і мы. Людзей тады было мала, і жылі яны па лясах. Там палявалі на звяроў і птушак. Улетку збіралі грыбы і ягады, капалі карэнне і запасілі на зіму. Але найбольш запасілі арэхі і мёд. Пчол тады было багата. Яны самі вадзіліся і ў дуплах, і ў зямлі — у норах.

Людзі шукалі пчол у дуплах, і хто першы знаходзіў, то абвязваў тое дрэва вярхоўкаю, і ўжо ніхто не меў права іх чапаць.

Але жыў у той час адзін чалавек — гультай несусветны. Не хацелася яму самому шукаць пчол, дык ён выдзіраў чужыя.

Жылося таму гультаю не кепска. Растаўсцеў ён на чужым мёдзе, як калода зрабіўся. Ды вось бяда: цяжка яму стала лазіць на дрэвы па мёд...

Пачаў ён думаць, што б такое зрабіць, каб лёгка было лазіць на дрэвы. Ды нічога не мог прыдумаць.

Дачуўся аднойчы гультай, што жыве за сямю лясамі ды за сямю балотамі такі чарадзея, які ўсё можа зрабіць.

«Пайду, — думае, — да яго. Можа, ён зробіць мяне лёгкім».

І пайшоў да таго чарадзея.

Ідзе лесам, бачыць — ліпа абвязана. Падышоў да яе, а там дупло зусім нізка і ў ім поўна мёду.

Выдраў ён мёд з дупла, наеўся і пайшоў далей.

Ідзе, аж неўзабаве трапляецца другая абвязаная ліпа з пчаліным дуплом. Выдраў ён мёд і з гэтага дупла.

Ці шмат дзён ішоў ён, ці мала, нарэшце дайшоў да зямлянкі, дзе жыў той чарадзеі. Пастукаўся ў зямлянку — ніхто не адчыняе: няма гаспадара дома. Сеў гультай, сядзіць. Аж бачыць — перад самым носам у яго ліпа з дуплом. Прывык гультай выдзіраць чужых пчол. Не стрымаўся і тут.

Толькі ён пачаў драць мёд і ўплятаць за абедзве шчакі, як бачыць — ідзе гаспадар.

Паглядзеў чарадзеі на гультая, пакруціў галавою і кажа:

— Ну, чалавеча, за такую ​​благую работу будзеш ты з гэтага часу толькі тое і рабіць, што драць пчол.

І перавярнуў чарадзеі таго гультая ў мядзведзя.

Дык вось адкуль узяўся мядзведзь.

А хто не верыць — няхай зловіць мядзведзя і распытаецца ў яго, ці так гэта было, як казка кажа.

ОХ І ЗАЛАТАЯ ТАБАКЕРКА

Жыў сабе сіраціна Янка, леснікоў сын. Бацькі яго памерлі, а радні ніякай не было. Так і жыў ён адзін у лесе, у бацькавай хатцы. А каб веселей было, гадаваў пярэстага катка.

Прывык да яго каток. Бывала, куды гаспадар ідзе, туды і ён.

Пайшоў аднойчы Янка дровы збіраць. Ну, вядома, і каток за ім. Набраў Янка вязку галля, нясе дадому, а каток адну сухую галінку за ім цягне.

Змарыўся Янка, прысеў на пні, падумаў, як цяжка яму жыць на свеце, і застагнаў моцна сам сабе:

— Ох, ох!

І толькі ён так сказаў — выскачыў з-пад пня маленькі дзядок з доўгаю барадою.

— Чаго ты мяне клікаў, дзяцюк?

Паглядзеў Янка спалохана на дзядка і кажа:

— Не, дзедка, не клікаў я цябе.

— Як не клікаў — заспрачаўся дзядок. — Я ж не глухі! Ты два разы назваў маё імя: Ох, Ох... Мусіш мне цяпер сказаць, што ты ад мяне патрабуеш.

Падумаў Янка і кажа:

— Нічога мне не трэба. Але я вельмі галодны. Калі маеш кавалак хлеба, то дай.

Ох нырнуў назад пад пень і праз нейкі час вынес адтуль кавалак хлеба і міску капусты.

— На, — кажа, — еш.

Наеўся сіраціна, катка накарміў і нізка паклانیўся дзядку:

— Дзякуй, дзедка, за абед: даўно такой смачнай стравы не еў. Узваліў ён на плечы свае дровы і весялей пайшоў дахаты.

Мінуў дзень-другі, зноў голад дакучае. Успомніў Янка пра дзядка. «Пайду, — думае, — ці не накорміць ён мяне яшчэ раз?»

Прышоў на тое месца, сеў на пень і ўздыхнуў:

— Ох!

Выскачыў дзядок:

— Што скажаш, дзяцюк?

Паклانیўся яму Янка:

— Галодны я, дзедка. Ці не даў бы ты мне хоць кавалак хлеба?

Дзядок як бачыш вынес яму кавалак хлеба і міску капусты.

Так з таго часу і пайшло: захочацца Янку есці — ідзе да дзядка.

Аднойчы вынес яму дзядок замест абеду залатую табакерку.

— Вось што, хлопча, — кажа, — не турбуй ты мяне больш: я ўжо стары, і мне цяжка абед насіць. Вазьмі гэтую табакерку. Калі табе што патрэбна будзе, адчыні яе, і мой слуга адразу стане перад табою. Ён не горш за мяне зробіць усё, што ты яму загадаеш.

Узяў Янка залатую табакерку, шчыра падзякаваў дзядку і пайшоў, падскокваючы, дахаты.

Адчыніў дома залатую табакерку — выскачыў з яе маленькі чалавечак, але не такі, як дзядок, а малады, шустры.

— Што загадаеш? — прагаварыў чалавечак да Янкі тоненькім галаском.

— Дай мне, братка, чаго-небудзь паесці!

Тут чалавечак як бачыш паставіў на стол міску капусты, палажыў добры кавалак жытняга хлеба, а сам ускочыў у залатую табакерку і зачыніўся.

Пажыў так Янка нейкі час, і захацелася яму ў свет пайсці, людзей паглядзець, сябе паказаць, бо ніколі ж ён нідзе, апроч свайго лесу, не быў.

Узяў ён залатую табакерку, клікнуў катка і пайшоў.

Шмат абышоў ён вёсак, гарадоў, шмат чаго пабачыў, нарэшце прыйшоў да сіняга мора. Бачыць — ляжыць на беразе мора маленькая се-

рабрыстая рыбка. Відаць, хваля выкінула яе ў час прыбою. Трапечаца рыбка, б'еца аб каменне, пяэца на сонцы, а ніяк назад у мора не трапіць.

Шкада стала Янку беднай рыбкі. Узяў ён яе асцярожна і ўкінуў у мора.

Вільнула рыбка хвосцікам, глынула вады, ачуняла, а потым высунула галоўку наверх і кажа чалавечым голасам:

— Дзякуй табе, малойча, што ты мяне ад смерці збавіў. Можна, будзе час, што і я табе ў чым-небудзь дапамагу.

Сказала так — і плюсь назад у ваду.

Янка засмяяўся:

— Навошта мне, рыбка, твая дапамога, калі ў мяне ў кішэні не такі памочнік!

Але рыбка яго не пачула.

Пайшоў ён далей. Выбегла з норкі шэрая мышка. Каток цап яе за спіну і хацеў з'есці.

Шкада стала Янку мышкі. Быў ён такі чалавек, што ўсіх шкадаваў, бо заўсёды помніў, як яму самому раней цяжка жылося. Узяў ён мышку, паглядзіў і пасадзіў у кішэнь, а потым дастаў з торбы скарыначку хлеба і кінуў ёй туды.

— Еш, — кажа, — ты ж, мусіць, галодная.

Мышка і супакоілася, пачала грызці скарынку.

Ішоў ён так, ішоў берагам мора, тым часам і вечар настаў — трэба начлег шукаць. Бачыць — высіцца на гары вялікі палац. «Не, — думае Янка, — туды мяне не пусцяць». Пайшоў ён далей. Глядзіць — стаіць пры моры маленькая рыбацкая хатка. Зайшоў Янка ў рыбацкую хатку і папрасіўся пераначаваць.

— Добра, — кажа гаспадар, — начуй сабе.

Разгаварыўся Янка з гаспадаром.

— Што гэта за палац мінуў я па дарозе? — пытаецца ён у гаспадара.

— Гэта каралеўскі палац, — кажа гаспадар. — Там сам кароль жыве. Але нядаўна здарылася ў яго бяда: прыляцеў у поўнач марскі змей, хапіў яго дачку і занёс на сваю заклятую марскую выспу, куды ні дайсці, ні даплысці нельга. Кароль цяпер аж валасы на галаве рве. Абвясціў на ўсё каралеўства: хто верне яму дачку, за таго аддасць яе замуж і ўсё каралеўства пасля сваёй смерці адпіша. Шмат прыезджала сюды розных князевічаў і каралевічаў, ды ніхто да выспы дабрацца не можа: марскі змей такія хвалі ўзнімае, што рады няма...

Падумаў Янка пра свайго цудоўнага памочніка з залатой табакеркі і кажа рыбаку:

— Накажы, калі ласка, каралю, што заўтра, пакуль сонца ўзыходзіць, ён сваю дачку ўбачыць.

Рыбак пайшоў і расказаў пра гэта каралю. Паклікаў кароль да сябе Янку. Паглядзеў на яго, паціснуў плячыма: няўжо, думае, гэты просты

мужык зробіць тое, чаго князевічы ды каралевічы не зрабілі? Не можа таго быць! Але каралю так хацелася сваю дачку ўбачыць, што ён не пасмеў адмовіцца лішні раз паспрабаваць шчасця. Вось ён і пытаецца ў Янкі:

— Ці праўда, хлопча, што ты бярэшся маю дачку з няволі выбавіць? Пакланіўся Янка каралю і адказвае:

— Праўда, пане кароль. Ілгаць я не ўмею.

— Ну то глядзі,— кажа кароль,— каб заўтра да ўсходу сонца мая дачка была ў мяне, а не, дык загадаю разарваць цябе жалезнымі баронамі.

— Добра,— згадзіўся Янка.— Няхай будзе так.

Выйшаў ён з палаца, адчыніў залатую табакерку. Выскачыў з яе шустры чалавечак:

— Што загадаеш?

— Зрабі, браток, ласку: вылажы за ноч жалезны мост ад каралеўскага палаца да заклётай змевай выспы і пастаў на ім залатую карэту з шасцю коньмі. Заўтра чуць свет я паеду на выспу.

— Добра,— кажа чалавечак,— усё будзе зроблена, як ты просіш.

Пайшоў Янка да рыбака і лёг спаць. Назаўтра ўстаў чуць свет, глядзіць — ляжыць жалезны мост ад каралеўскага палаца да змевай выспы, а на мосце стаіць залатая карэта, шасцю коньмі запрэжаная, і каля коней яго памочнік з пугаю стаіць.

Падышоў Янка да свайго памочніка, выняў табакерку і кажа:

— Дзякую, браток. А цяпер ідзі адпачывай, бо ты, відаць, дужа змарыўся.

Чалавечак аддаў Янку пугу, а сам знік у залатой табакерцы. Сеў Янка ў карэту і паехаў па каралеўну. Прыязджае на выспу, бачыць — стаіць на ёй вялікі цёмны замак і з акна глядзіць здзіўленая каралеўна. Даўно не бачыла яна людзей і зарадавалася Янку, як роднаму бацьку.

— Хто ты такі? — пытаецца ў яго.— І чаго ты прыехаў сюды?

— Не пытайся, паненка,— адказвае Янка,— а садзіся хутчэй у карэту. Паедзем да твайго бацькі.

Яшчэ больш зарадавалася каралеўна, як пачула такія словы.

— Але ж я не магу праз дзверы выйсці: там пракляты змей спіць. Ён ноччу на здабычу лятае, а ўдзень каля дзвярэй адпачывае.

— То лезь праз акно.

— Баюся.

Выставіў Янка рукі:

— Скакай!

Скокнула каралеўна з акна і якраз трапіла яму на рукі. Схапіў яе Янка, пасадзіў у карэту ды маланкаю памчаўся проста да каралеўскага палаца.

Пачуў змей грукат, усхапіўся, бачыць — няма каралеўны. Ён — наўздагон. Бяжыць, аж мост дрыжыць, агонь з зяпы шугае...

Азірнуўся Янка — смаліць за ім змей. Вось-вось дагоніць. Ён давай пугаю коней хвастаць. Тыя рвуцца наперад, траха не са скуры лужуцца.

Прымчаўся Янка на бераг, ссадзіў каралеўну з карэты, потым цішком адчыніў залатую табакерку і загадаў свайму памочніку знесці мост. Чалавечак у момант знёс мост, а змораны змей упаў у глыбокае мора і захлынуўся.

Тым часам прачнуўся кароль, глянуў праз акно — вачам не верыць: вядзе да палаца Янка яго дачку!

Выбег насустрач кароль, давай дачку абнімаць, цалаваць. Такі шчаслівы, такі рады.

— Ну, хлопча,— кажа ён да Янкі,— парадаваў ты мяне. Аддам табе за гэта сваю дачку замуж і адпішу вам пасля сваёй смерці ўсё каралеўства.

Справілі вяселле, і стаў сіраціна Янка мужам каралеўны. Усе яго любілі, адна толькі каралеўна скоса паглядала: не падабалася ёй, што стала жонкаю простага мужыка. Прыстала яна аднойчы да мужа:

— Скажы, хто табе той мост зрабіў, па якім ты мяне прывёз? Аднекваўся, аднекваўся Янка — рады няма.

— Памру,— кажа жонка,— калі не прызнаешся.

Што рабіць? — прызнаўся Янка і паказаў жонцы залатую табакерку.

— Толькі,— кажа,— прысягні, што ты сама без мяне ніколі яе ў рукі не возьмеш.

Прысягнула жонка, а потым кажа:

— Хачу я жыць з табою ў замку на выспе. Загадай свайму памочніку, каб зрабіў мост.

Янка не стаў прычыць: адчыніў пры жонцы табакерку, загадаў памочніку — стаў мост.

Пераехалі яны ў змееў замак. Жонка кажа:

— Не знімай моста: мы будзем па ім на бераг ездзіць — у госці да бацькі і куды захочам.

Пажылі яны колькі дзён у замку. Захацелася Янку на паляванне паехаць. Узяў ён лук, катка і мышку, каб весялей было ў дарозе, і паехаў па мосце.

Толькі сышоў ён на бераг, як бачыць — не стала за ім моста! «Што за дзіва!» — думае Янка. Мац у кішэнь — аж няма табакеркі... Катка ўзяў, мышку ўзяў, а табакерку забыўся...

Тут ён аб усім здагадаўся. «Вось табе і прысяга каралеўны! — паду маў сам сабе Янка.— Я яе пашкадаваў, з бяды выбавіў, а яна мне за дабро злом заплаціла. Цяпер зноў давядзецца ісці ў сваю хатку і галадаць, як раней».

Сеў ён на беразе мора і аж заплакаў ад крыўды. Раптам чуе — мышка скрабецца ў кішэні. Высунула адтуль галоўку і пытаецца:

— Чаго ты плачаш, добры чалавек?

Расказаў ёй Янка пра сваю бяду.

— Нічога,— сучышае яго мышка,— гэтай бядзе мы дамо рады.

Пашапталася яна аб нечым з катком, потым села яму на спіну, і паплылі яны цераз мора. Даплылі да замка. Тут каток схаваўся ў садзе, а мышка праз шчыліну прабралася ў пакой да каралеўны.

Доўга сядзела яна там, цікуючы, дзе каралеўна табакерку хавае. І даглядзела-такі — у драўляным куфэрку!

Уночы, як лягла каралеўна спаць, прагрызла мышка куфэрак, схавала табакерку ды пабегла ў сад да катка.

— Ёсць,— кажа,— залатая табакерка!

— То садзіся зараз жа мне на спіну! — загадаў каток.— Паплывём назад.

Села мышка яму на спіну, каток і паплыў, фыркаючы, па хвалях. Даплылі ўжо траха не да берага. Каток пытаецца ў мышкі:

— Ці не згубіла ты табакеркі?

— Не,— кажа мышка,— вось яна!

Падняла табакерку, каб паказаць катку, ды не ўтрымала: табакерка плух у мора!

— Ах ты, недарэка! — узлаваўся каток.— Што ж ты нарабіла?

Выплыў ён на бераг і схпіў мышку зубамі за спіну.

— Я цябе задушу!

Убачыў гэта Янка, адабраў у катка мышку. А як даведаўся, што здарылася, дык зноў сеў каля мора і моцна зажурыўся — так шкада было яму табакеркі.

Раптам з мора паказалася серабрыстая рыбка:

— Чаго ты, чалавеча, сумуеш? Раскажы мне: можа, я табе ў чым дапамагу за тое, што ты калісь збавіў мяне ад смерці.

Прыгледзеўся Янка — пазнаў тую рыбку.

— Эх! — цяжка ўздыхнуў ён.— Вялікая ў мяне страта...

І расказаў рыбцы пра сваю бяду. Выслухала яго рыбка і кажа весела:

— Гэта бяда — не бяда! У мяне тут, у моры, табакерак колькі хочаш. Я табе буду выкідаць іх, а ты пазнавай, якая твая. Сваю забярэш, а мае мне назад вернеш.

Вільнула рыбка хвостом і нырнула на дно мора.

Неўзабаве пачала яна выкідаць на бераг табакеркі — сярэбраныя, залатыя, дыяментавыя. У Янкі аж у ваччу мітусіцца ад табакерак. Давай ён пільна прыглядацца да іх і нарэшце такі ўбачыў сваю. Зарадаваўся Янка, пакідаў у мора лішнія табакеркі і крыкнуў да рыбкі:

— Дзякую, даражэнькая! Збавіла ты мяне ад бяды.

Узяў ён сваю залатую табакерку і пайшоў з катком і мышкай шукаць лепшых людзей.

ГАРОШАК

Жыў калісь на свеце адзін гаспадар з жонкаю.

Былі ў іх два сыны і адна дачка.

Рэдка ў каго былі такія працавітыя хлопцы, як гэтыя сыны. Ніколі яны не сядзелі без работы, а калі дома работы не было, то хадзілі ў чужыя землі.

Яшчэ больш цікавай была іх сястра. Цяжка было знайсці такую прыгожую, такую мілую дзяўчыну. І звалася яна Ясаня.

Адзін раз улетку, парабіўшы дома работу, задумалі браты пайсці ў заробаткі.

— Калі мы не вернемся праз тры дні,— сказалі браты,— то няхай нам Ясаня прынясе есці.

— А як жа я вас, браткі, знайду? Куды мне есці прыносіць? — спытала Ясаня братоў ужо на дварэ.

— Мы будзем салому па дарозе церушыць. Па гэтай саломцы і знойдзеш ты нас.

Развіталіся яны з бацькамі, з сястрою.

Ідуць браты, саломку па дарозе раскідваюць, прыгаворваючы:

— Будзе наша Ясаня ісці і не саб'ецца з дарогі.

А ў тых месцах жыў страшны змей. У яго быў жалезны язык, вочы — як жарнавыя камяні, і гарэлі агнём. Жыў ён у палацах. Тыя палацы былі зложаны з людскіх касцей.

Падслухаў змей, што казалі браты, даведаўся, навошта салому цярушаць. Пазбіраў ён гэту салому і пакідаў яе па дарозе, што ў яго касцяныя палацы вяла.

«Будзе яна па саломцы ісці і ў мае палацы прыйдзе»,— думае змей.

Так яно і сталася.

Праходзіць дзень, праходзіць другі,— няма братоў. І трэці дзень мінуўся, а іх няма.

На чацвёрты дзень сабралася Ясаня ў дарогу братам есці несці. Узяла яна хлеба, стравы і пайшла.

Ідзе яна ды ідзе, на саломку прызіраецца. А дарога ўсё глыбей у лес забірае. Лес цёмны, глухі, нават і неба не відаць. Ідзе Ясаня, і страшна робіцца ёй. «Куды ж так далёка зайшлі яны?» — думае дзяўчына. Вось пад вечар падыходзіць яна да касцяных палацаў ліхога змея. Паглядзела Ясаня, і сэрца яе замерла ад страху: вакол чалаве-

чыя косці ляжаць. Што ж тут рабіць? Кінулася яна бегчы назад. Бяжыць яна, бяжыць, ажно чуе — гудзе штосьці. Азірнулася — змей даганяе!

Схапіў яе змей і ў свае палацы нясе.

— Я цябе даўно чакаю,— кажа змей.— Цяпер ты будзеш жыць са мною — ты будзеш маёю жонкаю.

Плакала, прасілася Ясаня, каб пусціў яе змей, але просьба не памагла.

Браты чакаюць яе на чацвёрты дзень. Чакалі, чакалі, ды так і не дачакаліся. Пайшлі яны дадому.

— Чаму ж вы,— кажуць бацькам,— не прыслалі яды?

Напалохаліся бацькі.

— Як не прыслалі? Хіба ж не было Ясані?

Спалохаліся і браты. Напэўна з Ясаняю ліха налучылася.

— Пайдзі шукаць яе,— кажа старэйшы брат.

Сабраўся і пайшоў.

Ідзе ён ды ідзе па той дарозе, што саломаю пацярушана, ды не прымеціў, што гэта не тая дарога, кудую ён з братам ішоў, і дайшоў да касцяных палацаў. Сустракае сястру.

— Куды ж ты, братка, зайшоў? — пытае яго Ясаня.— Тут страшны змей жыве. З'есць ён цябе. Уцякай ты адгэтуль хутчэй.

— Калі ўцякаць — уцякайма разам,— кажа ёй брат.

— Не, братка: ён чуе мой дух — ён дагоніць і зловіць нас. А адзін ты, можа, уцячэш.

Толькі што яна так сказала, чуюць — як загудзе нешта, ды так моцна, што аж аглушыла іх. Глядзяць — аж то змей ляціць.

— Гэта мой брат прыйшоў да нас,— кажа Ясаня змею.

— Добра,— кажа змей,— вядзі ж ты яго да мяне ў госці.

Увайшлі ў палацы.

— Ну, жонка,— гаворыць змей,— дай нам пасмакаваць бобу жалезнага.

Прынесла Ясаня жалезнага бобу. Змей як зачаў есці гэты боб, дык аж іскры пасыпаліся, а той, небарака, узяў адну бобіну ды чуць быў зубы не паламаў. Пажаваў дый выплюнуў з рота бобіну.

Як закрычыць тут змей:

— Ты што ж гэта дабром маім пагарджаеш? Я ем, а ты не можаш? Чым ты лепшы за мяне?

Сядзіць бедны госць, баіцца зварухнуцца.

— Хадзем — пакажу маё багацце!

Вывеў змей свайго госця на двор і павесіў яго на варотах, а потым прыйшоў да Ясані і кажа:

— Жонка! Я павесіў твайго брата, бо ён не хацеў есці майго бобу.

Залілася Ясаня горкімі слязьмі, але бядзе памагчы нічым не магла.

Праз дзень ці праз два выйшла Ясаня на дарогу, бачыць — другі брат ідзе, шукаючы яе.

Такая ж самая доля напаткала і другога брата.

Чакаюць бацькі сыноў дзень, чакаюць другі... Так чакалі з тыдзень, а іх усё няма.

Аднаго разу досвіткам пайшла жонка гаспадара па ваду. Бачыць яна — коціцца па дарозе гарошак. Падняла яго, паглядзела ды і з'ела. І вось якая сталася з ёю праява. Пачула яна, што той гарошак стаў у ёй расці. А тыдняў праз два нарадзіўся ў яе сын. І такі прыгожы ды такі вялікі, што проста дзівота! І як толькі нарадзіўся ён, дык зараз жа і закрычаў:

— Мама! Дай мне есці!

А голас такі грубы-грубы, што ўсе папалохаліся.

Расце той хлопец не па днях, а па часінах, і за месяц вырас такі вялікі, ды яшчэ і з барадою, ажно бацька яго баяўся.

Думалі, думалі, як назваць яго, якое імя даць. І назвалі яго Гарошак.

Праз нейкі час кажа Гарошак бацьку:

— На табе, тата, шпільку, завязі яе да каваля, няхай выкуе з яе булаву ў сем пудоў.

Бацька думае сабе: «Ось дурны які хлопец: хоча, каб са шпількі яму зрабілі булаву ў сем пудоў». Але сказаць аб гэтым сыну пабаяўся. Паехаў у горад, купіў сем пудоў жалеза, завёз да каваля.

— Зрабі ты,— кажа,— булаву, каб яна важыла сем пудоў.

Каваў, каваў каваль булаву, насілу выкаваў. Ускацілі на воз булаву. Прывозіць яе бацька дадому.

— На,— кажа,— сыноч, табе булаву.

І скаціў яе на зямлю.

Узяў Гарошак тую булаву адною рукою ды як шыбануў яе ўгору, аж яна ў небе схавалася.

Шпурнуўшы гэту доўбню, ён пайшоў у хату, паснедаў, з бацькамі пагутарыў. А потым кажа:

— Ну, бацька, хадзем на двор, зараз булава вернецца.

Выйшлі за хату на поле. Паглядзеў Гарошак у неба.

— Бач, тата: вунь булава ляціць!

Не паспеў бацька зірнуць, а булава як загудзе!

Падставіў Гарошак калена. Як стукнецца аб калена булава! Трах! — і пераламалася папалам.

Пакруціў Гарошак галавою.

— Ты, мусіць, тата, не з тае шпількі булаву зрабіў.

Паехаў бацька зноў у горад, купіў сем пудоў жалеза і зноў завёз яго да каваля. Выкаваў каваль новую булаву.

Павёз яе бацька дамоў.

Шпурнуў яе Гарошак угору, падставіў калена — булава толькі трошкі пагнулася.

— Ну, гэта булава добрая,— кажа Гарошак, павесялеўшы,— цяпер жа, тата, пайдзі сестру шукаць.

Доўга не думаючы, узяў Гарошак сваю булаву і пайшоў проста да змея.

Пачуў змей вялікую сілу. Выскачыў на дарогу насустрач Гарошку. Зірнулі яны адзін на аднаго і маўчаць, як бы напужаліся адзін аднаго. Недалёка і Ясаня стаіць. Гарошак здагадаўся, што гэта сястра яго.

Нарэшце кажа змей Гарошку:

— Хадзем, браце, з'ямо трохі бобу.

Пайшлі ў палац, селі за жалезныя столікі. Як толькі сеў Гарошак за свой столік, дык гэты столік так і пасыпаўся. Здзівіўся змей і яшчэ больш спалохаўся. Падаў госцю другі столік, яшчэ мацнейшы. Але і той сагнуўся пад Гарошкам. Пачалі есці жалезны боб. Елі, пакуль усяго не з'елі.

Змей аж пачырванеў, так яму моташна стала, што знайшоўся чалавек, яшчэ дужэйшы за яго. Круціўся ён, круціўся, а потым кажа:

— Хадзем, брат, агледзім маё багацце.

— Хадзем.

Прыходзяць у гумно. Гумно вялікае. Ад сцяны сцяны не ўбачыш. Ток выкладзен меддзю. Страха на жалезныя слупы апіраецца. А на гэтых слупах вісяць два чалавекі, даўно нежывыя.

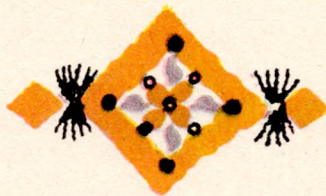
— Што гэта за людзі ў цябе вісяць? — пытае Гарошак.

— Браты маёй жонкі, — адказвае змей.

Затросся Гарошак ад злосці і гневу.

— Ах ты, паганец, змяіная твая душа! То ж ты маіх братоў павешаў! — загрымеў Гарошак ды як хапіў рукамі змея, як здушыў яго ды як стукнуў, дык змей па пояс уляцеў у медны ток. Схапіў тады Гарошак сваю даўбешку ды як чахнуў змея па пераносіцы, дык той увесь крывёю заліўся. Трэснуў яшчэ раз па галаве, і дух з яго вон.

Вярнуўся Гарошак дадому і сястру прывёў.

ЗАЛАТАЯ ЯБЛЫНЬКА

Жыў дзед і баба. І былі ў іх дочки — дзедава дачка і бабіна дачка. Дзедаву дачку звалі Галя, а бабіну — Юля.

Баба сваю родную дачку песціла, даглядала, а дзедаву ў чорным целе трымала і ўсё шукала прычэпкі, каб са свету яе звесці.

Пайшоў аднойчы дзед на кірмаш, купіў бычка-трацячка. Прывёў дахаты і кажа дочкам:

— Будзеце пасвіць яго па чарзе — адна дзень і другая дзень.

Пагнала ў першы дзень бычка на пашу дзедава дачка. Злая мачыха дала ёй верацяно і мех кудзелі.

— Глядзі,— кажа,— каб за дзень усю кудзелю спрала, кросны выткала, палатно выбеліла і ўвечары дамоў прынесла. А калі не зробіш — не жыць табе.

Вывела Галя бычка з хлява, паглядзіла па шы і пагнала на пашу. Гоніць, а сама горкімі слязьмі заліваецца.

Бычок пытаецца:

— Дзеўка-дзявіца, русая касіца, чаго плачаш?

— Як жа мне не плакаць, бычок? Загадала мне мачыха гэты мех кудзелі спрасці, кросны выткаць, палатно выбеліць і ўвечары дамоў прынесці... Ці ж зраблю я за дзень такую работу?

— Не плач,— адказвае бычок,— гані мяне на шаўковую травіцу, на свежую расіцу, там мы што-небудзь прыдумаем.

Прыгнала Галя бычка на шаўковую травіцу, на свежую расіцу. Наеўся бычок, напасвіўся, а потым і кажа:

— Цяпер кладзі мне ў правае вуха кудзелю і верацяно. А сама хукні ў левае вуха і глядзі, што будзе.

Палажыла Галя бычку ў правае вуха кудзелю і верацяно, хукнула ў левае вуха і глядзіць. Аж там — кудзеля прадзеца, кросны ткуцца, палатно беліцца і ў сувой скочваецца...

Як усё было зроблена, выняла Галя гатовы сувой палатна і вясёлая пагнала бычка дахаты.

Злая мачыха сустрэла яе на двары:

— Ну што, спрала кудзелю?

— Спрала,— кажа Галя і падала ёй гатовы сувой палатна.

Мачыха аж за галаву хапілася: такую работу зрабіла яе падчарка! А тут і суседкі прыйшлі — дзівяцца, якое тонкае палатно выткала Галя. Усе хваляць яе, не нахваляцца.

Прышла чарга гнаць бычка бабінай дачцэ Юлі. Дала ёй маці верацяно і паўмеха кудзелі.

— Спрадзі,— кажа,— дачушка, гэтую кудзелю і вытчы палатно яшчэ лепшае, чым выткала твая няродная сястра. Хачу, каб цябе людзі хвалілі, а не яе.

Узяла Юля тоўсты дубец і пагнала бычка. Гоніць ды ўсё хвосца яго дубцом. Бычок давай кідацца туды-сюды, а Юля бегает за ім, кляне на чым свет стаіць. Бегала, бегала і верацяно згубіла.

Прыгнала яна бычка сяк-так на голы выган, палажыла кудзелю, а сама спаць уклалася. Бычок пабэrsaў кудзелю нагамі і ў гразь утаптаў.

Прачнулася пад вечар Юля, глядзіць — кудзеля ў гразь утаптана... Схапіла яна дубец ды давай бычка біць. Бычок пабег дахаты, і яна за ім з крыкам.

Домя маці пытаецца ў яе:

— Ну як, дачушка, зрабіла работу?

— Ды не,— кажа дачка.

— Чаму?

— Бычок вінаваты. Праз яго я верацяно згубіла, а потым яшчэ ён і кудзелю маю ў грязь утаптаў...

Узлавалася мачыха на бычка. Пайшла да дзеда і кажа:

— Зарэж, дзед, бычка!

— Ці не здурнела ты, баба? — здзівіўся дзед. — Навошта нам яго рэзаць?

Тут баба як затупае нагамі, як накінецца на дзеда з кулакамі:

— Калі не зарэжаш, дык я цябе выганю разам з тваёю дачкою!

Нічога не парадзіш — згадзіўся дзед зарэзаць бычка.

Пачула гэта Галя, пабегла ў хлеў да бычка, абняла яго за шыю і залілася слязьмі.

— Дзеўка-дзявіца, русая касіца, чаго ты плачаш? — пытаецца бычок.

Расказала яму Галя, што надумалася зрабіць злая мачыха.

— Не плач, дзеўча,— кажа бычок.— Лепш паслухай, што я табе параю. Як зарэжуць мяне, вазьмі маю печань і там знойдзеш залатое зярнятка. Пасадзі тое зярнятка ў садку каля хаты. Вось і ўсё.

Галя так і зрабіла, як сказаў бычок.

Вырасла з зярнятка яблынька з залатымі яблыкамі.

Хто ні ідзе ці ні едзе каля садка — усе дзівяцца з залатой яблынькі.

Ехаў аднойчы з вайны прыгожы малады гусар. Ubачыў яблыньку і спыніўся. Працягнуў руку да яе, каб сарваць залаты яблык. А яблынька — дзын, дзын, дзын! — і паднялася ўгору. Апусціў гусар руку — яблынька зноў стала на сваё месца.

Ubачыла гэта праз акно Галя і кажа да мачыхі:

— Пайду я сарву гэтаму прыгожаму гусару адзін яблычак.

А мачыха як затупае на яе, як закрычыць:

— Я табе галаву сарву!

Схапіла яна Галю ды пасадзіла пад карыта, а ў садок паслала Юлю: няхай, думае, лепш родная дачка сарве гэтаму гусару яблык, можа, ён закахаецца ў яе...

Падышла Юля да яблынькі, а тая — дзын, дзын, дзын! — і паднялася ўгору. Узлавалася Юля, пачала яе ляць апошнімі словамі.

А тут якраз па двары хадзіў пеўнік. Ускочыў ён на плот і кукарэкае. — Ку-ка-рэ-ку! Дзедава дачка пад карытам схавана, а бабіна хоча яблык і яе сарваць ды выйці замуж за пана...

Пачуў гэта гусар, злез з каня і пайшоў у хату. Знайшоў там пад карытам дзедаву дачку. Як зірнуў на яе, дык і вачэй не можа адарваць: так яна яму спадабалася.

— Дзеўка-дзявіца,— пакланіўся ёй гусар,— сарві мне на памяць залаты яблык са сваёй яблынькі.

Падышла Галя да яблынькі — і ўсе яблыкі ўпалі да яе ног.

Сабрала яна іх у прыпол, прынесла гусару. Гусар падхапіў яе, пасадзіў на каня побач з сабою і павёз да сваіх бацькоў.

Дома яны згулялі вяселле і сталі жыць-пажываць у згодзе ды ў ладзе. Нарадзіўся ў іх сын, ды такі прыгожы, што бацькі не нацешацца з яго.

Тым часам злая мачыха ніяк не магла спаць ад зайздрасці, што гусар не яе дачку, а дзедаву замуж узяў. І ўсё думала, як жа яе са свету звесці.

Аднаго разу кажа яна сваёй дачцэ:

— Схадзі ты, дачушка, да сястры ў госці. Пакліч яе з сабою купацца ды ўтапі...

Паслухала Юля маці, пайшла ў госці да сястры. Падгаварыла яе купацца. На рэчцы кажа ёй:

— Сядзь ты, сястрыца, на кладцы, я табе плечы памыю.

Села Галя на кладцы, а Юля скінула яе ў ваду і пабегла дахаты. Чакаюць дома Галю — няма. Малы сын плача, ніхто суцешыць не можа. Узяла яго нянька на рукі, пайшла ўздоўж рэчкі гукаючы:

— Галя, Галюся, твой маладзён плача, есці хоча. Куры спяць, гусі спяць, адзін ён не ўсыпаецца, маткі не дачакаецца...

І чуе яна голас з вады:

— Ой цяжка мне выйсці да сына: камень ногі падбівае, вада вочы залівае...

Пачуў малы сыноч матчын голас і яшчэ мацней заплакаў.

— Ой іду, сыноч, ой бягу, — адгукаецца маці. — Слухаць плач твой, сыноч, не магу.

Выйшла маці з вады, накарміла сына, — ён і заснуў. А сама назад пайшла.

Вярнулася нянька дадому, расказала, што было каля рэчкі.

Назаўтра сам бацька ўзяў залаты яблык і сына ды пайшоў да рэчкі. Прышоў на бераг і гукае:

— Галя, Галюся, твой маладзён плача, есці хоча. Куры спяць, гусі спяць, адзін ён не ўсыпаецца, цябе не дачакаецца...

Пачула маці сынаў голас і адказвае:

— Ой іду, сыноч, ой бягу: слухаць плач твой, сыноч, не магу.

Выйшла яна на бераг, накарміла сына, — ён і заснуў. Тады муж дастаў з кішэні залаты яблык і даў жонцы. Як толькі ўкусіла яна залаты яблык — адразу апрытомнела.

Зарадаваўся муж, прывёў яе дадому. Сталі яны зноў жыць добра і шчасліва.

А злую мачыху з яе дачкою больш да сябе і на парог не пускалі.

ХВЕДАР НАБІЛКІН І САПРАЎДНЫЯ АСІЛКІ

Жыў-быў у адной вёсцы бабыль¹ Хведар Набілкін. Слабаваты ён быў сілаю, затое меў галаву з розумам.

Захацелася яму стаць асілкам. «Чым я не асілак? — думае сабе Хведар Набілкін. — І чаму толькі дужыя могуць быць асілкамі?»

Справіў ён сабе палатняны шацёр, сядло, узяў касу замест мяча, сеў на сваю дохлую кабылку і паехаў у свет.

Ехаў, ехаў і даехаў да вялікага горада. Бачыць — стаіць пры дарозе слуп, а на ім розныя аб'явы вісяць. Ён гэта зараз выняў з кішэні аловак і напісаў сваю аб'яву, што ў такім-та годзе, такога-та месяца, такога-та дня праехаў паўз гэты горад магутны асілак Хведар Набілкін — ззаду яго не даганяць, спераду не сустракаць, а здалёку стаць, шапку зняць і павіншаваць!

Прыбіў аб'яву да слупа, а сам далей падаўся.

Тым часам едзе неўзабаве па гэтай дарозе сапраўдны асілак Дубавік. Прачытаў аб'яву і дзівіцца: што за новы асілак з'явіўся ў іхнім царстве? Як жа на яго хоць паглядзець: ззаду даганяць забараняецца, спераду сустракаць не дазваляецца... Прыйдзецца хіба хоць здалёку пакланіцца яму!

Дубавік тры вярсты кругу даў, наперад заехаў, шапку зняў і крычыць:

— Добры дзень, магутны асілак Хведар Набілкін! Хачу тваім малодшым таварышам стаць. Дзе загадаеш мне ехаць з табою — ззаду ці спераду?

— Ззаду едзь! — адказаў Хведар Набілкін.

Вярнуўся асілак назад і паехаў за ім назіркам.

Прыехалі на шырокі зялёны луг. Хведар Набілкін пусціў сваю кабылку пасвіцца, а сам разапнуў шацёр і лёг спаць.

І Дубавік свай шацёр разапнуў воддаля.

Назаўтра ўстаў Дубавік, пачаў меч вастрыць на вялікім бруску.

А Хведар Набілкін, убачыўшы гэта, давай сваю касу вастрыць на камені. Меч вострыцца ціха: шах-шах, а каса — дзын-дзын аб камень!

¹ Бабыль — бедны, адзінокі чалавек.

Дубавік думае з зайздрасцю: «Ну і меч жа ў гэтага асілка! Звініць — не тое што мой!»

Пастаялі яны на лузе два дні, на трэці Дубавік і кажа Хведару Набілкіну:

— Жыве тут недалёка цмок¹ трохгаловы. Выклікае ён да сябе каго-небудзь з асілкаў на бой. Ці сам паедзеш, ці мяне пашлеш?

— Ат,— плюнуў Хведар Набілкін,— буду я аб такую драбязу рукі пэцкаць! Едзь ты!

Ну, асілак сабраўся і паехаў. А Хведар Набілкін лёг спаць. Прыязджае Дубавік да цмока.

— Хто ты? — пытаецца цмок.— Ці не сам Хведар Набілкін? Чуў я пра цябе,— кажуць, нават аб'ява вісіць, што новы магутны асілак у гэтым царстве завёўся.

Бачыць Дубавік: цмок дужа баіцца новага асілка Хведара Набілкіна. Ён і адказвае яму:

— Але, сам Хведар Набілкін...

— Ну што ж, Хведар Набілкін: будзем біцца ці мірыцца?

— Не, нячыстая сіла, не дзеля таго ехаў сюды сам Хведар Набілкін, каб мірыцца, а дзеля таго, каб біцца!

Выхапіў асілак Дубавік свой востры меч і адсек цмоку ўсе тры галавы. Дзве галавы ў дрыгву затаптаў, а трэцюю на меч усадзіў і вязе на паказ свайму старэйшаму таварышу Хведару Набілкіну. Прыехаў і пытаецца ў яго:

— Дзе загадаеш цмокаву галаву падзець?

— Кінь у куст! — махнуў рукою Хведар Набілкін.

Тым часам каля таго горада праяздаў асілак Гаравік. Убачыў аб'яву і здзівіўся: эге, вось дзе з кім цікава было б сустрэцца! Паехаў ён па слядах і прыехаў на шырокі зялёны луг. Здалёку пакланіўся Хведару Набілкіну і кажа:

— Ці не прымеш мяне, магутны асілак Хведар Набілкін, за таварыша?

— Добра. Стаў свой шацёр.

Паставіў свой шацёр і Гаравік. Назаўтра Гаравік і кажа Набілкіну:

— Аб'явіўся ў нашым краі паганы цмок з шасцю галавамі. Дык ці сам паедзеш біцца з ім, ці мяне пашлеш?

— Ат,— плюнуў Хведар Набілкін,— буду я аб такую драбязу рукі пэцкаць! Едзь ты!

Паехаў Гаравік, адсек усе шэсць галоў цмоку і адну на паказ прывёз.

— Дзе загадаеш цмокаву галаву падзець? — пытаецца ў Хведара Набілкіна.

— Кінь у куст дрэнь гэтую!

Шырока пайшла слава пра асілка Хведара Набілкіна. Дайшла чут-

¹ Цмок — змей.

ка пра яго і да дзевяцігаловага цмока. Выклікае ён Хведара Набілкіна на бой. Хацеў Хведар Набілкін і на гэты раз каго са сваіх малодшых таварышаў паслаць, ды тыя адмовіліся.

— Мы ўжо, — кажуць, — ездзілі, цяпер твая чарга, ды і цмок па тваёй сіле трапіўся: нам з ім не справіцца.

Ну, нічога не зробіш: трэба ехаць. Ці ж да твару магутнаму асілку гонар свой траціць?

Сабраўся Набілкін, сеў на сваю дохлую кабылку і паехаў.

А цмок чакаў, чакаў Хведара Набілкіна, не дачакаўся — сам да яго выйшаў. Сустрэліся яны на паўдарозе. Як убачыў Хведар Набілкін перад сабою страшыдлішча дзевяцігалавае, напужаўся ды як дуж ходу назад! Цмок за ім. Збіўся Хведар Набілкін з роўнай дарогі, трапіў на глухую. А гэта дарога вяла ў дрыгвяністае балота. Ляцеў, ляцеў ён па глухой дарозе ды ўскочыў проста ў дрыгву. Цмок, не разглядаючы дарогі, таксама туды бухнуўся — адны галовы тырчаць.

Хведар Набілкін лёгкі быў, выскачыў адразу, а цмок і засеў там, як корч.

Разгледзеўся Хведар Набілкін — моцна сядзіць цмок у балоце, не паварушыцца нават. Схапіў ён цмокаў меч, падняў сяк-так і давай страшыдлішчу галовы адсякаць. Адсек усе дзевяць галоў, цяжкі меч у балота ўтаптаў, а сам пайшоў назад пехатою: кабылку сваю з дрыгвы выцягнуць ніяк не здолеў.

Прыйшоў на луг, крычыць да асілкаў:

— Гэй, малайцы! Зараз жа ідзіце ў дрыгвяністае балота, прывядзіце майго багатырскага каня. Я там з паганым цмокам ваяваў, усе дзевяць галоў яму сцяў.

Пайшлі асілкі на дрыгвяністае балота, глядзяць — і праўда: валяюцца ў балоце ўсе дзевяць цмокавых галоў!

— Вось жа, — кажуць, — сіляка! Гэта ж дзіва: утаптаў паганага цмока ў дрыгву і ўсе галовы адсек яму! І чым? Глядзець няма на што: не меч, а каса нейкая, ды і толькі!

Узяў Гаравік кабылку пад паху і прынёс гаспадару.

Яшчэ большая слава пайшла пра магутнага асілка Хведара Набілкіна. Дачуўся пра яго сам цар Храпун. Захацелася яму мець пры сабе такога слаўнага асілка, які дзевяцігаловага цмока адолеў. Паслаў яму запрашэнне.

З'явіўся Хведар Набілкін у палац. Цар справіў яму дарагое адзенне, аддаў лепшы ў палацы пакой, слуг і кухара да яго прыстаіў.

Жыве Хведар Набілкін прыпяваючы.

Мінуў год, другі, на трэці год выступіў супраць цара Храпуна злыны ды грозны суседні цар Хапун.

Сабраў ён такое войска, што вокам не акінеш, лікам не злічыш. Стаў ён з войскам ля сталіцы цара Храпуна і паслаў яму аб'яву: выклікаю цябе на бой!

Напалохаўся цар Храпун, пытаецца ў Хведара Набілкіна:

— Што рабіць? Пераможа мяне цар Хапун...

— Не пераможа! — адказвае Хведар Набілкін. — Не турбуйся, бацюхна, ідзі спаць, я сам буду ваяваць.

Цар пазягнуў соладка і пайшоў спаць, а Хведар Набілкін загадаў, каб усе краўцы, шаўцы, цесляры, сталяры з'явіліся ў сталіцу.

І ўсе майстры з усяго царства з'явіліся ў сталіцу — цесляры з сякерамі, краўцы з іголкамі, сталяры з піламі, шаўцы з шыламі...

Выйшаў Хведар Набілкін да майстроў і кажа:

— За тры дні нарабіце мне сем палкоў драўлянага войска!

— Добра, — адказалі майстры. — Наробім!

Як войска было гатова, Хведар Набілкін загадаў:

— Выставіць усё драўлянае войска ноччу за горадам!

Так і зрабілі. А сапраўднае войска Хведар Набілкін схаваў у кустах.

Прачнуўся раніцай цар Хапун, бачыць — стаіць супраць яго сем палкоў войска цара Храпуна: значыць, пара вайну пачынаць.

Цэлы дзень стралялі салдаты цара Хапуна ў салдат цара Храпуна. Увесь порах спалілі, усе патроны патрацілі, а нікога не забілі.

Дзівіцца цар Хапун: ці не зачараванае войска выставіў цар Храпун?

Тым часам Хведар Набілкін даў каманду пускаць у работу сапраўднае войска.

Выбеглі яго салдаты ды давай страляць па войску цара Хапуна. Стралялі, стралялі — усё войска перабілі, а самога Хапуна ў палон захапілі і да цара Храпуна прывялі.

Пабудзіў яго Хведар Набілкін і кажа:

— Што загадаеш, цар, з палонным рабіць?

Працёр цар вочы, бачыць — стаіць перад ім звязаны Хапун.

Зарадаваўся цар, падхрабрыўся.

— У пушку яго, — кажа, — зарадзіць і выстраліць у той бок, адкуль прыйшоў.

Так і зрабілі.

Паехаў цар за горад, паглядзеў — усё варожае войска покатам ляжыць, а яго ўсе салдаты жывы і здаровы.

— Як гэта табе ўдалося? — пытаецца цар у Хведара Набілкіна. — У Хапуна ж сілы ў тры разы больш было...

— Я, — кажа Хведар Набілкін, — ваюю не сілаю, а розумам.

Паставіў тады цар Храпун Хведара Набілкіна самым галоўным начальнікам над сваім войскам, а сам пайшоў спаць.

Спаў ён цяпер спакойна, бо ніхто з суседніх цароў і не думаў ісці на яго вайною.

ЯК ВАСІЛЬ ЗМЕЯ ПЕРАМОГ

Было яно ці не было, праўда ці няпраўда, — паслухаем лепш, што казка кажа.

Ну дык вось. Прыляцеў у адзін край страшэнны змей. Выкапаў ён сярод лесу ў гары глыбокую яму і лёг адпачываць.

Доўга ён адпачываў ці нядоўга — ніхто таго не памятае. А як устаў, дык адразу на ўвесь край закрычаў:

— Гэй, людзі — мужыкі і кабеты, старыя і малыя, — насіце мне кожны дзень даніну: хто гавядзіну, хто бараніну, а хто — свініну! Хто прынесе, той жыць будзе, а хто не — таго змей праглыне!

Напалохаліся людзі, пачалі насіць змею даніну.

Насілі, насілі, а потым глядзяць — і насіць няма чаго. Чыста згалелі. А змей быў такі, што без даніны не мог пражыць і гадзіны. Пачаў ён тады сам па вёсках лятаць, людзей хапаць — у нару да сябе цягаць...

Ходзяць людзі як непрытомныя, галосяць, не ведаюць, як ад ліхога змея збавіцца. Ніхто не можа даць яму рады, бо сіла ў змея такая, што кожнага з ног збівае.

А жыў у тым краі адзін чалавек. Не сказаць каб дужы, але смелы і здагадлівы. Звалі яго Васіль.

Аднойчы Васіль і кажа суседзям:

— Ну што ж, паспрабую хіба я са змеем сілаю памерацца!

— Дзе табе з ім сілаю мерацца! — адказваюць суседзі. — Дарэмна толькі загінеш.

— Нічога, — кажа Васіль, — у яго сіла, а ў мяне розум. Паглядзім, што мацней.

Запрог ён каня, узяў тоўстую доўбню і паехаў у лес да змея.

Убачыў яго змей, вытрашчыў свае зялёныя вочы і пытаецца:

— Чаго ты сюды прыехаў з гэтаю доўбняю?

— Цябе біць! — адказвае Васіль.

— Бач ты яго! — здзівіўся змей. — Уцякай лепш, пакуль не позна, бо як дыхну, як свісну, дык на нагах не ўстаіш, за сем вёрст адляціш!

Усміхнуўся Васіль і кажа:

— Не хваліся дарэмна, пудзіла ты старое, — я не такіх бачыў! Яшчэ паглядзім, хто з нас мацней свісне. Ну, свішчы!

Засвістаў змей, ды так моцна, што аж лісце з дрэў пасыпалася, лес зашумеў. А Васіль за дуб ухапіўся, стаіць сабе, і хоць бы што.

— Э,— кажа ён,— глупства! Хіба так свішчуць? Паслухай лепш, як я свісну. Толькі раю — завяжы сабе вочы, бо адразу наверх павылазяць. Збянтэжыўся змей. «Можа, і праўда,— думае,— лепш завязаць вочы».

Завязаў ён вочы анучаю.

— Ну, цяпер свішчы сабе!

Узяў Васіль доўбню, размахнуўся ды як свіснуў змею па галаве, дык у таго аж іскры з вачэй пасыпаліся.

Ачухаўся змей, дзівіцца на Васіля:

— Няўжо ты дужэйшы за мяне? Не можа таго быць! Давай яшчэ раз сілу паспрабуем.

— Давай,— згаджаецца Васіль.

Схапіў змей камень, сціснуў лапамі, ды так моцна, што аж пыл пасыпаўся.

— Нічога дзіўнага! — смяецца Васіль.— Вось ты паспрабуй сціснуць камень так, каб з яго вада палілася.

Развязаў Васіль торбу, выняў свежы сыр і сціснуў яго на ўсю сілу — сыраватка так і палілася...

Бачыць змей — Васіль і праўда дужэйшы за яго. Напалохаўся ён і кажа:

— Прасі ў мяне што хочаш, я табе ўсё дам.

— Нічога мне не трэба,— адказвае Васіль.— У мяне дома ўсяго больш, як у цябе.

— Не можа быць! — не верыць змей.

— Не верыш, дык паедзем паглядзім.

— Добра, паедзем.

Селі на воз і паехалі.

Тым часам у дарозе змею захацелася есці. Ubачыў ён чараду валоў пры лесе і кажа да Васіля:

— Схадзі злаві вала, перакусім трохі.

Пайшоў Васіль у лес і пачаў лыкі драць.

Чакаў, чакаў змей — няма ні Васіля, ні вала. Прышоў ён сам у лес.

— Што ты так доўга тут робіш? — пытаецца ў Васіля.

— Лыкі дзяру.

— Навошта?

— Хачу вярвак навіць ды на абед валоў з пяць злавіць...

— Навошта нам пяць валоў? Хопіць і аднаго!

Схапіў змей вала за карак і павалок да воза.

— А ты,— кажа Васілю,— прынясі дроў вала смажыць.

Сеў Васіль у лесе пад дубам і сядзіць сабе, люлькаю пыхкае.

Чакаў, чакаў яго змей — не дачакаўся. Зноў приходзіць да Васіля.

— Што ты так доўга тут робіш?

— Ды вось выбіраю дубы таўсцейшыя — хачу адразу з дзесятак прынесці.

— Навошта нам дзесяць дубоў? Хопіць і аднаго!

Вырваў змей самы тоўсты дуб і панёс да воза.

Засмажыў вала і кліча Васіля частавацца.

— Э,— кажа Васіль,— што з аднаго вала за наедак? Гэта мне на раз укусіць. Еш сам.

З'еў змей вала, і паехалі далей.

Пад'ехалі да Васілёвай хаты. Убачылі дзеці здалёк бацьку і закрычалі ад радасці:

— Тата едзе! Тата едзе!

А змей недачуў і пытаецца:

— Чаго там дзеці крычаць?

— А гэта яны радуюцца, што я цябе ім на абед вязу. Яны ў мяне даўно галодныя.

Спалохаўся змей, саскочыў з воза і як дуж кінуўся наўцёкі.

Але не разглядзеў дарогі — трапіў у балота. А балота было такое, што і дна не дастаць.

Праваліўся змей у балота ды там і захлынуўся.

СЫНОК-З-КУЛАЧОК

Жылі дзед і баба. І быў у іх сыноч. Ды такі малы, што з-пад шапкі не відаць. Не большы за кулак. Так дзед з бабай яго і звалі: сыноч-з-кулачок.

Паехаў аднойчы дзед араць, а бабе сказаў, каб згатавала абед ды прынесла яму на поле.

Баба згатавала абед ды кажа да сына:

— Каб ты быў большы, дык занёс бы бацьку абед за мяне. А так мне самой трэба ісці.

А сыноч падхрабрыўся і кажа:

— Давай, мама, занясу абед.

— Дзе табе данесці яго? — не верыць маці.

— Данясу!

Узяў сыноч-з-кулачок абед, паставіў у дзедзю лапаць, сам ззаду сеў і паехаў.

Едзе сабе і песенькі спявае. Прыехаў на поле, гукае бацьку:
— Тата, я табе абед прывёз!
Убачыў яго бацька, зарадаваўся:
— Малайчына, сыноч!
Сеў ён абедаць, а сын кажа:
— Тата, пасадзі мяне на саху, я араць буду.
— Як жа ты будзеш араць?
— А паглядзіш,— кажа сын.
Пасадзіў яго бацька на саху. Сыноч-з-кулачок узяў лейцы ў рукі і крыкнуў на каня:
— Но, сівы-буры!
І пачаў араць.
Ехаў дарогаю пан у брычцы. Убачыў ён такое дзіва.
— Прадай, дзед, мне свайго аратага,— кажа пан.
— Не, пане, не прадам: гэтай мой сыноч.
А пан прычачіўся як смала: прадай ды прадай!
— Я табе,— кажа пан,— дам шмат грошай.
Пачуў гэта сыноч, падбег да бацькі і шэпча яму:
— Прадавай, тата, толькі вазьмі ў пана за мяне жменю золата. Не бойся, я ад яго ўцяку...
Згадзіўся дзед і прадаў пану сына за жменю золата.
Узяў пан хлопчыка, пасадзіў у кішэнь і паехаў. «Вось,— думае,— добрага аратага нажыў. Гэтакага ні ў кога няма. Няхай зайздросцяць мне ўсе паны!»
Тым часам хлопчык прадраў панскую кішэнь, цішком вылез з яе ды выскачыў з брычкі. Пан нават і не пачуў. Паехаў сабе дамоў хваліцца дзіўным аратым.
Агледзеўся хлопчык, аж кругом яго густы лес.
Пахадзіў ён, пахадзіў па лесе і заблудзіўся.
А тут і вечар настаў. Сеў ён пад елкаю і плача.
Адукуль ні натрапіўся галодны воўк. Ухапіў ён хлопчыка і праглынуў яго.
Апамятаўся хлопчык, пачаў брыкацца ў воўчым жываце, пачаў крычаць:
— Гэй, воўк, нясі мяне дахаты!
— Не панясу,— кажа воўк.
— Нябось, панясеш, як надакучу табе.
— Паглядзім,— агрызнуўся воўк і пабег у поле шукаць авечак.
Прыбгае да чарады авечак, а хлопчык як крыкне з воўчага жывата:
— Гэй, пастухі, воўк па авечкі крадзеца!
Пачулі гэта пастухі, прагналі злудзея. Ды яшчэ і сабак нацкавалі на яго.
Прыбег воўк у лес і кажа хлопчыку:
— Вылазь вон!
— Не, не вылезу,— адгукнецца хлопчык.— Нясі мяне дадому.

— Не панясу! — злуецца воўк.

Выгаладаўся воўк ды зноў пайшоў шукаць спажывы. Але куды ні прыйдзе, усё няўдача: не дае яму хлопчык спакою.

Зусім схуднеў воўк, ледзьве ногі цягае. А хлопчык усё сваё права правіць:

— Нясі мяне дадому!

Бачыць воўк — няма рады: панёс хлопчыка дадому.

Прынёс да двара і кажа:

— Вылазь. Вунь твая хата.

— Не, — адказвае хлопчык, — нясі на двор.

Прынёс яго воўк на двор і зноў крычыць:

— Вылазь!

— Не, нясі ў сенцы.

Прынёс воўк яго ў сенцы.

Тут хлопчык выскачыў вон ды як закрычыць:

— Тата, хадзі воўка біць!

Выбег бацька з качаргою і забіў воўка. Шкуру злупіў і бабе футра пашыў. А баба сасмажыла за гэта дзеду і сынку гуся.

Тут і казка ўся.

РАЗУМНАЯ ДАЧКА

Жыў адзін бедны чалавек з жонкаю. Нарадзілася ў іх дачка. Прышлося спраўляць радзіны. А ў чалавека таго ні хлеба, ні да хлеба. Чым гасцей частаваць?

Пайшоў бядняк на рэчку па ваду. Аж бачыць — ляжыць у кустах цялушка. Ды такая слабая, лядаштая, што сама і не ўстане.

Прынёс ён цялушачку дахаты і кажа жонцы:

— Давай зарэжам яе: будзе чым гасцей пачаставаць.

Спадабалася жонцы цялушачка — такая рыжанькая ды лысенькая.

— Не, — адказвае яна, — хай лепш гадуецца.

— Дык жа яна зусім кволенькая. Яе, відаць, нехта знарок выкінуў, каб у хляве не здохла.

— Нічога, можа, як і выгадуем. Падрасце дачка — будзе ёй малако.

Паслухаў чалавек жонку, і пачалі яны гадаваць цялушачку.

Акрыяла тая, расце як на дражджах. І дачка таксама расце як на дражджах. Ды такая разумніца ўдалася, што і старыя ахвотна слухаюць яе.

Выгадавалася з лысенькай цялушачкі слаўная карова.

Падрасла дзяўчынка, стала ёй сем гадоў, пачала сама пасвіць карову.

Загледзеўся аднойчы багаты сусед на карову бедняка.

— Адкуль у цябе такая добрая карова? — пытаецца.

Бядняк і расказаў яму ўсё, як было.

— Эге, — кажа багацей, — дык гэта ж мая цялушка! Гэта я выкінуў яе — не думаў, што яна на ногі ўстане. Не, тады я забяру сваю карову назад...

Зажурыўся бедны чалавек.

— Я ж яе гадаваў, — кажа. — І яна цяпер мая.

Не згаджаецца багаты:

— Не аддасі па-добраму, — пойдзем да пана на суд.

Што рабіць? Пайшлі да пана на суд.

Багаты падаў пану руку, прывітаўся: ведама, багаты з багатым свае людзі. Пан кажа яму:

— Садзіся ў мяне.

Багаты сеў у крэсла, а бедны стаіць ля парога, шапку зняўшы. Пан на яго і не глядзіць.

— Ну, што добрага скажаш? — пытаецца пан у багатага.

— Ды вось, пане, якая справа, — пачаў скардзіцца багаты. — Сем гадоў таму назад гэты чалавек забраў маю цялушку і цяпер не аддае...

Выслухаў пан і бедняка. А потым кажа ім:

— Добра. Суд мой будзе такі. Загадаю вам тры загадкі: што на свеце сыцей за ўсё? што на свеце салатзей за ўсё? што на свеце шпарчэй за ўсё? Хто адгадае, таму і карова застанеца. А цяпер ідзіце дахаты, падумаіце. Заўтра прыйдзеце з адгадкамі.

Вярнуўся бедны чалавек дахаты, сеў і плача.

— Чаго ты, тата, плачаш? — пытаецца дачка.

— Ды так і так, — адказвае бацька, — хоча багаты сусед адабраць у нас карову. Пайшлі мы з ім да пана на суд. А той загадаў нам тры загадкі. Хто з нас адгадае, таму і карова застанеца. Дзе ж мне адгадаць тэя загадкі!

— А якія, тата, загадкі? — пытаецца дачка.

Бацька сказаў.

— Нічога, тата, не турбуйся, — кажа дачка. — Кладзіся спаць. Раніца за вечар мудрэйшая: заўтра што-небудзь прыдумаем.

А багаты прыйшоў дадому і радуецца:

— Ну, баба, карова будзе наша! Трэба нам з табою толькі адгадаць тры загадкі: што на свеце сыцей, што салатзей і што шпарчэй?

— Вось дзіва! — усміхнулася жонка. — Тут і адгадаць няма чаго. Сыцей за нашага рабога парсюка нікога на свеце няма. Салатзей за

ліпавы мёд ад нашых пчол таксама няма нічога. А шпарчэй за нашага гнедага жарабца ніхто не зможа бегчы: ён жа як памчыцца, дык і вецер не дагоніць!

— Праўда,— згадзіўся мужык,— так я і скажу пану.

Назаўтра прыходзяць бедны з багатым да пана.

— Ну што: адгадалі мае загадкі? — пытаецца пан.

Багаць выйшаў наперад:

— Ды тут і адгадаць няма чаго: нікога і нічога на свеце няма сыцей за майго рабога парсюка, салатзей за ліпавы мёд ад маіх пчол і шпарчэй за майго гнедага жарабца.

— А ты,— пытаецца пан у бедняка,— адгадаў?

— Адгадаў, пане: няма нічога сыцей за зямлю, бо яна ўсіх корміць; няма нічога салатзей за сон, бо хоць якое гора, а заснеш, дык і забудзешся; і няма нічога шпарчэй за людскія думкі, бо сам ты яшчэ тут, а думкі ўжо далёка-далёка...

Правільна адгадаў бедняк! Прышлося пану прысудзіць яму карову.

— Хто цябе навучыў так адказваць на мае загадкі? — пытаецца пан у бедняка.

— Мая дачка-сямігодка.

Здзіўўся пан: не можа таго быць, каб такая малая беднякова дачка адгадала яго загадкі! Захацелася яму паглядзець разумную дзяўчынку. Пройхаў ён аднойчы да бедняка, а той якраз з жонкаю ў полі быў. Сустрэла пана беднякова дачка-сямігодка.

— Дзяўчынка,— пытаецца пан,— да чаго мне коней прывязаць?

Паглядзела дзяўчынка на сані і калёсы, што стаялі на двары, і кажа:

— Можаш да зімы прывязаць, а можаш і да лета.

Пан і вочы вылупіў: як гэта можна коней прывязаць да зімы або да лета? Смяецца, відаць, з яго гэтае дзяўчо!

— Ну хоць да саней прывяжы, а хоць да калёс,— растлумачыла дзяўчынка.

Бачыць пан: беднякова дачка сапраўды надта разумная. Не гонар гэта пану. Дачуюцца людзі, што яна разумнейшая за яго, тады хоць з маёнтка ўцякай.

Пагаварыў пан з дзяўчынкай і паехаў, а ёй сказаў, каб увечары бацька да яго ў маёнтак прыйшоў. Прышоў увечары бедняк да пана.

— Нішто,— кажа пан,— разумная твая дачка.— Але я ўсё ж разумнейшы.

Даў пан бедняку рэштата як.

— На,— кажа,— занясі дачцэ і скажы, каб яна пасадзіла на іх квактуху і вывела мне да заўтра куранят на сьнеданне. А не зробіць гэтага — загадаю бізуноў даць.

Прышоў бедняк дахаты засмучаны. Сеў на лаве і плача.

— Чаго ты, тата, плачаш? — пытаецца дачка.

— Ды вось, дачушка, бяда якая: загадаў табе пан новую загадку.

— Якую?

Бацька паказаў дачцэ рэшата з яйкамі:

— Скажаў, каб ты на гэтыя яйкі квактуху пасадзіла і вывела куранят да заўтра яму на сьнеданне. Хіба ж гэта можна зрабіць?

Дачка падумала і кажа:

— Нічога, тата. Заўтра што-небудзь прыдумаем. А пакуль што бяры, мама, гэтыя яйкі, пячы яечню на вячэру.

Раніцай дачка кажа бацьку:

— На табе, тата, гаршчок, ідзі да пана. Скажы, каб ён за дзень ляда высек, выкарчаваў і ўзараў, проса пасеяў, зжаў і змалціў ды ў гэты гаршчок насыпаў — куранят карміць.

Пайшоў бацька да пана, падаў яму гаршчок і сказаў усё, як дачка загадала.

Пан падкруціў вусы, паморшчыўся і кажа:

— Разумная твая дачка, ды я ўсё ж разумнейшы!

Узяў ён тры сцяблінкі льну, падаў бедняку:

— Скажы дачцэ, каб яна да заўтра гэты лён сцерла, спрала, выткала і пашыла мне кашулю.

Вярнуўся бацька дахаты засмучаны. Дачка пытаецца:

— Што сказаў табе пан?

Падаў бацька ёй тры сцяблінкі льну і раскажаў, што пан загадаў.

— Нічога, — адказвае дачка, — кладзіся, тата, спаць: заўтра што-небудзь прыдумаем.

Назаўтра дае дачка бацьку тры кляновыя дубчыкі і кажа:

— Занясі пану і папрасі: няхай ён іх пасадзіць, за адну ноч вырасьціць і зробіць варштат для кросен, каб было на чым яму палатно для кашулі выткаць.

Пайшоў бедняк да пана, падаў тры дубчыкі і сказаў, як дачка навучыла.

Пачырванеў пан і кажа.

— Разумная твая дачка — нічога не скажаш. Ды я ўсё ж разумнейшы! Перадай жа ты ёй, каб яна да мяне не пехатою прыйшла, не на кані прыехала, не голая і не адзетая, і каб падарунак мне прынесла, а я каб не мог яго прыняць. Калі зробіць усё гэта, то вазьму яе за дачку, вырасце — паняй будзе! А не зробіць — дрэнна ёй будзе...

Вярнуўся бацька дахаты яшчэ больш засмучаны.

— Ну што табе, тата, пан сказаў? — пытаецца дачка.

— Ды вось, дачушка, нарабіла ты сваімі адгадкамі бяды і нам і сабе...

Расказаў ёй бацька, што пан загадаў. Дачка засмяялася:

— Нічога, тата. Як-небудзь абдурым пана і на гэты раз. Злаві ты мне толькі жывога зайца.

Пайшоў бацька ў лес, паставіў сіло і злавіў зайца.

Дачка закруцілася ў рыбацкую сетку замест сукенкі, села на кіёк і паехала з зайцам да пана.

Пан стаіць на ганку і дзівіцца: зноў перахітрыла яго беднякова

дачка! Узлаваўся ён і нацкаваў на яе сабак — думаў, тыя разарвуць разумніцу. Дзяўчына выпусціла з рук зайца — сабакі і памчаліся за ім.

Падышла яна да пана.

— Лаві,— кажа,— свой падарунак: вунь у лес пабег...

Прышлося пану ўзяць разумную дзяўчынку за дачку.

Паехаў неўзабаве пан за граніцу, а дзяўчынцы сказаў:

— Глядзі ж, каб ты тут без мяне не судзіла маіх людзей, бо дрэнна табе будзе.

Засталася дзяўчынка адна ў маёнтку.

Здарылася ў гэты час такая справа. Пайшлі два дзядзькі на кірмаш. Адзін купіў калёсы, другі — кабылу. Запрэгли кабылу ў калёсы і паехалі дамоў. Па дарозе спыніліся адпачыць. Ляглі і паснулі. А як прачнуліся, бачаць: бегае ля калёс малое жарабятка. Дзядзькі заспрачаліся. Той, чые калёсы былі, кажа: «Жарабя маё,— гэта мае калёсы ажарабіліся!» А той, чыя кабыла, сваё даводзіць: «Не, жарабя маё,— гэта мая кабыла ажарабілася!» Спрачаліся, спрачаліся ды парашылі ехаць да пана на суд. Прыехалі, а пана няма дома.

— Рассудзі хоць ты нас,— просяць дзядзькі прыёмную панскую дачку.

Даведалася дзяўчынка, што ў іх за справа, і кажа:

— Няхай той з вас, чыя кабыла, выпража яе з калёс ды вядзе ў руках, а той, чые калёсы, няхай цягне іх на сабе ў другі бок. За кім жарабя пабяжыць, той яго і гаспадар.

Дзядзькі так і зрабілі. Жарабя пабегла за кабылаю. На гэтым і спрэчка ў іх скончылася.

Вярнуўся пан з-за граніцы і дачуўся, што разумная дзяўчынка без яго суды судзіла. Узлаваўся ён, нарабіў крыку:

— Што ж ты не паслухала мяне? Бяры сабе з маёнтка, што пажадаеш, ды ідзі дахаты, каб я цябе больш не бачыў!

— Добра,— кажа дзяўчынка.— Але мне хочацца на адыход цябе віном пачаставаць.

— Частуй,— буркнуў пан.— Толькі хутчэй.

Напаіла яго дзяўчынка віном, пан і заснуў без памяці. Загадала тады яна слугам запрэчы каня, палажыла ў карэту пана і павезла дахаты. Дома з бацькам зняла яго з карэты ды перанесла ў сенцы на салому.

— Вось табе,— кажа,— пасцель замест пярынаў. Ачухвайся тут.

Прачнуўся назаўтра пан, разглядаецца — дзе ж гэта ён? Убачыў сваю прыёмную дачку, якую прагнаў, і пытаецца:

— Чаму я тут, у бруднай мужыцкай хаце, ляжу?

— Ты сам так захацеў,— смяецца дзяўчынка.— Ты сказаў мне: «Бяры сабе з маёнтка, што пажадаеш, ды ідзі дахаты». Я і ўзяла цябе. Уставай ды ідзі замест бацькі паншчыну адбываць. Ты мужык дужы, работнік з цябе будзе нядрэнны.

Пачуўшы гэта, пан усхапіўся на ногі і так драпануў, што толькі яго і бачылі. Нават ад коней з карэтаю адрокся.

ЯК СЦЁПКА З ПАНАМ ГАВАРЫЎ

Жыў некалі адзін пан, ды такі злосны, што бяда: ніхто не мог яму дагадзіць. Усе яго баяліся, як чорта. Бывала, прыйдзе хто да яго што-небудзь прасіць, а ён як крыкне: «Што скажаш?», дык той ад страху забудзецца і аб сваёй просьбе.

— Нічога, паночку, усё добра, — адказвае бядак калоцячыся.

— А па добрым што?

— Не ведаю, паночку...

— На стайню яго, галгана! — раве пан. — Даць яму розаг, каб больш сюды не хадзіў!

Іначай пан і не ўмеў з людзьмі гаварыць. І людзі баяліся з ім гаварыць, бо скажаш што не так, не па шэрсці, — да смерці засячэ.

Аднойчы гуляў пан у карты і выйграў у суседняга пана маёнтак. Было гэта вясною. Сабраўся пан ды паехаў аглядаць свой новы маёнтак. Як паехаў, дык і застаўся там на ўсё лета: вельмі ж яму спадабаўся новы маёнтак. Праўду бо кажуць, што новае сіта на калочку вісіць, а старое пад лавай ляжыць.

Тым часам у старым маёнтку нарабілася шмат бяды. «Як жа, — думае аканом, — сказаць пану пра бяду?» Сам ехаць да яго баіцца. Надумаўся ён паслаць каго з дваровых. Ды няма ахвотніка. Каму хочацца дастаць ад пана лішніх розаг?

А жыў там адзін чалавек. З выгляду так сабе — недалужны, затое на язык бойкі: за словам у кішэнь не лезе. Імя ён меў Сцяпан, але ўсе звалі яго проста Сцёпка. Малы, бач, ён быў ростам і шчуплы.

Дачуўся Сцёпка, што аканом шукае пасланца да пана, прыйшоў да яго і кажа:

— Пашліце мяне — я ўмею з панам гаварыць.

Рад аканом, чуць не цалуе Сцёпку. Даў ён яму хлеба, сала, цэлюю жменю медзякоў і выправіў у дарогу.

Ідзе Сцёпка, медзякамі пазвоньвае, ніводнай карчмы не мінае.

Доўга ішоў ён ці коратка, прыходзіць нарэшце ў новы маёнтак. Хацеў Сцёпка проста ў панскі дом ісці, ды лёкай спыніў:

— Ты чаго, валацуга, цягаешся!

І нацкаваў на яго сабак.

Сцёпка дастаў з торбачкі кавалак хлеба, кінуў сабакам. Тыя і перасталі брахаць. Тады Сцёпка зноў падышоў да ганка.

— Што табе трэба? — крычыць лёкай. — Тут сам пан живе!

Сцёпка пакланіўся лёкаю і кажа:

— А мой паночку, а мой даражэнькі, вось жа мне і патрэбен гэты сам-пан. Я прыйшоў да яго са старога маёнтка.

Лёкай памякчэў.

— Добра, — кажа, — я далажу пану пра цябе. Але скажы ж ты мне, адкуль ты ведаеш, што і я — пан?

— Гм, — хітра кашлянуў Сцёпка, — бачу: ты пан, не пан, а так сабе, паўпанак, бо ў цябе лоб нізкі, нос слізкі, от і відаць, што лізаў панскія міскі.

Узлаваўся лёкай, схпіў Сцёпку за каўнер ды давай тузаць. Ubачыў гэта пан з акна і паклікаў лёкая да сябе.

— Які там хлоп¹? — пытаецца пан у лёкая.

— Ды валацуга нейкі са старога панскага маёнтка, — адказаў лёкай і нізка пакланіўся пану.

Пан успомніў, што даўно не быў у старым маёнтку.

— Пакліч яго сюды, — загадаў ён лёкаю.

Пабег лёкай клікаць Сцёпку, а той дастаў капшук, набіў люльку тытунём ды пачаў агонь крэсіць. Выкрасіў агню, закурыў люлечку. Курыць ды паплёўвае на чысты панскі ганак.

— Ідзі ў пакоі, цябе пан кліча! — крычыць яму лёкай.

— Не трасца пана трасе, пачакае, — адказвае Сцёпка і пакурвае сабе люлечку.

— Ды хутчэй жа ты! — злуецца лёкай, — а то пан цябе розгамі засячэ...

— Не засячэ! Вось дакуру люльку, тады і пайду.

Чакаў, чакаў пан Сцёпку, не дачакаўся. Кліча зноў лёкая:

— Чаму хлоп не ідзе?

— Люльку, пане, курыць.

Пан узлаваўся:

— Гані яго сюды!

Сцёпка дакурыў люльку, выбіў з яе попел, схаваў за пазуху і толькі тады падаўся памаленьку ў панскія пакоі. Лёкай бяжыць наперадзе, адчыняе Сцёпку дзверы, як пану.

Увайшоў Сцёпка да пана і закашляўся пасля моцнага тытуню. Кашляе, а пан чакае, толькі злосна вачыма зіркае. Адкашляўся сяк-так Сцёпка і кажа:

— Добры дзень, паночку!

— Што скажаш? — хмурыцца пан.

— Усё добра, паночку.

— А па добрым што?

— Ды вось, паночку, прыслаў мяне аканом. Бачыце, панскі сцізорык зламаўся.

¹ Хлоп — халоп, абразлівая клічка прыгонных сялян.

- Які сцізорык?
- Ды, мабыць, той, якім пану пер'і вастрэлі.
- Як жа яго зламалі?
- Кажуць жа, пане, што без начыння і лапця не спляцеш. А ўсялякае начынне пры рабоце псуецца. Вось так і панскі сцізорык. Хацелі пану на боты злупіць з выжла¹ шкуру, узялі сцізорык. Але на панскім выжле вельмі ж моцная шкура была. Ну, сцізорык і зламаўся.
- Якога выжла? Што ты пляцеш, галган? — закрычаў злосна пан і хацеў ужо загадаць слугам, каб забралі Сцёпку на стайню і далі розаг. Але Сцёпка пачаў расказваць далей:
- Панскі выжал, гэта той самы, можа, пан памятае, што ўскочыў быў у студню, а Мікіту пасылалі даставаць, дык ён утапіўся там. Эге ж, той самы выжал, што пан любіў яго браць на паляванні. Здаецца, калі не мыляюся, пан аддаў за таго выжла суседняму пану трох мужыкоў...
- Што ж, мой лепшы выжал здох?
- Здох, пане.
- З чаго ж ён здох?
- Каніны аб'еўся, дык адразу і ногі выпруціў.
- Якой каніны?
- Ды мяса жарабца.
- Якога жарабца?
- Панскага ж буланага жарабца, з лысінаю.
- Што ж, і ён здох?
- Здох, пане. А шкада, добры жарабец быў.
- О, я нешчаслівы!
- Э, пане, чаго вельмі турбавацца. Ужо ж ведама, калі жарабятка ўродзіцца з лысінкаю, то яно ці здохне, ці яго воўк з'есць.
- З чаго ж жарабец здох?
- Падарваўся, мабыць.
- Што ж на ім рабілі? Шпарка ездзілі, ці што?
- Ды не, пане, на ім не ездзілі, ён заўсёды на стайні стаяў.
- А што ж?
- Ваду, пане, вазілі.
- Але ж нашто была тая вада?
- Людзі ж кажучь, паночку, што як топішся, дык і за брытву ўхопішся. Як загарэўся панскі свінушнік, дык аканом загадаў і на жарабцы ваду вазіць.
- Што ж, і свінушнік згарэў?
- Згарэў, пане.
- Як жа ён загарэўся?
- Бачыш, пане, ён быў блізка каля аборы², дык ад яе і загарэўся.

¹ *Выжал* — паляўнічы сабака.

² *Абора* — хлёў.

- То і абора згарэла?
 — Згарэла, пане, як свечка.
 — З чаго ж яна загарэлася?
 — Вось гэтага, паночку, добра не ведаю: ці ад абозні, ці мо ад пакояў.
 — О, то і пакоі згарэлі?
 — Згарэлі, пане, начыста, от быццам хто языком злізаў.
 — І ўвесь двор згарэў?
 — Увесь, пане: чыста, гладка, хоць рэпу сей.
 Ухапіўся пан за галаву ды давай божкаць.
 — Але з чаго ж загарэліся пакоі? — зноў пытаецца пан у Сцёпкі.
 — Ад свечак, пане.
 — Для чаго ж паліліся свечкі?
 — Ну як жа, пане, вядома, заўсёды свечкі паляць, як хто памрэ.
 — Хто ж там памёр?
 — Вечны пакой, каб ёй на тым свеце лёгка ікнулася,— пані памерла.
 — Што, што ты кажаш?.. Пані памерла?!
 Пачуўшы такія навіны, пан зваліўся з крэсла, а Сцёпка закурыў люльчку ды падаўся сабе дахаты.

ПАН І КАЗАЧНІК

Адзін багаты пан вельмі любіў слухаць казкі. Бывала, хто яму што ні нахлусіць — ён з усім згаджаецца.

Захацелася таму пану паслухаць хоць адну казку, якой бы ён не паверыў. Абвясціў ён усюды: «Хто раскажа мне такую казку, каб я сказаў: «Лжэш», таму дам талерку золата».

Знайшоўся адзін такі казачнік. Звалі яго Янқам. Прышоў ён да пана:

— Стаў, пане, талерку золата, буду казку казаць!

Паставіў пан на падлозе талерку золата, а сам рассеўся ў крэсле і закурыў люльку з доўгім цыбуком.

— Ну, кажы. Толькі глядзі, каб замест золата розаг не дастаў.

Прысеў Янка на кукішках перад талеркай і пачаў гаварыць!

— Чаго, панок, на свеце не бывае. Вось якая аднойчы са мною прыгода трапілася. Было гэта тады, калі мой бацька яшчэ і на свет не радзіўся. Жыў я з дзедам. Рабіць дома няма чаго, дык дзед аддаў мяне да аднаго гаспадара пчол пасвіць. А было ў таго гаспадара аж пяцьдзсят раёў пчол. Кожнага дня раніцай трэба ўсіх пчол пералічыць ды на пашу гнаць. А ўвечары прыгнаць, зноў пералічыць, падаіць і ў вуллі пазаганяць. Бо гаспадар мне цвёрда сказаў: «Калі хоць адну пчалу згубіш, то не заплачу табе за цэлы год». Вось якая гэта нялёгкая работа была!

— Усё можа быць, — згаджаецца пан.

Зірнуў Янка на талерку золата ды кажа далей:

— Аднаго разу прыгнаў я пчол з пашы, пералічыў: няма адной пчалы... Бацейкі! Бяда будзе! Я бягом назад — пчалу шукаць. А ўжо і змяркацца пачало. Пабегаў туды-сюды — няма пчалы. Аж раптам чую: недзе пчала раве. Я туды. Гляджу, а там, за ракою, сем ваўкоў апанавалі маю пчалу. Яна ж, небарака, адбіваецца ад іх з усяе сілы, не здаецца ваўкам. Кінуўся я пчале на дапамогу. Прыбег да ракі — перавозу няма. Што рабіць? А тут вось-вось ваўкі пчалу разарвуць. Я гэта, доўга не думаючы, схпіў сябе за чуб, разгойдаўся ды — гоп цераз раку! Але не даляцеў да другога берага — пляснуўся проста пасярод ракі. І як камень пайшоў на дно. Ачухаўся сяк-так, пачаў дарогу шукаць, каб наверх выйсці. А тут, як на ліха, на дне ракі нехта агню наклаў ды такога куродыму нарабіў, што дым вочы выядае, нават рыба чмыхае насамі. І дарогі з-за куродыму не відаць. Іду гэта я вобмацкам, аж бачу: мядзвездзь стаіць. Хацеў я ўхапіць яго за хвост, ды ён да мяне галавою павярнуўся. Я гэта засунуў яму руку ў горла, дабраўся да хваста і ўхапіўся за яго. Мядзвездзь напужаўся ды як ірванецца наверх, — так і выцягнуў мяне. Сам пабег з перапуду ў лес, а я застаўся на беразе, ды не на тым, што трэба. Тут я зноў ухапіў сябе за чуб, разгойдаўся яшчэ мацней, чым першы раз, і — гоп на другі бераг!

— Свет вялік, — кажа пан, — можа, і праўда.

— Праўда, то праўда, пане, хоць і шчарбатая. Ну, дык вось. Пераскочыў я на другі бераг, але з разгону як грывнуўся аб зямлю, дык па пояс і ўвяз. Я і туды, і сюды — не вылезці. Без рыдлёўкі, думаю, нічога не зробіш. Пабег дадому, схпіў рыдлёўку ды назад. Адкапаў сябе ды бягу пчале на дапамогу. Прыбег, адагнаў ваўкоў, а пчала ўжо і ногі выпруціла: задушылі яе ваўкі, пакуль я бегаў туды-сюды. Што ж рабіць? Накрыў я пчалу галінкаю, каб ваўкі не з'елі, а сам пайшоў да гаспадара: «Бяда, — кажу, — здарылася». — «Што за бяда?» — пытаецца гаспадар. — «Ваўкі пчалу задушылі...» — Як узлуецца гаспадар, як затупае на мяне. — «Цяпер табе за год работы ні гроша не дам!» Маўчу я. Вінаваты. Гаспадар пазлаваўся ды пытаецца: — «А ваўкі яшчэ не з'елі пчалу?» — «Не», — кажу. — «Ну то добра, што хоць пчала цэлая. Паедзем забяром». Запрэгли мы дзве пары валоў — паехалі. На лузе абялілі пчалу, пасеклі

на кавалкі ды прывезлі мяса дамоў. Дома пасалілі — аж дванаццаць кадушак насалілі! Цэлы год тое мяса з гаспадаром елі.

— Свет вялік,— кажа пан,— можа, і праўда.

— Ну, а як скончыўся год, гаспадар выгнаў мяне і ні гроша не даў. Толькі выпрасіў я ў яго кавалак воску. Зляпіў я з воску кабылку, сеў і паехаў да дзеда, бо бацькі ў мяне ўсё яшчэ не было. Еду, еду — прыехаў у лес. А тут і есці захацелася. Панюхаў носам — чую: на хвойцы печаным пахне. Пад'ехаў я да хвойкі, аж там, у дупле, печаныя дзятлы пішчаць. Ну, голад не цётка. Палез я ў дупло па дзятлоў. Лезу рукою — не ўлез, лезу нагою — не ўлез, лезу галавою — не ўлез, кінуўся ўсім тулавам — улез. Наеўся дзятлоў, колькі хацеў, ды назад. Лезу рукою — не вылез, лезу нагою — не вылез, лезу галавою — не вылез, усім тулавам кінуўся — таксама не вылез. Успомніў я, што ў гаспадара за лаваю сякера тырчыць. Пабег, узяў сякерку, прасек у дупле большую дзірку і вылез.

— Свет вялік,— кажа пан,— можа, і праўда.

— Вылез я, сеў на кабылку, сякерку за пояс заткнуў і далей еду. А сякерка цюк ды цюк, цюк ды цюк... Раптам кабылка стала і ні з месца. Азірнуўся я,— палавіны кабылкі няма: адсекла яе сякерка! Бадай цябе ліха! Выразаў я ракітавы дубец, сшыў кабылку ды зноў еду. А ракіта тая як расці ды расці — вырасла да самага неба. Ну, думаю, палезу на неба, пагляджу, што там робіцца.

Пан перастаў пыхкаць люлькай:

— І што ж ты там бачыў на небе?

— Шмат чаго, пане, бачыў. Іду гэта па небе, аж у адной хаце святыя вечарынку спраўляюць: п'юць, гуляюць, вясёлыя песні спяваюць. Хацелася мне зайсці да іх, але ж не, думаю: з п'янымі лепш не чапайся, а то яшчэ грымакоў нашпыляюць. Іду далей. У другой хаце святы Мікола храпе пад сталом як пшаніцу прадаўшы. Відаць, добра гарэлкі нажлукціўся.

— Свет вялік, можа, і праўда,— кажа пан.

— Дзіва што праўда! Я ж на свае вочы бачыў. Заглянуў я да Міколы, думаў, можа, пажыўлюся чым. Ды дзе там! Бутэльнікі на стале пустыя, хлеба ні крошкі. Пакруціўся я, бачу: валяецца каля гаспадара залатая шапка. Вазьму, думаю, хоць Міколаву шапку. Зайду дзе па дарозе ў карчму, мяне за яе і накормяць. Узяў шапку ды назад. Тым часам Мікола прачнуўся, пачаў шукаць шапку. А яе няма. Нарабіў ён крыку, зыку... Трэба дадому ўцякаць, думаю, бо як зловяць — бяды не мінеш. А тут ніяк не знайду таго месца, дзе ракіта на кабылцы расце. Я і туды, і сюды — няма ракіты. Аж бачу: у гумне святыя грэчку веюць, мякіна так і рассыпаецца па ўсім небе. Я гэта давай яе лавіць ды вярнуць віць. Звіў, прывязаў адным канцом да неба і пачаў спускацца на зямлю. Спусціўся да другога канца вярнуці, а зямлі ўсё не відаць. Вішу між небам і зямлёю. Добра яшчэ, што пры мне сякерка была. Я гэта адсяку канец вярнуці, знізу падтачу ды спускаюся далей.

— Свет вялік,— кажа пан,— можа, і праўда.

— Тачыў гэтак, тачыў, ды не агледзеўся, як прамінуў зямлю і апынуўся ў пекле. Іду гэта я па пекле, разглядаю, як там і што. Аж бачу... панаў бацька-нябожчык — худы, босы, абшарпаны — свіней пасе.

Пан вылупіў вочы, люлька выпала з зубоў.

— Лжэш, хаме! — закрычаў ён.— Не можа таго быць, каб мой бацька свіней пасвіў!

А Янка цап за талерку з золатам ды за дзверы!

ЧАМУ ВАЎКІ ЗВАНКА БАЯЦЦА

Служыла ў станавога¹ лісіца і пільна сваю службу выконвала. Няведама, чым і як яна служыла, але, мабыць, яму курэй на абед дастаўляла. Аднаго разу станава кажа лісіцы:

— Прасі ў мяне чаго хочаш за сваю службу, і я ўсё табе дам.

Думала, думала лісіца, чаго б тут лепш папрасіць, ды і кажа яму:

— От я б прасіла ў пана, штоб пан мне даў свой званок, штоб, калі я пайду дзе, усе баяліся мяне, як пана станавога.

Згадзіўся станава на гэта, дае ёй званок і кажа:

— Глядзі ж, штоб ты яго не страціла; страціш ці аддасі каму — я з цябе шкуру здзяру.

Пабажылася лісіца, што нікому не аддасць, не страціць, і пайшла сабе гуляць па свету. Дзе толькі хто ні пачуе званок, усякі баіцца яго і дае лісіцы, што яна ні скажа. Паведаў воўк, што лісіца дабыла сабе ў станавога званок, і што яе кожны баіцца, і даюць ёй, чаго яна толькі не захоча, прыйшоў да лісіцы і просіць яе, штоб яна і яму дала хоць на часок гэты званок. Не хацела лісіца даваць, але надта ўжо стаў яе воўк прасіць.

— Ну, кум,— кажа лісіца,— на, бяры, але калі дзе страціш, то глядзі ж, бо станава з цябе і з мяне здзярэ за яго шкуру.

¹ Станава прыстаў — у дарэвалюцыйнай Расіі паліцэйскі чыноўнік.

Узяў воўк званок ды і пабег скарэй дастаць чаго. Прыбягае на поле к пастухам і кажа:

— От мяне станывы прыслаў, штоб вы яму далі самага лепшага барана, а не дасцё, то ён сам зараз прыедзе і вас у халодную¹ пасадзіць.

Не паверылі воўку пастухі і давай біць яго, нацкавалі сабак, білі, білі — званок адабралі. Прапаў званок, плача воўк, ідзе да лісіцы і расказвае, што так і так. Заплакала і лісіца, але што зрабіць? Трэба ўжо памінаць як і звалі званок станавога.

З таго часу як толькі воўк пачуе дзе званок, то ён думае, што гэта станывы едзе яго шукаць, і як жыў скарэй уцякае ад званка.

ЯК КСЯНДЗЫ ВЫЛЕЧЫЛІСЯ

Жылі-былі тры ксяндзы. Растаўсцелі яны так, што бяда. Што ні рабілі, якіх лекаў ні ўжывалі — нічога не памагае.

Паралі ім дактары на воды ехаць: можа, кажуць, вада з вас лішняе сала выцягне...

Пайшлі ксяндзы па людзях грошы збіраць на дарогу. Зайшлі да аднаго чалавека. Звалі таго чалавека Адасём. Усё жыццё рабіў ён у панскім бровары² і надта быў здатны на ўсялякія выдумкі.

Выслухаў Адась тоўстых ксяндзоў, падумаў крыху, а потым і кажа:

— Навошта вам, паны ксяндзы, самім па людзях хадзіць. Пажывіце ў мяне трохі, а я за вас зраблю гэтую работу.

— Добра, — кажуць ксяндзы. — Для нас гэта яшчэ лепш, бо нам самім цяжка хадзіць.

Прынёс Адась гарэлкі, пачаў ксяндзоў частаваць.

П'юць ксяндзы, хваляць гаспадара: вось жа які добры чалавек знайшоўся — нічога для божых служкаў не шкадуе!

Напіліся дармовай гарэлкі і захрапелі на ўсю хату.

Пакінуў іх гаспадар, а сам пайшоў да сваіх сяброў — броварскіх рабочых.

¹ Халодная — турма.

² Бровар — вінакурны завод.

— Так і так,— кажа,— памажыце, хлопцы, тоўстых ксяндзоў вы-лечыць...

— Гэта мы можам,— адказваюць сябры.— Чым мы не дактары?

Прыйшлі яны да Адася, пераадзелі п'яных сонных ксяндзоў у рабо-чую вопратку і ўвечары перанеслі іх у панскі бровар.

Назаўтра прачухаліся ксяндзы. Глядзяць — дзе ж гэта яны? Пагля-дзелі адзін на аднаго і яшчэ больш дзіву даліся: замест сутанаў на іх парванья сялянскія світкі, на нагах стапанья апоркі... Усё такое ж, як у рабочых панскага бровара!

Але не доўга дзівіліся ксяндзы. Падышоў да іх панскі прыганяты ды як крыкне:

— Вы чаго тут паразлягаліся? Марш бульбу насіць у катлы!

Прыганяты падумаў, што гэта пан новых рабочых наняў. А тыя прыйшлі сюды адлежвацца, а не работу рабіць.

Хацелі ксяндзы заспрачацца з прыганятым, ды той і гаварыць не даўся, а пачаў свянціць іх бізуном.

Ксяндзы заенчылі:

— Мы не рабочыя, а ксяндзы!

— Э, дык вы яшчэ і жартаваць уздумалі!

І прыганяты зноў пачаў лупіць іх, яшчэ мацней.

Круціліся, круціліся ксяндзы, бачаць — рады няма.

— Пойдзем, пойдзем,— кажуць,— на работу.

— Вось так бы адразу і гаварылі! — супакоіўся прыганяты.— А то выдумалі — ксяндзы.

Падумалі ксяндзы: «А і праўда: можа, гэта ім толькі прыснілася, што яны былі ксяндзамі?»

Пайшлі яны бульбу насіць. Узваляць ім рабочыя на плечы па мяшку — тыя крэкчуць, а нясуць, толькі касавурацца на прыганята-га з бізуном. Да паўдня цэлы капец бульбы перанасілі: дужыя былі ксяндзы!

Пасля абеду даў ім прыганяты новую работу — дровы пілаваць. А дровы трапіліся дубовыя, сукаватыя. Пілююць ксяндзы і ўсё на сон-ца паглядаюць: ці скоро вечар?

Дачакаліся сяк-так вечара і, не еўшы, тут жа каля цёплага катла паснулі як забітыя.

Назаўтра ўсхапіліся, паелі трохі бульбы разам з рабочымі ды за пілу: баяцца, каб зноў прыганяты не адлупцаваў.

Робяць ксяндзы ў бровары разам з усімі, што трэба, разам ядуць, разам спяць.

Мінуў тыдзень-другі, пачало з ксяндзоў сала спадаць, а праз месяц вырабіліся яны, як тыя харты. Паглядзяць адзін на аднаго і пазнаць не могуць — так схуднелі. «Мусіць,— думваюць,— нас чэрці ўхапілі ды засадзілі ў бровар на пакуту».

Вось аднаго разу пасля работы паставілі Адасеўвы сябры ксяндзам гарнец гарэлкі ды пачалі частаваць іх. Напіліся ксяндзы і заснулі без

памяці. Узялі тады іх рабочыя, перанеслі да Адася ў хату, знялі брудную вопратку ды палажылі спаць.

Прахапіліся назаўтра ксяндзы позна і аж калоцяцца: баяцца, што работу праспалі... Пачалі хутчэй вопратку шукаць. Але бачаць: ляжаць каля іх сапраўдныя ксяндзоўскія сутаны! Дзівяцца ксяндзы — вачам не вераць.

Тут заходзіць да іх гаспадар са скаварадою яечні. Запахла яечня на ўсю хату — аж но́с казыча.

— Уставайце, уставайце, панове ксяндзы, — кажа гаспадар. — Снедаць пара.

Адзеліся ксяндзы ды за стол. Ядуць і паглядаюць моўчкі адзін на аднаго: відаць, зноў сон сніцца!

Паснедалі так моўчкі ды збіраюцца дадому.

Адась кажа:

— Пачакайце, панове, я ж вам яшчэ грошы не сабраў на воды ехаць...

— Не, не, — замахалі рукамі ксяндзы, — не трэба нам водаў: мы ўжо вылечыліся...

І кулём адзін за адным кінуліся за дзверы.

Выскачылі ксяндзы на двор ды ходу кожны ў свой касцёл. І так шпарка памчаліся, што і на кані не дагоніш.

ШАПТУХА

Жыла ў адным сяльцы старэнькая бабка. Сяльцо было маленькае, хат з дзесяць. І на самым канцы яго стаяла бабчына хатка. Была яна такая ж старэнькая, як і сама бабка. Знайшоўся якісьці добры чалавек, нарабіў бабінай хатцы падпорок і абклаў яе прызбаю. Вось і стаіць яна, бо не ведае, у які бок паваліцца. Назбірае бабка трэсак, падпаліць у печы і грэецца перад агнём. Ведама, старому дык і ўлетку холадна. Калі ёсць што, то з'есць, а няма — і так абыдзецца.

Ехаў аднаго разу праз тое сяльцо пан. Ubачыў ён знаёмую бабку ды і здзівіўся.

— Хіба ж ты яшчэ жыва? — пытаецца.

— Жыва, паночку. Не ідзе смерць па мяне...

— А колькі ж табе гадоў?

— Ды я сваім гадам і ліку не ведаю...

— А як жа ты жывеш?

— Якое маё жыццё! Як так жыць, то лепей гніць: рабіць не магу, а дзеці і ўнукі ўсе даўно паўміралі. Адна я цяпер, як тая былінка ў полі. Няма каму і вады падаць. Ці не памог бы ты, паночку, чым-небудзь старому чалавеку?

Пан быў скупы. Не было яшчэ таго, каб ён каму дапамог у бядзе.

Падумаў ён і кажа:

— Чаму ж ты, старая, не шэпчаш ці не варожыш?

— Не ўмею, паночак.

— Дык я цябе навучу.

— А навучы, голубе, навучы, каб і я не дарэмна свет займала.

Нахіліўся пан да бабчынага вуха ды і кажа:

— Як паклічуць цябе да хворага, ты пахукай на яго тройчы і шапчы: «Сіголаў жыў, сіголаў не...» Пашапчы гэтак трохі, дай яму выпіць вады з бутэлечкі — ён і ачуняе. А не ачуняе, то сіголаў яго бяры.

Падзякавала бабка пану і пачала шаптаць, як ён яе навучыў.

Пайшла чутка па ваколіцы, што абявілася такая бабка-шаптуха, якая вельмі ж добра лечыць і людзей, і жывёлу. Ды не толькі лечыць, але і ўсё ўгадвае.

Павалілі да тае бабкі людзі адусюль. Нясуць і вязуць ёй усялякага добра.

Жыве цяпер бабка і паміраць не хоча.

Тым часам паехаў аднойчы пан на паляванне. Дзень быў халодны. Пан доўга ганяўся за зайцамі, крычаў на ўсё горла супраць ветру, вось і села яму скула ў горле.

Пан і да аднаго доктара, і да другога — ніхто не можа скулы тае вылечыць. А яна вось-вось задушыць яго.

Жонка кажа, што трэба паклікаць шаптуху, а пан і слухаць не хоча: ведае ж ён гэтую шаптуху!

Цярпеў, цяргеў ён, а нарэшце, як не стала моцы, дык і згадзіўся, каб паклікалі бабку.

Прывезлі бабку, а пан ужо ледзь дыхае. Давай тут бабка хукаць ды шаптаць: «Сіголаў жыў, сіголаў не...»

Пачуў пан, што бабка шэпча тое, чаму ён яе дзяля жарту навучыў, дык яго аж смех апанаваў. Бабка ж не зважае ні на што — шэпча: «Сіголаў жыў, сіголаў не...»

Слухаў, слухаў пан, а потым як зарагоча, — дык скула ў горле і лопнула...

Ачухаўся пан ды давай дзякаваць бабцы, што адратавала яго ад смерці.

— І гэта ты ўсё так лечыш, як я цябе навучыў? — пытаецца ён.

— Эге ж, паночку, так і лячу.

— Ну, а як жа ты ўгадваеш?

- Ды як прыйдзецца...
- Угадай жа, што я цяпер думаю.
- Паглядзела бабка пану ў вочы і кажа:
- Думаеш: заплаціць мне за шэпты ці не?
- Пан засмяяўся:
- А няхай цябе, бабка, качкі стопчуць: як жа ты ўгадала?
- А гэта, пане, кожны ўгадае, хто цябе знае...

ДВА КАМЯНІ

Ляжаў пры дарозе вялікі камень. Хто ні ідзе, спыніцца каля яго, пасядзіць, адпачне, а то і падсілкуецца трохі. Людзі з усяе акругі ведалі той камень і шанавалі яго.

Пабудаваў у тых мясцінах адзін чалавек новы млын. Але не было ў яго камянёў для жорнаў. Паехаў ён у горад, купіў там верхні жарнавы камень і вязе яго на валах дахаты. Убачыў жарнавік свайго таварыша пры дарозе і заганарыўся.

— Вось бачыш, які я пан! Мяне на валах возяць, а ты нікому не патрэбен. Валяешся тут, як ламачына. Набок з дарогі, бо расцісну, як порхаўку!

Тут на валюў напалі авадні ды сляпні. Закруцілі валы хвастамі ды як скокнулі ўбок... Зачапіўся воз за камень, што ляжаў пры дарозе, вась зламалася і ганарысты жарнавік паляцеў далоў. Ды так рэзнуўся аб прыдарожны камень, што аж усярэдзіне ў яго нешта трэснула.

Ляжыць жарнавік і траха са злосці не лопаецца, што давлялося апынуцца побач з такім брыдкім каменем.

Тым часам млынар пачаў прыглядацца да прыдарожнага каменя, «Ці не зрабіць мне з яго споднік для жорнаў?» — думае.

Паклікаў ён майстра. Аглядзеў майстар камень ды выкаваў з яго споднік для млынавых жорнаў.

Прывёз млынар абодва камяні і зрабіў з іх жорны: камень, што валяўся пры дарозе, палажыў пад спод, а куплены — наверх.

Меле сподні камень муку ды толькі радуецца, што цяпер ён яшчэ лепш служыць людзям. А верхні камень аж скрыгоча ад злосці, фанабэрыцца перад таварышам:

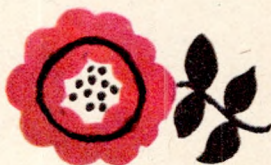

— Куды табе да мяне! Я калі захачу, дык задушу цябе! Не ты, а я мялю муку!

Пры гэтым ён так закруціўся, так зашумеў, што аж распаўся на кавалкі.

Пабедаваў млынар ды выкінуў тыя кавалкі ў грязь як непатрэбныя. Купіў млынар новы жарнавік, доўга малоў ім, але і той зламаўся.

А сподні камень трапіўся такі моцны ды ўдалы, што і да гэтага часу меле.

СТАРЫ БАЦЬКА

Даўней было так: як састарэе бацька, то сын завязе яго ў глухую пушчу ды і пакіне там...

Вось аднаго разу павёз сын бацьку ў пушчу. Шкада яму бацькі,— моцна любіў ён яго, але што зробіш? Не павязеш — людзі смяцца будуць: старых, скажуць, звычайў не трымаецца. Яшчэ з сяла выганяць...

Едзе ён такі маркотны, аж бацька і кажа яму:

— Няўжо ты, сынку, мяне, старога ды нядужага, аднаго ў пушчы пакінеш?

Падумаў сын, змахнуў слязу і кажа:

— Не, бацька, не пакіну. Але для людзей хоць трэба зрабіць гэта. Уночы я прыеду па цябе, забяру і буду трымаць да смерці ў цёмнай каморцы, каб ніхто не бачыў.

Так сын і зрабіў.

Як прыйшла ноч, прывёз ён бацьку з пушчы ды схаваў у цёмнай каморцы.

Здарылася няшчасце: град усё жыта выбіў, і няма чым нават новага пасеяць.

Прышоў сын да бацькі ў цёмную каморку, бядуе:

— Што рабіць? Не пасеем жыта — і налета без хлеба будзем.

Бацька кажа:

— Не, сынку, пакуль я жыў, без хлеба мы не будзем. Слухай мяне. Як ты быў яшчэ малы, тады я гумно ставіў. А ў тым годзе быў вельмі ж добры ўраджай. Дык я немалочаным жытам гумно накрыў. Здыры страху, абмалаці і будзеш мець насенне.

Сын так і зрабіў. Садраў страху з гумна, абмалаціў і пасеяў увосень жыта.

Суседзі дзівяцца: адкуль ён насенне ўзяў?

А сын маўчыць, бо нельга ж прызнацца, што гэта стары бацька яму дапамог.

Прыйшла зіма. Няма чаго есці. Зноў ідзе сын да бацькі ў цёмную каморку.

— Так і так,— кажа,— давядзецца з голаду паміраць...

— Не,— кажа бацька,— з голаду не памром. Слухай, што я табе скажу. Вазьмі рыдлёўку ды пакапайся ў хаце пад лаваю. Там я некалі, як быў яшчэ малады і дужы, закапаў трохі грошай на чорны дзень. Жыццё, сынку, пражыць — не поле перайсці: усё можа здарыцца. Так я думаў, так і рабіў.

Зарадаваўся сын, выкапаў бацькавы грошы і купіў збожжа.

Сам з сям'ёю хлеб есць ды яшчэ і суседзям пазычае. Вось яны і пытаюцца ў яго:

— Скажы ты нам, браце, адкуль ты хлеб бярэш?

Прызнаўся сын.

— Бацька,— кажа,— мяне корміць.

— Як жа так? — дзівяцца суседзі.— Ты ж завёз свайго бацьку ў лес, як і ўсе добрыя сыны!

— Не,— кажа ён,— я не рабіў так, як вы робіце, а пакінуў бацьку пры сабе дажываць веку. Затое, як прыйшла бяда,— бацька мне і дапамог. Старыя людзі большы розум маюць, чым маладыя.

Перасталі з таго часу сыны бацькоў у пушчу вазіць, а пачалі пад старасць шанаваць іх і даглядаць.

ЯК МУЖЫК ЦАРСКАГА ГЕНЕРАЛА ПРАВУЧЫЎ

Капаў мужык склеп і выкапаў кавалак золата. Ачысціў яго ад пяску і думае: «Што ж мне з ім рабіць? Занесці пану, дык пан адбярэ і нічога за яго не дасць. Занесці карчмару, дык той ашукае: скажа, што гэта не золата. Пакінуць дома — могуць зладзеі ўкрасці... Не, панясу лепш самому цару. Што ён дасць, тое і вазьму».

Апрануў мужык новую світку, абуў новыя лапці і панёс цару золата.

Можа, тыдзень ішоў, можа, два,— прыходзіць нарэшце ў царскую сталіцу. Падышоў да царскага палаца...

— Куды, дзядзька, ідзеш? — спытаў яго вартавы салдат.

- Да цара, служывенькі.
— Чаго?
— Ды вось: нясу яму кавалак золата.
Салдат прапусціў мужыка за браму.
Падышоў ён да царскіх пакояў. А там на варце сам царскі генерал стаіць.
— Куды, мужык, лезеш? — грозна закрычаў генерал на мужыка.
— Да цара, — кажа мужык.
— Чаго?
— Ды вось, капаў я склеп на агародзе і выкапаў кавалак золата. Дык нясу цару — можа, ён што дасць за яго.
— Пакажы, — кажа генерал, — золата.
Паказаў яму мужык золата. Паглядзеў генерал: праўда, што золата.
Падумаў генерал, паскуб сябе за вусы і кажа:
— Калі дасі мне палавіну таго, што табе цар за золата дасць, дык пушчу, а не — дык ідзі назад.
— Добра, панок, дам! — кажа мужык.
Генерал далажыў цару. Цар выйшаў, забраў золата і пытаецца ў мужыка:
— Што ж табе, мужычок, даць за яго?
— А нічога, царочак-паночак. Калі ёсць чым пачаставаць, то пачастуй: бо я з вялікай дарогі, дужа есці захацеў.
Цар загадаў, і слугі прынеслі мужыку каравай беллага хлеба і бутэльку віна.
Паглядзеў мужык на далікатны пачастунак і кажа:
— Царочак-паночак! Мой дзед і прадзед такога хлеба не елі, такога віна не пілі, — і я да гэтага не прывык. Ці няма ў цябе салдацкага хлеба і простага гарэлкі?
Прынеслі мужыку чорнага салдацкага хлеба і простага гарэлкі.
Наеўся мужык, падпіў трохі і дзякуе цару.
— Ну, а што яшчэ ты хочаш, мужычок?
— А нічога, царочак-паночак. Цяпер дазволь паскакаць трохі ў тваіх пакоях.
— Гэй, музыку! — клікнуў цар.
Прышла палкавая музыка.
— Не, — кажа мужык, — я пад такую музыку не ўмею скакаць.
— А пад якую ж ты ўмееш?
— Пад дуду.
Знайшлі дудару з дудою. Зайграў дудар, а мужык як пайшоў скакаць, аж царскія пакоі трасуцца. Наскакаўся ўволю, усе лапці стаптаў, а потым кажа:
— До¹.
Дудар перастаў іграць.

¹ До — досыць.

— А цяпер, царочак-паночак,— кажа мужык,— ёсць у мяне яшчэ адна апошняя просьба.

— Якая?

— Ды вось я табе тут нашумеў, насмяціў сваімі лапцямі,— дык дай мне за гэта сто розаг.

— Навошта табе розгі? — кажа цар.— Ты ж мне золата прынёс!

— Не, царочак-паночак, дай розаг, бо я ад цябе так не пайду.

Ну, рабіць няма чаго. Паклікаў цар катаў з розгамі. Палажылі мужыка на ўслон. Каты намачылі розгі ў салёнай вадзе і падрыхтаваліся біць яго.

А мужык раптам як закрычыць:

— Пачакай, царочак-паночак! У мяне ёсць палавіннік.

— Які палавіннік?

— Ды вось, калі я ішоў да цябе, дык мяне тут адзін твой генерал не пускаў. Калі дасі,— кажа,— палавіну таго, што табе цар дасць за золата, то пушчу. Я абяцаў яму аддаць палавіну. Дык дайце яму першаму яго палавіну — усё ж ён не мне раўня, я яму сваю чаргу мушу пераступіць.

Прывялі генерала. Убачыў ён розгі, задрыжаў, пачаў нешта гаварыць, ды язык яго не слухаецца. А мужык кажа:

— Не бойся, панок-генерал, я цябе не ашукаю: тваю долю спаўна аддаю. Дайце яму пяцьдзесят, а потым рэшту мне.

Раздзелі генерала, палажылі на ўслоне і пачалі лупцаваць розгамі.

Як налічылі роўна пяцьдзесят, мужык кажа:

— Царочак-паночак! Ён табе добра служыць, дай яму і маю палавіну. Мне не шкада.

Далі генералу яшчэ пяцьдзесят розаг. А мужык шапку ў ахапку ды за парог.

НЕ СІЛА, А СМЕЛАСЦЬ

Жыла ў адной вёсцы дзяўчына Марыля. Маленькая ўдалася ростам, дык усё яе не Марыляй звалі, а Марылькай. І сілу яна мела, як у таго камара.

Жартуюць з яе сяброўкі: «На цябе, кажуць, хлопец як дзьмухне, дык ты і паляціш, як пух!»

Ды затое была Марылька такая смелая, што і хлопец другі не дакажа. Бывала, убачыць, што большы крыўдзіць меншага,— як ястраб налятае на крыўдзіцеля, і той адступае перад ёю.

Пачалі аднаго разу сяброўкі жартаваць з Марылькі:

— Ды ты не такая і смелая, як думаеш. Схадзі вось уночы на могілкі, тады паверым.

— І схаджу! — адказвае Марылька.

— Нябось, убачыш там пень, дык душа ў пяткі схаваецца...

— А вось жа на злосць вам пайдуду! — кажа Марылька.

Настала ноч, Марылька пакінула сябровак на вуліцы, а сама пабегла на могілкі.

Бяжыць і не азіраецца. Каля могілак супынілася ды пайшла ціха. А каб не было страшна, заспявала песню. Ходзіць так па могілках ды спявае,— няхай чуюць сяброўкі, што яна тут!

Здарылася якраз, што ў тую ноч зладзеі абакралі аднаго багатага гаспадара і везлі яго дабро каля могілак у свой лес. Пачулі яны песню, напужаліся, кінулі воз ды пабеглі хавацца хто куды.

Падышла Марылька да воза, паклікала — ніхто не адгукаецца.

Агледзела яна воз, а там усякага добра поўна. Здагадалася Марылька, што гэта зладзейская работа, бо ад зладзеяў у іх аколiцы шмат хто бяду меў. Ніхто не ведаў, адкуль яны прыходзяць і куды крадзенае возяць.

Села Марылька на воз ды пагнала каня ў вёску.

Убачылі зладзеі, што тут усяго толькі адна малая дзяўчынка, кінуліся за ёю, але так і не дагналі.

Вярнула смелая Марылька гаспадару каня і ўсё дабро. Зарадаваўся гаспадар і даў ёй за гэта вялікія грошы. Купіла яна за тых грошы сабе новую сукенку, чаравікі, прыхарашылася так, што ўсе сяброўкі зайздросцяць ёй.

А зладзеі ніяк не могуць сабе дараваць, што такая малая дзяўчынка паразганяла іх, як зайцоў. Ды і накрадзенага добра шкада ім стала. Вось і надумаліся яны завабіць смялячку ў свой лес і там адпомсціць ёй.

Прыехаў да Марылькі праз колькі дзён адзін з тых зладзеяў у сваты. Марылька кажа яму:

— Ты чалавек мне незнаёмы, я раней хачу паглядзець, дзе ты жывеш і як жывеш.

Злодзей, вядома, і рад: сама трапіць у іх рукі! Расказаў ён ёй, дзе яго шукаць, і паехаў.

Сабралася Марылька ў розведы да жаніха. Маці пачала яе адгаворваць, не пускаць. Ды дзе там — нічога не парадзіш з такою ўпартаю дачкою!

Запрэгла яна сваю кабылку, села і паехала.

Даехала да лесу, бачыць — збоку паваротка, а каля яе на кусце заламана галінка. Яна і звярнула на гэтую паваротку.

Праехала крыху, а там новая паваротка і зноў галінка заламана. Ехала яна так, ехала, даехала да нейкага балотца. А за ім пайшоў лес такі густы, што і носа не ўбачыць. І ніякай дарожкі нідзе няма. Прывязала яна да бярэзіны кабылку, а сама пайшла ў гушчар. Пралезла і ўбачыла прасвет, а на ім хатку. Падкралася да хаткі, глядзіць праз акенца, аж там зладзеі дзеляць накрадзенае дабро. Лаюцца, крычаць, чуць не з нажамі адзін на аднаго кідаюцца. Прыгледзелася Марылька і пазнала сярод іх таго, хто да яе ў сваты прыязджаў... Стаіць ён, размахвае вялізным нажом, разнімае другіх. «Відаць, гэта сам атаман разбойнікаў», — думае Марылька.

Завярнулася яна ды пайшла хутчэй да кабылкі.

Плішчылася яна, плішчылася праз гушчэчу, усё адзенне на сабе парвала і заблудзілася. Туды-сюды кідаецца — няма кабылкі! Раптам перагарадзілі ёй дарогу два ваўкі... Стаяць ды зубамі ляскаюць. «Ну, — думае Марылька, — з'елі яны маю кабылку». Узяла яе злосць на ваўкоў, схпіла яна патарчаку і з крыкам кінулася на іх. Спалохаліся ваўкі смелай дзяўчыны, падцялі хвасты ды падаліся ў гушчар.

Прабіраецца Марылька далей. Вось ужо і сонейка зайшло, птушкі сціхлі, толькі пугач крычыць сваё «пу-гу!» ды сава падлятае да яе на сваіх мяккіх крылах, чуць не на галаву садзіцца. А як адляціць ды пачне выгукваць ды плакаць, бы малое дзіця, дык аж пошчак ідзе па лесе.

Выбралася гэтак Марылька на нейкую дарожку, бачыць — едзе на яе кабылцы якісьці чалавек. Прыгледзелася, аж гэта іх сусед, стары Ахрэм. Хадзіў ён па лесе з сякераю, шукаў якой патрэбнай дзеравякі ды натрапіў на прывязаную кабылку. Пагукаў — няма гаспадара. «Мабыць, яе зладзеі ўкралі ды схавалі тут», — падумаў Ахрэм. Адвязаў ён кабылку, сеў у драбінкі ды і падаўся дахаты.

Пачуў Ахрэм голас, азірнуўся: гоніцца за ім нейкая ні то русалка, ні то ведзьма: косы распущаны, адзенне на кавалкі пашматана... Давай ён кабылку паганяць, ад бяды ўцякаць.

А русалка ўсё бяжыць за ім і нават па імені кліча...

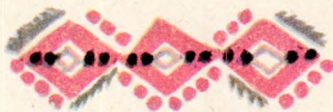
Бачыць Ахрэм, што не ўцячы яму на кабылцы ад гэтай мары¹. Саскочыў ён з воза, схпіў сваю сякеру ды так паджгаў, што толькі пяты замільгалі.

Прыехала Марылька дахаты і расказала ўсім, дзе зладзеі жывуць. Сабраліся хлопцы, зрабілі ў лесе аблаву і палавілі іх.

Зажылі з таго часу людзі ў той аколiцы ціха ды мірна.

Праўду бо кажучь: бярэ не сіла, а смеласць.

¹ Мара — здань.

З М Е С Т

Ад складальніка	3
Зайчыкі. <i>Апрацоўка Я. Коласа</i>	5
Пчала і шэршань. <i>Апрацоўка Я. Коласа</i>	7
Музыка. <i>Апрацоўка Я. Коласа</i>	8
Лісіца і збанок	10
Лісіца-хітрыца. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	11
Пшанічны каласок. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	15
Коцік, пеўнік і лісіца. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	17
Як курачка пеўніка ратавала. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	19
Верабей і мыш. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	21
Як кот звяроў напалохаў. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	22
Курачка-рабка. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	26
Сабака і воўк. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	28
Ганарыстая варона. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	31
Жаба ў каліне. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	32
Удовін сын. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	33
Бацькаў дар. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	47
Тром-сын Безыменны. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	63
Каток — залаты лабок. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	77
Залаты птах. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	79
З рога ўсяго многа. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	85
Мядзведзь. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	90
Ох і залатая табакерка. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	91
Гарошак. <i>Апрацоўка Я. Коласа</i>	98
Залатая яблынька. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	101
Хведар Набілкін і сапраўдныя асілкі. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	106
Як Васіль змея перамог. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	111
Сыноч-з-кулачок. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	113
Разумная дачка. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	115
Як Сцёпка з панам гаварыў. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	121
Пан і казначнік. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	124
Чаму ваўкі званка баяцца. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	128
Як ксяндзы вылечыліся. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	130
Шаптуха. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	133
Два камяні. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	135
Стары бацька. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	136
Як мужык царскага генерала правучыў. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	137
Не сіла, а смеласць. <i>Апрацоўка А. Якімовіча</i>	140

Составитель Иван Иванович Розанов

БЕЛОРУССКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ

Для детей младшего школьного возраста
Издание второе

Минск, издательство «Юнацтва»
На белорусском языке

Рэдактары *М. Я. Шчарбун, Н. І. Мірончык*. Мастак *А. Р. Лось*. Мастацкі рэдактар
Р. І. Красінскі. Тэхнічны рэдактар *Г. Ф. Дуброўская*. Карэктар *А. К. Юшына*.

ІБ № 1242

Зладзена ў набор 25.09.80. Падпісана ў друк 27.03.81. Фармат 70×90¹/₁₆. Папера афс.
№ 2. Гарнітура літаратурная. Афсетны друк. Ум. друк. арк. 10,53. Ул.-выд. арк. 9,93.
Тыраж 90 000 экз. Заказ 1021. Цана 95 к.

Выдавецтва «Юнацтва» Дзяржаўнага камітэта БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю. 220600, Мінск, праспект Машэрава, 11. Паліграфкампіна́т імя Я. Коласа. 220827, Мінск, Чырвоная, 23.

